

36975.

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**"YENİ DÜNYA DÜZENİ" NDE AT-ABD ARASI
GÜVENLİK VE DIŞ POLİTİKA İLİŞKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
PROF. DR. MEHMET GENÇ

M. A. MERT GÖKIRMAK

BURSA - 1994

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Kısaltmalar	
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

1. "YENİ DÜNYA DÜZENİ" KAVRAMI	4
1.1. Doğu Bloku'nun Çökmesi ve Soğuk Savaş'ın Sona Ermesi.....	4
1.2. "Yeni Dünya Düzeni"nin Dinamikleri	10
1.2.1. Sistemde İç ve Dış Politikanın Yapısına İlişkin Değişimler.....	11
1.2.2. Güç Dağılımındaki Değişiklikler.....	11
1.2.3. Ülkelerarası İlişkilerdeki Değişiklikler.....	12
1.3. "Yeni Dünya Düzeni" Kavramına Yöneltilen Eleştiriler	19
2. TEORİK ÇERÇEVE	22
2.1. İttifak Sistemlerinin Genel Değerlendirmesi	22
2.2. "Tehdit Dengesi" Teorisi'nin Tanımlanması.....	28
2.3 "Tehdit Dengesi" Teorisi'nin Açıklanması ve Unsurlarının İrdelenmesi: ...	30

İKİNCİ BÖLÜM ABD VE AT'NUN GÜVENLİK VE DIŞ POLİTİKALARI

1. ABD'NİN ULUSAL GÜVENLİK VE DIŞ POLİTİKASI.....	37
1.1. ABD'nin Liderliğinin Sürdürülmesi ve Japonya'nın Kontrol Altında Tutulması	44
1.2. Avrasya'da Tek Bir Gücün Hegemonyasının Önlenmesi	49
1.3. Üçüncü Dünya Ülkeleri ve Kitle Tahrip Silahlarının Kontrolü	56
2. AVRUPA SİYASAL BÜTÜNLEŞME HAREKETİ	65
3. AT ÜYESİ ÜÇ BÜYÜK ÜLKENİN GÜVENLİK VE DIŞ POLİTİKASI	92
3.1. Fransa Güvenlik ve Dış Politikası.....	92
3.2. Almanya Güvenlik ve Dış Politikası	98
3.3. İngiltere Güvenlik ve Dış Politikası	103

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM NATO KAPSAMINDA AT-ABD ARASI GÜVENLİK VE DIŞ POLİTİKA İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

SONUÇ.....	121
BİBLİYOGRAFYA.....	124

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
ASİ	: Avrupa Siyasal İşbirliği
AT	: Avrupa Topluluğu
BAB	: Batı Avrupa Birliği
çev.	: Çeviren
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
ed.	: Editör
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi
EURATOM	: Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
Eurocorps	: Avrupa Ordusu
GATT	: Gümrük ve Ticaret Genel Antlaşması
G-7	: Gelişmiş 7 ülke (ABD, Almanya, Fransa, Japonya, İngiltere, Kanada, İtalya)
haz.	: Hazırlayan
ibid.	: Aynı yerde
KAİK	: Kuzey Antantik İşbirliği Konseyi
loc.cit.	: Yukarıda belirtilen yer
md.	: Madde
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
no.	: Numara
OEEC	: Avrupa Ekonomik İşbirliği Komitesi
op.cit.	: Yukarıda değinilen çalışma
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
ss.	: Belirtilen sayfalar arası
SB	: Sovyetler Birliği
SBHK	: Siyasi Birlik konusunda Hükümetlerarası Konferanslar
vb.	: ve benzeri
Vol.	: Cilt

GİRİŞ

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından bütün dünyada hızlı bir değişim ortamına girilmiştir. Bir yandan demokrasi, insan hakları, liberal ekonomi... vb. gibi özgürlükçü ve bireysel değerlere önem veren enternasyonel söylemler gündeme gelirken, diğer yandan gelişen global yapısı ile uluslararası politikada silahsızlanma, Doğu-Batı arasında işbirliğinin sağlanması... vb. gibi yeni oluşumlar ve alternatifler öne sürülmeye başlanmıştır. Bu dönemde Doğu Bloku'nun bir bütün olarak çökmesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılarak, ABD'nin tek süper güç olarak kalması, uluslararası politikanın dengeli yapısında bir güç boşluğu doğurmuştur. Bu boşluk, artan etnik çatışmalar, Kuzey-Güney arasında keskinleşen refah uçurumu ve özellikle yayılma ihtimali gösteren taktik-nükleer silahlar göz önüne alındığında, mutlak suretle doldurulmak zorundadır. Aksi takdirde, gerek tek bir gücün dünya sistemini denetlemekte kalacağı yetersizlik, gerekse bu denetleme esnasında kayıracağı tek yanlı ulusal çıkarları, tüm dünyada yeni tepkiler ve radikal arayışlar doğuracaktır. Kaldı ki; yeni bir dünya düzeni iddialarının ortaya atıldığı şu sıralar, bölgesel güçler de ortaya çıkmaktadır. Bu güçlerin oluşacak statükoya yaklaşımları, yukarıda dile getirilen tepkiler ve arayışlar düşünüldüğünde, istikrarsız bir uluslararası sistem olasılığı gündeme gelmektedir.

Bu bağlamda, boşluğu dolduracak en yakın oluşum, kendi içinde taşıdığı tüm çelişkilere rağmen, giderek bir "Avrupa Birliği" haline gelen Avrupa Topluluğudur. Gerek Avrupa ülkelerinin tarihsel deneyimleri ve etkileri, gerekse Asya'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomik yetersizliği ve Japonya'nın siyasi niyet eksikliği dikkate alınır, Avrupa Topluluğu'nun şu anki tarihsel misyonu daha da iyi anlaşılmaktadır.

Avrupa Topluluğu'nun yıllardan beri oluşturmaya çalıştığı ekonomik ve siyasal birlik, gün geçtikçe ortak bir güvenlik ve dış politika fikrinde yoğunlaşmaktadır. Supranasyonel yapının önemli bir aşaması olan ortak güvenlik ve dış politika oluşumu, "Yeni Dünya Düzeni"ne uyum gösterebildiği ve uluslararası politika sistematığının gereklerine cevap verebildiği ölçüde güçlenecek ve Avrupa Topluluğu'nu bir "Avrupa Birliği" ne dönüştürecektir; ya da diğer bir deyişle, Avrupa Topluluğu, entegrasyon sürecini her alanda güçlendirdiği ölçüde, ortak bir güvenlik ve dış politika oluşturacak ve uluslararası sistemde bir güç odağı durumuna gelecektir. Her halükarda, Avrupa Topluluğu'nun ortak güvenlik ve dış politika yolunda göstereceği başarı ile kendi geleceği ve var olma mücadelesi arasında direkt bir ilişki mevcuttur. Bu başarı ya da başarısızlığın zemini ise, Avrupa Topluluğu'nun kendi iradesi yanında ve en az onun kadar önemli olarak, yıllar boyu güvenliğini ve dış politikasını uyumlaştırdığı ABD ile olan ilişkileri olacaktır.

Tez çalışmamda ilk olarak, yukarıdaki gelişmeler de gözönüne alınarak, ABD Başkanı George Bush'un gündeme getirdiği "Yeni Dünya Düzeni" kavramı, bu kavramın unsurları ve yöneltlen eleştiriler incelenmiştir. Çalışmanın amacı, yeni bir dünya düzenine ulaşıp, ulaşılmadığını sorgulamak olmadığı için, bu kavram yalnızca uluslararası politika literatüründe yer aldığı ve belli bir tarihsel dönemi nitelediği ölçüde çalışmaya dahil edilmiştir. Böylece oldukça uzun bir zaman dilimine yayılmış olan AT ve ABD arası güvenlik ve dış politika ilişkileri de elden geldiğince sınırlandırılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde yer alan bir diğer kısım da, teorik çerçeve olmaktadır. Güvenlik ve dış politika ilişkilerini, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası kurmuş oldukları NATO ittifakı ile, işbirliği içinde yürütmeye çalışan AT ve ABD'nin, Soğuk Savaş sonrası değişen tercihleri, bizi bu değişimin nedenlerini ve sonuçlarını aramaya sevketmiştir. Bu gaye ile, devletleri ittifak kurmaya iten

nedenler irdelenmeye çalışılmış ve böylece, ittifakların çözülmesine yol açan koşullar da ortaya çıkarılmak istenmiştir. Tez çalışmasının teorik çerçevesini oluşturacak olan Stephan Walt'ın "Tehdit Dengesi" teoremi, bu açıdan oldukça açıklayıcı bir niteliğe sahiptir.

Çalışmamın ikinci bölümü, tez konusunun temel özneleri olan ABD ve AT'nun, güvenlik ve dış politikalarının, ayrı ayrı incelenmesine ayrılmıştır. ABD'nin global bir süper-güç olması ve Avrupa'ya yönelik ulusal politikalarının pek çok farklı bölgeden etkilenmesi nedeniyle, bu devletin güvenlik ve dış politikasının irdelenmesi Avrupa politikaları ile sınırlandırılmamıştır. Böylece ABD'nin AT ile olan ilişkilerine etki eden unsurlar daha açık bir şekilde belirlenmiş olacaktır.

Bununla birlikte, AT 'nun güvenlik ve dış politika yaklaşımı incelenirken de farklı bir yol izlenerek herşeyden önce, AT'nun ortak bir güvenlik ve dış politikaya ulaşip ulaşamayacağı ve siyasal bütünleşme süreci, bugün benimsenmiş olan kararlar çerçevesinde araştırılmıştır. Bu bağlamda, AT'na etki eden üç büyük devletin Avrupa'ya yönelik ulusal güvenlik ve dış politikaları açıklanmaya çalışılmıştır.

Tez çalışmasının üçüncü bölümü ve sonuç bölümü, kavramsal çerçeveyi oluşturan "Yeni Dünya Düzeni" tanımlaması ve ikinci bölümdeki bilgilerin ışığında, Walt'ın teoreminin AT-ABD güvenlik ve dış politika ilişkilerine uygulandığı bölümler olacaktır. Soğuk Savaş dönemi ile başlayan AT-ABD arası ittifak ilişkisinin somut yansıması olan NATO, bu uygulama için oldukça elverişli bir temel oluşturmaktadır. Soğuk Savaş sonrası "yeni" dönemde, NATO örgütü içinde yaşanan kimlik krizi ve ittifakın iki önemli kanadı arasında derinleşen görüş ayrılıkları, bu örgütü öne çıkartmaktadır. Ayrıca NATO'nun askeri olduğu kadar siyasi bir ittifak olma özelliği de, güvenlik ilişkilerinde olduğu gibi, AT-ABD arası dış politika ilişkileri için de yorum yapmamızı mümkün kılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

1. "YENİ DÜNYA DÜZENİ" KAVRAMI

1.1. Doğu Bloku'nun Çökmesi ve Soğuk Savaş'ın Sona Ermesi

1980'lerin sonlarında, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da yaşanan ideolojik ve yapısal bunalımlar, bölgede komünizm ve ona dayalı güç ilişkilerinin çökmesine yol açmış; iki yıldan az bir sürede jeopolitik görünüm radikal bir biçimde değişmiştir.¹ Böylece, 2. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile gündeme gelen Soğuk Savaş atmosferi dağılmış, direkt tehditler yerini belirsizliklere dayalı potansiyel risklere bırakmıştır.

Bununla birlikte uluslararası sistemdeki bu gelişme spontane olmamıştır. "Bu belirsizlikler 2. Dünya Savaşı sonrası uluslararası sistemin yapısal özelliklerinin ve evriminin kaçınılmaz sonucu olarak ortaya çıkmıştır".²

1945 yılına bakıldığında, bir yandan Avrupa devletlerinin savaş öncesi döneme oranla askeri-ekonomik gücünü ve buna bağlı olarak uluslararası sisteme etki yeteneğini kaybettikleri, diğer yandan ABD ve Sovyetler Birliği'nin savaş öncesi izledikleri "kısmi yalnızcılık" politikasını terkederek, süper güç niteliğine yöneldikleri görülmektedir. Bu durum, uluslararası sistemde gücün kanatlara kayması sonucunu doğurmuş ve savaş sürerken Almanya'ya karşı birleşen ABD ve

¹ James Schlesinger, "New Instabilities, New Priorities", *Foreign Policy*, Winter 91/92, s.3.

² Mehmet Genç, "II. Dünya Savaşı Sonrası Uluslararası Sistemdeki Gelişmeler ve Güncel Belirsizlikler", *Dış Politika*, Cilt IV, Sayı 2, Ankara: Dış politika Enstitüsü Yayını, Temmuz 1993, ss. 53-72.

Sovyetler Birliği'nin, savaş sonrasında Avrupa'nın ekonomik ve siyasi yapısını büyük ölçüde belirlemelerine yol açmıştır.

Kıtanın batısında ABD ekonomisine bağlı liberal demokrasiler yeniden yapılırken; doğuda Sovyetler Birliği, Avrupa'daki sınırlarına paralel bir coğrafyada, komünist ideolojiye sahip bir ekonomik-siyasi "güvenlik sahası" oluşturmuştur. Savaş sonrası düzenlemelerinde yer alan İngiltere ve Fransa ise, ulusal ekonomilerindeki çökme ve güvenlik endişeleri nedeni ile görüşmelerde ABD'nin politikalarına bağlı kalmışlardır.

Savaş sonrasından 1970'li yıllara kadar uluslararası sistem iki karşıt ideolojiye bağlanmış ve "bağlantısızlar" grubu bir yana bırakılırsa, ABD ve Sovyetler Birliği etrafında iki ayrı grup oluşmuştur. Böylece, ortaya Soğuk Savaş diye kısaltarak isimlendirdiğimiz yeni bir durum çıkmıştır. Bu çerçevede, "en genel anlamı ile Soğuk Savaş, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra, savaştan galip çıkmış iki büyük devlet ve çevresinde kümelenmiş küçük devletlerin oluşturduğu bloklar arasındaki anlaşmazlık ve çatışmanın, doğrudan birbirlerine karşı silah kullanmadan sürdürüldüğu bir tarihsel dönem olarak tanımlanmaktadır.³

1970'lerden 1990'ların başına kadar geçen süreç ise, uluslararası sisteme "**detant**" (**yumuşama**) ortamının hakim olduğu dönemdir. Soğuk Savaş'ın en şiddetli yıllarında iki-kutuplu bir yapı gösteren uluslararası politika, zamanla gevşeyerek çok-kutupluluk sürecine girmiştir. Avrupalı devletlerin, başat devletler arası çekişmeden kurtulmak istemeleri, Batı ve Doğu Avrupa arasındaki ticaret ve işbirliği olanaklarının artması... vb. gibi sistemdeki pek çok içsel ve dışsal faktör ile iki karşıt bloğun, çok kutupluluk içinde çözümlenmesi⁴ şeklinde tanımlayabileceğimiz bu süreç, tez çalışması dahilinde incelenecek günümüz

³ Oral Sander, *Siyasi Tarih (1918-1990)*, 2.b., Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, Şubat 1991, s:175.

⁴ Ibid., ss. 263-289.

gelişmelerinin zeminini hazırlamıştır. Bu bağlamda, 1945-1990 arası gelişmeleri, bazı nüanslar içermesine rağmen, bir bütünün parçaları olarak, "Soğuk Savaş tanımlaması altında değerlendirdiğimizde, uluslararası sistemin yapısal değişmelerini ve genel karakteristiklerini üç bölümde incelemek olasıdır:⁵

"- İki Kutuplu Sistem (1948 - 1962/63):

...
Bu dönemde ilişkiler tırmandırılarak sürekli bir gerginlik ortamı yaratılmıştır. 50'li yılların zıtlasmaya dayalı iki kutuplu sistemi o denli kapalı olmuştur ki olabilen yumuşama çabaları aldatmaca, pozisyonunu koruma/güçlendirme, zaman kazanma gibi stratejiler olarak algılanmış ve yöneliş olarak benimsenmiştir. Kutuplar birbirinin varlığını yok etmeyi amaçlamış ve amaçlarına yönelik her türlü aracı mübah kabul etmiştir.

- Gevşek İki Kutuplu Sistem (1963 - 1975):

...
ABD-SB güç rekabetinde iki tarafında "ikinci vurucu güce" ulaşması ve nükleer bir güç kullanımının caydırıcı boyutlar kazanması ile her iki taraf da savaştan kaçınmayı çıkarları ile bağdaştırmışlardır... Bu sürecin özelliği; çıkar benzeşmesinde iki tarafın işbirliğine yönelmesi ve anlaşmalar yapmalarında üstü örtülü bir şekilde de etkin oldukları bölge statusu'nu kabul etmelerinde ve birbirlerinin bölgelerinin iç işlerine karışmamada somutlaşmıştır. Uluslararası politikada bu dönemde de ABD ve SB'nin askeri güçlerinin belirginleştirdiği etkinliklerine rağmen yeni güç öğeleri oluşmuştur.

- Beş Güç Öğeli Şekillenme (1975 - 1989/90):

1975 Helsinki Konferansı uluslararası politikada yumuşamanın odak noktaya ulaştığını da sembolize etmiştir. Uluslararası sistemin yapısında değilse de, 70'li yılların ikinci yarısında uluslararası politikada önemli değişiklikler olmuştur... 70'li yıllarda oluşan 5 kutuplu (ABD-SB-ÇHC-B.Avrupa-Japonya) uluslararası güç dağılımı, 80'li yılların sonuna değin temel özelliklerini korumuştur. Bu beş güç öğesinin kendi aralarındaki ilişkilerde yoğunluk, nitelik ve amaç açısından olan farklılıklara rağmen, bağımlılık da vardır. Kendi aralarındaki ilişkilerin karmaşık yapısı ve çok farklı kaynak ve araçlara sahip olması, diğer devletlerle ilişkilerdeki çok boyutlu gelişmeler, sistemi 80'li yılların ortalarında istikrarsızlaştırmaya başlamıştır. "

Uluslararası sistemde bu sürecin sona ermesi ile, "Yeni Dünya Düzeni" olarak adlandırılan ve realistlere göre 1989 Ağustos'unda iki Almanya'nın

⁵ Genç, op.cit.

birleşmesi ve/veya Sovyetler Birliği'nin dağılması ile başladığı varsayılan,⁶ bir belirsizlik dönemi ortaya çıkmıştır. Aslında soğuk savaşın bitişini kesin olarak gösterecek bir tarih vermek mümkün değildir. "Henüz soğuk savaşın ne zaman başladığı, yani kökeni, tarihçiler arasında hala tartışmalıdır. Kimi, soğuk savaşın, "sıcak savaş"sonrası dönemin özel koşullarında oluştuğunu, kimi bu olgunun kökeninin 2. Dünya Savaşı içinde yattığını öne sürmektedirler."⁷

Bununla birlikte, yapılan tüm tartışmaların ötesinde "Yeni Dünya Düzeni"ilk kez Körfez Savaşı'nın başlaması ile ABD Başkanı George Bush tarafından 1990 yılında kavramsallaştırılmıştır. Başkan Bush'un "Yeni Dünya Düzeni" kavramı ile getirdiği yaklaşım, "Soğuk Savaşın sona ermesiyle mümkün hale gelen daha uyumlu ve işbirliği içinde düzenlenen uluslararası ilişkilerdi."⁸ Bu, milletler bazında ve tüm dünyada daha yumuşak bir çehre yaratma çabası olacaktır.⁹

Ancak, ne ABD yönetiminin, ne de Başkan Bush'un "Yeni Dünya Düzeni" terimi üzerindeki açıklamaları tatminkar olmuştur. Yapılan açıklamalara karşın, yeni uluslararası sistem üzerine iki farklı görüş ortaya çıkmıştır:¹⁰

"-Richard Nixon ve Henry Kissenger ekolünden gelen ve uluslararası politikayı, egemen devletlerin birbirlerinin güçlerini denetleme çabaları olarak gören realistlere göre; dünya düzeni, gücün büyük devletler arasında dengeli bir biçimde dağılması neticesinde oluşmaktadır.

- Buna karşın Woodrow Wilson ve Jimmy Carter gibi halklararası ilişkilere en az devletlerarası ilişkiler kadar önem veren liberaller düzenin, uluslararası hukuk, demokrasi ve insan haklarını öngören daha derin değerlerden yükseleceğine inanmaktadırlar."

⁶ Adam Roberts, "A New Age In International Relations", *International Affairs*, Vol.67, No.3 (1991), ss. 509-525.

⁷ Sander, loc.cit.

⁸ Lawrence Freedman, "Order and Disorder in The New World", *Foreign Affairs*, Vol.71, No.2 (Spring 1992), s.21.

⁹ Ibid.

¹⁰ Joseph S. Nye, Jr., "What New World Order?", *Foreign Affairs*, Vol.71, No.2 (Spring 1992), s.84.

Bu iki görüş dikkate alındığında, "ikilemin kaynağında Bush yönetiminin, dış politikada somut uygulamalarını Nixon ekolüne göre yönlendirirken, verdiği demeçlerde Wilson ve Carter'ın ilkelerine atıf yapması yatmaktadır. Gerçi her iki "düzen" görüşü de mevcut durum ile bir ölçüde uyum içindedir ama söz konusu yönetimin hatası, bunların birbirleriyle ilişkilerini kesin olarak belirleyememesi olmuştur."¹¹

Bu durum, "Yeni Dünya Düzeni"nden kaynaklanan beklentilerin, tüm dünyada bir anda hayal kırıklığına dönüşmesine yolaçmıştır. ABD ve müttefiklerinin beyanları ve gerçekleştirdikleri eylemler tutarsızlaştıkça, ayrımcı uygulamalar arttıkça, "Yeni Dünya Düzeni" kavramı eleştirilere uğramaya başlamıştır. Artık kamuoyu, Francis Fukuyama'nın ileri sürdüğü gibi Soğuk Savaş sonrası dünyada ideolojilerin sona erdiği, dolayısıyla yeni çatışmaların olmayacağı "tarihin sonu"na¹² değil; uluslararası çatışmalar için sebeplerin daha da çoğaldığı "tarihin tekrar dönüşü"ne tanıklık ettiğine inanmaktadır.¹³

Oysa, ABD'nin gündeme getirdiği "Yeni Dünya Düzeni" terimi aslında dünya kamuoyunun beklentilerini tatmin eden ve onların istekleriyle örtüşen bir kavramsallaştırma idi. A. Münif yorumunda, "sıradan insanların aradığı "Yeni Dünya Düzeni"silahların dehşetinden ve savaşlardan uzak, işbirliğine, karşılıklı mübadeleye ve eşitliğe dayanan; asıl temeli demokrasi ve insan haklarının emniyeti ve kirlilikten, salgın hastalıklardan ve insanlığın bugününü ve geleceğini tehdit eden herşeyden korunmak olan bir düzen" şeklinde tanımlamaktadır.¹⁴ Bu haliyle "Yeni Dünya Düzeni", eski Yunan, Hint, Çin ve daha sonra Musevi toplumlarında yaygın bir efsane biçimini almış ve ilkel insanın siyasal yaşamın-

¹¹ Ibid.

¹² Francis Fukuyama, "Tarihin sonu mu?", *Tarihin Sonu mu?*, çev.Yusuf Kaplan, Kayseri:Rey Yayınları No.7, s.13-52.

¹³ Nye, loc.cit.

¹⁴ Abdurrahman Münif, "Yeni Dünya Düzeni", *Yeni Dünya Düzeni* çev. Kadir Çağlayan, 4.b., Alternatif Üniversite Serisi, İstanbul: Ağaç Yayınları, Temmuz 1992, s.51.

daki saflığın dile getirildiği "Altın Çağ"¹⁵ mitosunu hatırlatsa da; öne sürülen bu yeni düzen fikri tıpkı Woodrow Wilson'un 14 noktası veya Franklin Roosevelt'in 4 özgürlüğü gibi geniş bir halk desteğine sahipti. 2. Dünya Savaşı sonrası beliren umutlar tekrar canlanmıştı. Böylece, ulusların işbirliği içinde olduğu, anlaşmazlıkların barış içinde çözümlendiği, saldırganlara karşı dayanışmanın sağlandığı, azaltılmış ve kontrollü silah kapasiteleri ile toplumların adaletli muamele gördüğü bir dünya yaratılacaktı.¹⁶

1990'ların başında ortaya çıkan ve yukarıda değinildiği şekilde gerekçelendirilerek "Yeni Dünya Düzeni" adı yakıştırılan bu belirsizlik ortamının, ne kadar "yeni" ve ne ölçüde bir "düzen" olduğu ile hangi kıstaslar dahilinde "dünya" sistemine mal edilebileceği tartışmalı olmakla beraber; daha önce uluslararası politikada yer almış herhangi bir döneme benzemediği ve/veya farklı birkaç sistemin sentezi olduğu yolunda önemli ipuçları görülmektedir. Bunlara "Yeni Dünya Düzeni" unsur ve dinamiklerinin anlatılacağı bölümde değinilecektir.

Her halükarda, şu anki sürecin geleceği tam olarak belirgin değildir. Dolayısıyla, daha önceki yıllarda görülmüş sistem yapıları, tez hazırlanırken özellikle dışlanmış. Yalnızca, bütünü oluşturan birkaç eski elemana değinilirken geçmiş modellere atıf yapmakla yetinilmiştir. Şu anki ortamın daha iyi anlaşılabilmesi ve ileriye dönük sağlıklı bir öngörü yapılabilmesi, ancak dönemin dinamikleri çerçevesinde kurabileceğimiz ve her zaman için tartışmaya açık bir yapı dahilinde mümkün olacaktır. Tez çalışmasının bu kısmında incelenecek olan söz konusu yapının dinamikleri, kesinlikle genel-geçer ilkeler niteliğinde değildir. Dönemin oynak yapısının, henüz "sistem" özelliği taşıyıp, taşımadığı bile sorgulanma aşamasındayken, kesin değerlendirmelere gitmek hem yanıltıcı olacak, hem de tezin amacını ve kapsamını aşacaktır.

¹⁵ C. Northcote Parkinson, *Siyasal Düşüncenin Evrimi*, Çev. Mehmet Harmancı, Remzi Kitabevi, 2. Basım, İstanbul, 1984, ss. 19-21.

¹⁶ Nye, op.cit., s.90.

1.2. "Yeni Dünya Düzeni"nin Dinamikleri

Soğuk Savaş sonrası dönem olarak adlandırabileceğimiz ve 1989 Ağustos'unda Doğu Avrupa'da Sovyet İmparatorluğu'nun çökmesi ile başladığı varsayılan sürecin,¹⁷ uluslararası sisteme biçimsel bir düzensizlik getirdiği söylenebilir ama, ne ölçüde bir "düzen" getirdiği tartışmalıdır. Bu konunun incelenmesi, yukarıda da belirtildiği gibi, tez çalışmasının inceleme alanı dışındadır. Yalnız şunu söylemek gerekirse, "düzen", denetim altına alınan çatışma ile işbirliğinin bir bileşimidir.¹⁸ Diğer bir deyişle, işbirliğini ve barışçıl ilişkileri simgeleyen normların denetleme ve düzenleme işlevini yerine getirmeleri, çatışmanın ise sınırlandırılarak güç kullanımının en aza indirilmesi bir uluslararası düzen kurmakla özdeştir.¹⁹ Uluslararası toplumda kalıcı bir düzenin kurulması, düzeni amaçlayan birimler arasında "ortak bir çıkar bilinci", ortak bilinci gösteren "norm ve kurallar", ile norm ve kurallara işlerlik kazandıracak "kurumların" oluşmasına bağlıdır.²⁰ Dikkat edilecek olursa, bu özellikler ve sözü geçen "kurumsal" arayışlar, ileride değinilecek olan "ittifak" kavramı ile büyük ölçüde benzeşecek; "düzen" olgusu ve "ittifak"lar arası paralelliklere ve/veya zıtlıklara ışık tutacaktır.

Bununla birlikte, tez çalışmasına temel olan dönem içinde uluslararası sistemin "**sui generis**" (**kendine özgü**) bir nitelik taşıdığı ve geleneksel yapılar ile mekanik kutuplaşmalardan farklı bir karakter gösterdiği söylenebilir.²¹ Sözü edilen özelliğin içeriği, hiçbir anlamda "yeni" kavramının dar kalıpları içinde düşünülmemelidir. Bu daha çok, eski sistemin kalıcı unsurları ile yeni belirsizliklerin iç içe girdiği, karmaşık bir ilişkiler bütünü olarak yorumlanmalıdır.

¹⁷ Ibid., s.84.

¹⁸ Haluk Gerger, *Soğuk Savaştan Yumuşamaya*, Işık Yayıncılık, ss.24-29.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibid.

²¹ Nye, op.cit., s.88.

Araştırmaya konu olan sürecin değerlendirilmesinde esas itibariyle, güvenlik ve dış politika alanlarındaki gelişmelerle alınacaktır. Bu bağlamda, Soğuk Savaş sonrası uluslararası sisteme ait değişimleri üç başlık altında toplamak yerinde olacaktır.²²

1.2.1. Sistemde İç ve Dış Politikanın Yapısına İlişkin Değişimler

- Demokratik siyasi sistemlere ve pazar ekonomisine yönelik global hareketlerin varlığı.

- Ulus-devlet gücünün ve öneminin belli amaçlara ulaşmak için azalması ve buna karşın ulusu oluşturan etnik kimliklerin (milliyetçiliğin) farklı bazı hedefler için güç kazanması.

- Uluslararası örgütlerin dayandığı ilkelerin ve amaçlarının tekrar sorgulanmaya başlanması.

- En önemlisi, sistemde askeri gücün kullanılabilirliğinin azalması ile ekonomik gücün önem kazanması.

- Güvenlik kavramının sadece askeri güvenlik ile sınırlandırılmayıp, çevre, göç ve mülteci sorunları, terörizm, insan hakları ve azınlık problemleri ile uyuşturucu ticareti yapan örgütlü suçların, güvenliğe yönelik yeni tehditler olarak algılanması... vb.²³

1.2.2. Güç Dağılımındaki Değişiklikler

- 2. Dünya Savaşı sonrası dönemden başlayarak ABD'nin ekonomik gücünün giderek azalması.

²² Samuel Huntington, "America's Changing Strategic Interests", *Survival*, Vol.XXXIII, No.1 (January/February 1991), ss.5-7.

²³ Tansu Okandan, "Batı Avrupa Bütünleşmesi Ders Notları", (A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1991).

- Ekonomik bir güç olarak AT ve Japonya'nın yükselmesi.
- Almanya'nın birleşmesi ve gelişen bir AT içine yerini sağlamlaştırması.
- Pek çok "Üçüncü Dünya" bölgesinde, o yörelere hakim başat güçlerin ortaya çıkması.
- Kuzey'in gelişmiş ülkeleri ve Güney'in az gelişmiş devletleri arasındaki ekonomik, teknolojik ve siyasi uçurumun derinleşmesi.
- Nükleer silahların yayılma eğilimi göstermesi ve güvenliği tehdit eden kaynakların artması.²⁴

1.2.3. Ülkelerarası İlişkilerdeki Değişiklikler

Uluslararası ilişkilerde Soğuk Savaşın başat etmen olduğu yıllar boyunca, siyaset yapmak oldukça kolaydı. Dostlar ve düşmanlar tanınmaktaydı.²⁵ Bu yıllarda, özellikle anahtar ülke konumundaki ülkeler arasında, ilişkiler görece istikrarlı ve anlaşılır bir biçimde devam ederken, sistemde yalnız müttefikler, düşmanlar ve tarafsızlar vardı. Diplomatik sürprizler seyrek görülürken, istikrar ve öngörülebilir bir düzen esastı. Nükleer caydırıcılık ile meşruiyet kazanan silahlanma yarışı pek çok yerel çatışmayı yönlendirmekte ve kontrol etmekteydi.²⁶

İlişkilerin bir transformasyon sürecine girdiği içinde bulunduğumuz dönemde ise, uluslararası ilişkilere önemli bir karakteristik hakim olmuştur. Buna göre; ülkelerarası ilişkiler, soğuk savaşa nazaran çok daha kolay değişebilir ve iki yönlü bir gelişme içine girmiştir. Soğuk savaş ortamının getirdiği pratik zorunluluklara dayanan kalıcı ittifaklar yerini geçici dostluklar ya da düşmanlıklara bırakmaktadır. Artık devletler daha çok, kendi dar ve tek yanlı çıkarları için mücadeleye

²⁴ "How to Steal an Atom Bomb", *The Economist*, Vol. 327, No: 7814, (June 5th. 1995), ss. 13-14.

²⁵ Macha Levinson, "New Security Realities", *World Link, The Magazine of the World Economic Forum*, Vol.4, No.4 (July/ August 1991), s.6.

²⁶ Huntington, loc. cit.

girme yolunu seçmektedirler. Bu bağlamda, NATO gibi çok taraflı daimi ittifaklarda belli bir gevşeme yaşanırken, belirli konular ve hedefler çerçevesinde bir araya gelen "ad hoc" koalisyonlar daha önemli ve başvurulur bir diplomasi şekli olarak ortaya çıkabilmektedir.²⁷ Diğer bir deyişle, "kollektif güvenlik" anlayışının sisteme adapte olması henüz mümkün görünmemektedir.²⁸

Bu bağlamda sistem içi ilişkilerin daha kararsız bir hale gelmesi söz konusu olmuştur. "İyi adamlar ve kötü adamlar" kavramları artık günümüz gelişmelerini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Ayrıca, ileride ortaya çıkması olası büyük güçlerarası ilişkiler eski dönemin aksine sadece rekabet değil, aynı zamanda işbirliği motifleri içeren bir tablo sunmaktadır. Bu manada gelecek dönemde, büyük güçler arasında karşıtlığın yerini yakınlaşmaya bırakma ihtimali de olabilecektir.

Yeni uluslararası yapı ile kendini gösteren belirsizlik öğeleri; gelecekte uluslararası ilişkilerin ne tür bir eğilim göstereceği sorusuna kesin yorumlamalar getirmemize henüz engeldir; ancak içinde yaşadığımız dönemin yukarıda atıfta bulunduğumuz belli bazı özelliklerini dikkate alırsak, önümüzdeki gelişmelere ilişkin kimi genel eğilimleri saptayabilmek mümkündür.

Uluslararası alanda ortaya çıkan bu yeni eğilimleri saptarken, tez çalışmasının hedefi gereği, güvenlik ve dış politika konularındaki değişimler esas alınmıştır. Bu kapsamda, çağdaş uluslararası ilişkilerde güvenlik ve dış politikayı etkileyen temel değişim olan, "entegrasyon" (bütünleşme, birleşme) ve "fragmantasyon" (parçalanma) olguları arasındaki rekabet ile güç unsurlarında meydana gelen gelişmeler ve yeni güç dengesi modelleri öngörülmeye çalışılacaktır.

²⁷ Ibid.

²⁸ Genç, loc. cit.

Soğuk Savaş sonrası dünyayı bizce en iyi betimleyen oluşum entegrasyon ve parçalanma isteyen karşıt güçler arasındaki mücadeledir. "Entegrasyon en genel anlamda bir bütünü oluşturmak için bazı şeylerin biraraya getirilmesi eylemidir. Bu, siyasi, ekonomik, dinsel ve kültürel alanlarda, milletleri ve halkları ayıran tarihsel sınırların yıkılmasını da içermektedir. Yani, harfi harfine, -2. Dünya Savaşının en bilinen söylemi olarak yankı yapan- bizim tek dünya diye isimlendirebileceğimiz yaklaşımdır."²⁹

Dünyanın giderek tek bir bütün haline gelmesi, diğer bir deyişle globalleşmesi olarak nitelendirebileceğimiz bu olgu aslında uzun yıllardır kendini hissettiren bir gelişme olarak süre gelmektedir. Uluslararası politikayı kökten etkileyecek öğeler taşıyan entegrasyon fikri, günümüzde "iletişim devrimi" diyebileceğimiz süreç ile birlikte hız kazanmıştır. Televizyon, radyo ve telsiz mesajlarının, özellikle uydu teknolojisi ve bilgisayarlarında kullanılmasıyla daha etkili hale gelmesi, böylece pek çok eski teoriyi alt - üst etmiştir. Örneğin; Soğuk Savaş yıllarında ortaya atılmış "domino teorisi", tersine işlemiş ve iletişimin gelişmesi ile demokratikleşme hız kazanarak Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'nde komünist rejimlerin yıkılmasında önemli unsurlardan biri olmuştur. Entegrasyon fikrini güçlendiren ikinci unsur, "ekonomik karşılıklı bağımlılığın" artması olmuştur. Piyasa ekonomilerinin kabul görmesi ile yaygınlaşan çok uluslu şirketler ve ülkelerarası işbirlikleri, beraberinde AT veya NAFTA gibi entegrasyon amacına yönelik uluslararası ve uluslararası örgütlenmeleri de getirmiştir. Kollektif güvenlik anlayışına ne denli ulaşıldığı tartışmalı olmakla birlikte, Milletler Cemiyeti ile başlayıp Birleşmiş Milletler bünyesinde devam eden "saldırganlara karşı dayanışma" fikri, güvenlik alanında da bir karşılıklı bağımlılık düşüncesini, üçüncü etmen olarak güçlendirmiştir. Entegrasyona delil bir dördüncü etmen de "fikirlerin

²⁹ John Lewis Gaddis, "Toward The Post-Cold War World", *Foreign Affairs*, Vol.71, No.1 (1990/1991), ss.102-122.

entegrasyonu" diyebileceğimiz gelişmedir. Bilgi çağına doğru hızla yönelen uluslararası toplumda, artık fikirler tarihte hiçbir zaman olmadığı kadar hızlı ve serbest akmaktadır. Dolayısıyla, demokratikleşme ve refah içinde bir toplum arzusu kamuoyunda artmaya başlamış, ve entegrasyonda son etmen olarak nitelendirilebileceğimiz "barış fikri"nin kök salmasına zemin hazırlamıştır.³⁰

Yukarıda değinilen bu genel eğilimle beraber, çağdaş uluslararası sistemde etkili olan bir diğer eğilim de, ilkinde zıt bir biçimde gelişen ve parçalanma eğilimi olarak genelleşebileceğimiz milliyetçilik akımlarıdır. Bu haliyle hiçte yeni olmayan söz konusu olgu tarih boyunca pek çok radikal değişimin ana unsurlarından biri olmuştur. Esasen, ideolojik karşıtlık içinde sorunların gölgelendiği soğuk savaş döneminde bile ABD-SB arası bir makro milliyetçilikten söz edilebilmektedir. Ama sistemde yeni olan, eski düşmanlıkların ortaya çıkışı ile mikro milliyetçiliğin hızlanmasıdır. Sadece ülkelerarası ilişkilerde değil, ülke içi gelişmelerde de boy gösteren (azınlık problemleri) milliyetçiliği, basit bir milli kimlik veya toprak arayışı fikri ile sınırlamak yanlış olacaktır. Sisteme yön verecek bir milliyetçilik her alanda kendini göstermektedir. Ekonomik milliyetçilik olarak adlandırabileceğimiz "korumacılık" halen aşılamamıştır. Özellikle son Yugoslavya krizi dinsel çatışmaları (müslüman-hıristiyan) ve buna dayalı bloklaşmaların habercisi niteliğindedir. Ayrıca ırksal ve cinsel ayrımlar ile kültürel milliyetçiliğin yan etkisi "asimilasyon" politikaları da ülkelerin içindeki sosyal parçalanmaları körükleyerek zincirin son halkasını oluşturmaktadır. Bundan daha ötede ve tehlikelisi ise büyük bir Batı milliyetçiliğinin, kuzey-güney eksenine geçen dünyada belirginleşmeye başlamasıdır.³¹ Bizce geleceğe yönelik sistem arayışlarında göz önünde bulundurulması gerekli temel değişken bu olmalıdır. Diğer bir deyişle, yeni dünya düzeni iddiası ile ortaya atılan sistemin esas sorunu, varlıklı

³⁰ Ibid.

³¹ Ibid.

kesimlerin zenginliklerini gerek ülkesel, gerekse sınıfsal bazda ne oranda paylaşacakları ile ilintili olacaktır. Bu soruna bulunacak çözüm, özellikle az-gelişmiş ülkeler arasında da nükleer ve kimyasal silahların yaygınlaştığı düşünülürse, sistemin güvenliğini ve ülkelerin izleyecekleri dış politikaları doğrudan etkileyecektir.

Uluslararası sistemde güvenlik ve ülkelerin dış politika alanları ile doğrudan ilgili bir başka önemli değişim, "güç" kavramı ve buna dayalı dengeler konusunda yaşanmaktadır.

"Uluslararası politika, tüm politikalar gibi, bir güç mücadelesidir."³² Hatta Karl Von Clausewitz'e göre, "savaş politikanın bir başka biçimde devam etmesi"³³ şeklinde yorumlanmaktadır. Gücün amaç mı, yoksa devletin ulusal çıkarlarına ulaşmasında kullandığı bir araç mı olduğu tartışmalıdır ama; herşeyden önemlisi güç kavramının, bir başkası ile karşılaştırıldığında bir anlam ifade etmesidir. Diğer bir deyişle güç kavramı tanımı itibariyle görelilik ihtiva etmektedir. Söz konusu görelilik ancak bir denge tabanına oturtulduğunda incelenen uluslararası ortam daha anlaşılır bir hale gelmektedir. Burada unutulmaması gereken nokta güç dengesinin istikrarlı yada istikrarsız olabileceğidir.³⁴

Bu bağlamda genel bir yorumlamaya gidildiğinde, Soğuk Savaş boyunca güç dağılımının ABD ve Sovyetler Birliği arasında biçimlendiğini söyleyebiliriz. Denge, dönemin silah teknolojilerindeki gelişmeye paralel olarak nükleer silahlara dayalı bir "Yılgı Dengesi" biçiminde ortaya çıkarken, kutuplararası ilişkilerde gücün askeri ögesi ağır basmaktadır.

³² Hans J. Morgenthau, *Uluslararası Politika (Cilt 1)*, çev. Baskın Oran ve Ünsal Oskay, 4.b., Ankara: Türk Siyasi İlim ler Derneği Yayını, 1970, s.30.

³³ Zbigniew Brzezinski, "The Cold War and Its Aftermath", *Foreign Affairs*, Vol.71, No.4 (Fall 1992), s.31.

³⁴ Mehmet Gönübol, *Uluslararası Politika*, 3.b., Ankara: A.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını No.546, 1985, ss.470-472.

Ancak Soğuk Savaş sonrası gelişmeler ile, gücün tanımlanması ve yeni oluşacak güç dengesinin nasıl bir formasyona sahip olacağı hakkında ciddi tartışmalar gündeme gelmiştir. Gücün çok boyutlu ve sorunların karmaşık olması neticesinde "klasik güç dengeleme politikalarının gerekli, ancak yeterli olmadığı" görülmektedir.

Askeri güç artık siyasi hedeflere ulaşmada, eski döneme oranla, verimli bir araç olma niteliğini kaybetmiştir. P.F. Drucker'a göre

"Nedeni ne olursa olsun, artık açıkça ortaya çıkan şudur ki; askeri kuvvetler askeri açıdan etkili olamamaktadır. Bunun bir nedeni, belki, en kudretli ülkenin bile tek çeşit askeri eylemi hazırlayabilmesi, planlayabilmesi ve onun için eğitim yaptırabilmesi olabilir. Oysa modern teknoloji sayesinde, her biri farklı stratejiler, farklı taktikler, farklı lojistik, farklı eğitim ve farklı bir harp sanatı kavramı gerektiren muhtemel askeri eylemler bitip tükenecek gibi değildir. Daha da önemlisi, temel stratejik kavramların artık olmayışıdır. Var olan şey, yalnızca, her biri aynı oranda muhtemel olan ya da muhtemel olmayan "şıklar" ve "olasılıklar"dır. Bir askeri kuvvet tek bir düşmana karşı, tek bir savaş yöntemi için planlanabilir, eğitilebilir, yönetilebilir ve donatılabilir. Her tür düşmana karşı, her çeşit savaşa yöntemine göre planlanamaz, eğitilemez, yönetilemez ve donatılamaz... Artık silahların amaca ters düşer hale geldikleri ortaya çıkmıştır. Ekonomik performans ve ekonomik gelişme yönünden önemli bir tüketici güç haline gelmişlerdir... Bir zamanlar politikanın hizmetinde olan silahlar, politikanın patronu durumuna gelmişlerdir..."³⁵

Ekonomik gücün, askeri güç kullanımındaki verimsizliğe karşı bir biçimde artan önemi, uluslararası sisteme ilişkin yapılacak öngörülerini derinden etkilemektedir. Çeşitli yapıları ile dünya politikası artık tek bir hiyerarşiye bağlı olarak tanımlanamamaktadır. Joseph S. Nye, Jr. 'a göre, dünya politikasında gücün dağılımını çok katlı bir keke benzeyecektir. En üst askeri tabaka büyük oranda tek kutuplu olurken, ABD ile rekabet edecek herhangi bir askeri güç görünmemektedir. Ortadaki ekonomik tabaka, zaten yirmi yıldır devam eden bir üç kutupluluğu simgelemektedir. En alt tabaka ise, uluslarüstü karşılıklı bağımlılığın

³⁵ Peter F. Drucker, *Yeni Gerçekler*, çev. Birtane Karanakçı, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları No.315, 1991, ss.48-52.

kontrolünde, bölgesel güçlerin ilişki içinde bulunacağı çok kutuplu bir güç dağılımı sergilemektedir. "**Multilevel interdependence**" (**çok katlı karşılıklı bağımlılık**) adı verilen bu sistemde, askeri güç, ekonomik ve uluslararası bağımlılığın bulunduğu tabakalar içinde ortaya çıkan gelişmeler üzerinde belirleyici olamayacaktır.³⁶

Benzer şekilde, ortaya atılan bir görüş de, değişen uluslararası sistemi ABD'nin askeri tek kutuplu önderliği altında oluşacak 6 ülkeli bir çok-kutupluluk şeklinde yorumlamaktadır. "**Uni-multipolarity**" (**tekli çok-kutupluluk**) adı verilen sistemde, İngiltere, Fransa, Almanya, ÇHC, Japonya ve Rusya söz konusu çok kutupluluğu oluşturan ülkeler olarak görünmektedirler.³⁷

Bunlara ek olarak, E. Sönmezoğlu'na göre;

"Günümüzde uluslararası sistemin alt sistemlerin hakim olduğu (**sub-system dominant**) bir yapıya dönüşmekte olduğu da söylenebilir. İki kutuplu sistemde özellikle sistemin kutupluluğunun "sıkı"laştığı dönemlerde, uluslararası sistemin bütünü etkileyen, belirleyen faktörler, sistemdeki alt-sistemlerin de en önemli girdilerini oluşturmaktaydılar. Bir başka deyişle, alt-sistemlerin uluslararası sistemin bütününden otonom olma imkanları pek fazla değildi. Yeni uluslararası sistemde ise bu durum değişmiştir, değişmektedir... Günümüzdeki alt-sistemlerin çoğunda, uluslararası sistemin... hiyerarşik ve çok merkezli yapısının belirleyici etkisinden otonom olduğu ölçüde klasik güç dengesi sisteminin özelliklerini gözlemek mümkündür."³⁸

Bu bağlamda, uluslararası politika alanında alt-sistemlerin etkinliği artmakta ve özellikle yukarıda anlatılmaya çalışılan, dönemin kendine özgü koşullarında iç ilişkileri değişime uğramaktadır. Tez çalışmasının amacı da, değişen Atlantik alt-sistemini, dünya sistemini de göz önünde bulundurarak, güvenlik ve dış politika bazında incelemek olacaktır. Fakat bu konuya geçmeden önce, söz

³⁶ Nye, loc.cit.

³⁷ Huntington, loc.cit.

³⁸ Faruk Sönmezoğlu, "Sunuş", *Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye*, haz. Sabahattin Şen, 2.b., Bağlam Yayınları No. 54, İstanbul, Kasım 1992, s.12.

konusu yeni dünya sistemine yöneltilen eleştirileri ele almak, tarafsız bir bakış açısı için yerinde olacaktır.

1.3. "Yeni Dünya Düzeni" Kavramına Yöneltilen Eleştiriler

"Yeni Dünya Düzeni" kavramı, ABD Başkanı George Bush tarafından ortaya atıldığından beri, çeşitli kesimlerin yoğun eleştirilerine hedef olmaktadır. Uluslararası politikada görülen somut gerçekler ile liderlerce verilen beyanatlar arasındaki tutarsızlık, sistemin geleceğine yönelik kuşku ve korkuları daha da arttırmaktadır. Eleştirilerin kaynağı incelendiğinde liberallerden komünistlere, realistlerden radikal islamcılara kadar pek çok grubun; gerek "Yeni Dünya Düzeni" kavramsallaştırmasına, gerekse bu modelin içerdiği unsurlara karşı olduğu görülmektedir.

Sistemin formülasyonuna yönelik tepkilerin başında, oldukça ilginç bir olgu olarak değerlendirilebilecek, liberal eleştiriler yer almaktadır. Oysa öngörülen yeni sistemin özü, liberal ilkelere dayalı demokrasi ve ekonomilerin egemen olduğu bir düzen arayışıdır.

Bu bağlamda, liberal grupların getirdiği temel eleştiri, "yeni" olduğu iddia edilen sistemin, hiç de yeni olmadığı hususundadır. Yalnızca, 1945 sonrasında oluşturulmuş liberal kurumsal yapı, dönemin teknolojik ve düşünsel koşulları çerçevesinde daha etkin bir hale gelmiştir.³⁹

Yeni olarak tanıtılan sistemin, sanıldığı kadar yeni olmadığı tespitine realistler de katılmaktadır. Martin Wight'a göre, "Yeni Dünya Düzeni" içinde olduğu varsayılan "kollektif güvenlik anlayışı, uluslararası hukukun ve örgütlerin etkinlik kazanması ve ideolojilerin sona erdiğine dair görüşler" in kökleri 19. yüzyılın başlarına değin uzanmaktadır. Hatta zamanlama tarzı dahi eskidir. Sistemin geleceğine dönük umut dolu bekleyişler özellikle kargaşa yılları ardından -örneğin,

³⁹ Roberts, loc. cit.

1815 Viyana Kongresi ya da 1. Dünya Savaşı sonrası düzenlemeleri dikkate alınırsa- yoğunlaşmaktadır. Bu bakımdan, "Tarihin sonu geldi demek, bir meteoroloğun havanın sonu geldi demesi kadar imkansız bir şeydir."⁴⁰ Hatta Graham Fuller'a göre, "değil sona ermek, tarih yeniden başlamaktadır."⁴¹

Uluslararası ilişkilerde yeni sistem fikrinin formülasyonu üzerinde tepki veren liberallere karşın, sosyalist ve radikal islamcılarının savundukları yaklaşım daha çok sistemin içerdiği unsurlara ve bizatihi sistemin ideolojisine dönük eleştirilerdir.

Sosyalist grupların görüşüne göre,

"... hedef, sermayenin, evrensel eğilimlerine uygun biçimde, yeryüzünün bütününü mutlak bir hakimiyet altına almasının karşısındaki bütün engellerin temizlenmesidir. Hala ayakta olan bürokratik işçi devletleri de, ulusal kurtuluş hareketleri de, başka bakımdan ne derecede gerici eğilimler barındırsalar da emperyalizme karşı direnmenin kısmi birer mevzii olarak kullanılabilir az gelişmiş ülke devletleri de, bu mutlak hakimiyetin sağlanabilmesi uğruna kesin bir denetim altına alınmalıdır. Bush'un Yeni Dünya Düzeni, Amerikan emperyalizminin hegemonyası altında böyle bir mutlak hakimiyet kurma çabasının adından başka bir şey değildir. Bu çabanın gerçekleşmesi, emperyalist devletlerin karşısındaki bütün güç odaklarının ve tabii isyankar devletlerin yetki ve haklarının sınırlandırılması, ulusal egemenliğin gittikçe daha küçük bir köşeye sıkıştırılması, dünya çapında hükmetme gücünün sözde uluslararası kuruluşlar aracılığıyla emperyalist ülkelerin, en başta ABD'nin tekelinde toplanmasıdır...."⁴²

"Yeni Dünya Düzenine" getirilen belki de en köktenci eleştiri, islami kesimden gelmektedir. Bu yaklaşıma göre son yıllarda meydana gelen gelişmelerde;

"... Esas olan sadece marksist paradigmanın çöküşü, marksist ekonomik yapılanmanın başarısızlığı değildir. Bu hem marksist, hem de liberal paradigmanın arkasındaki ortak felsefenin çöküşüdür. Bu da "akıl-bilim-ilerleme" üçlüsü çerçevesinde izah edilen modernist paradigmadır. Marksizm ve liberalizm, bu paradigmanın yalnızca değişik tezahürleri idi. Farklılıkları yalnızca müessese-

⁴⁰ Ibid. s. 518.

⁴¹ Taha Akyol, "Tarihin Sonu mu?", *Tarihin Sonu mu?*, Kayseri: Rey Yayınları No.7, s.67.

⁴² Sungur Savran, "Globalizm, Milliyetçilik, Enternasyonalizm", *Onbirinci Tez*, Belge-Uluslararası Yayıncılık, Sayı: 1992/1, İstanbul, s. 76.

leşme ve yöntem bazındadır Bu, tüm olarak Batı medeniyetinin krizidir... İslama gelince bütün bu medeniyet krizine çözümdür..."⁴³

Görüldüğü üzere radikal islamcı akımların "Yeni Dünya Düzeni"ne yönelttikleri eleştirilerde sadece öngörülen bu sisteme değil; Batı kaynaklı liberal tüm ilkelere dönük bir red anlayışı mevcuttur. Bu kesime göre;

"... geçen yüzyılda ve bir öncekinde Batı kapitalizminin sömürgecilik ve köle ticareti-buna üçüncü bir iç faktör olarak sermaye birikiminin itici gücü olarak faizi de eklemek lazım- ile yükselişi nasıl ilerlemeci, aydınlanmacı ve pozitivist felsefe ile nesnelendirilmiyse, bugün bütün dünyayı yutmaya yönelik liberalizmin homojen evrensel devleti de aynı temel üzerinde yükselmek istemektedir... Hegel'den sonra ve bugün tarih, olaylarının zamanla ve engellenemez bir şekilde modernizme olgunlaşarak girdiği bir sürecin araştırması, yani otobiyografisi halini almıştır. Bunun son durağı (tarihin sonu) da Amerikan uygarlığının "geleceğin dalgası" olacağı gerçeğidir. Yani Amerikan'ın önderliğinde ve evrensel homojen devletin çatısı altında kurulacak olan yeni dünya düzeni"dir."⁴⁴

Ancak islami kesimlerin eleştirileri, bizce, belli önyargıları aşamamakta ve salt bir "modernizm" eleştirisinden öteye gidememektedir. Getirilen hiçbir somut çözüm ve "düzen" alternatifi yoktur. Kaldı ki uluslararası ilişkilerde, "dar-ülharb ve dar-ül islam" ayrımı ile hareket eden bir dünya görüşünün, "cihad" olgusuna sapması kaçınılmaz bir gelişme olacaktır. Bu bakımdan, uluslararası sisteme bir "düzen" getirme teklifi ya samimi değildir, ya da ütopya olarak kalmaya mahkum dayanaksız bir önermedir. Sonuç olarak, islami kesimin yönelttiği eleştirilerin, tez çalışmasına alınması, yalnızca "Yeni Dünya Düzeni"ne yönelik tepkilerin bir bütün halinde verilmesi kaygısından kaynaklanmaktadır. Yoksa bu gruplar tarafından, dile getirilen eleştirilerin sistematik bir yapısı bulunmamaktadır.

⁴³ Ahmet Davutoğlu, "Kriz İçindeki Batı", *Tarihin sonu mu?*, Kayseri: Rey Yayınları No.7, ss.119-134.

⁴⁴ Ali Bulaç, "Tarihin İkinci Vaktinde Modernizmin Sonu", *Tarihin Sonu mu?*, Kayseri: Rey Yayınları No.7, ss.81-118.

2. TEORİK ÇERÇEVE

2.1. İttifak Sistemlerinin Genel Değerlendirmesi

Uluslararası ilişkiler disiplini dikkate alındığında, ittifaklar üzerinde odaklanmış spesifik bir teorinin olmadığı görülmektedir. Geleneksel teorisyenler ittifaklara, sistem yapısı ya da güç dengesi gibi ana başlıklar altında ikincil bir önem atfederek yaklaşırken; istatistiksel veriler üzerine çalışan araştırmacılar da ittifakların siyasi oluşum sürecini bir yana bırakmış, daha çok ittifak kurma sayıları ile savaş yapma sıklığı arasındaki ilişkilere değinen çalışmalar yapmışlardır. Bu konu hakkında kapsamlı olarak ilk çalışmayı yapmış kişi 1962 yılında yayınlanan "İttifak İçindeki Milletler" eseriyle George Liska olmuştur. Daha sonraları Ole Holsti, Terrence Hoppman ve John Sullivan gibi yazarlar da ittifaklar konusunda önemli çalışmalar yapmışlardır.¹

İttifaklar üzerinde çalışmaların başlamasıyla birlikte, teorilerin kavramsal tabanını oluşturacak belli sorgulamalar gündeme gelmiş; ittifaklar tanımlanmaya ve temel özellikleri açıklanmaya başlanmıştır. Bununla beraber, genel geçer tek bir tanım ve her zaman doğrulanabilir somut kıstaslara ulaşılması mümkün olmamıştır. Bu konuda yalnızca ABD kaynaklarına dayalı olarak yapılan bir çalışmada dahi, ittifak dinamiklerinin farklı yönlerini vurgulayan 270 madde belirlenmiştir.² Dolayısıyla bugün için ittifaklara ve onların belirleyici özelliklerine ilişkin tek bir tanımlamaya gidememekteyiz.

¹ Glenn H. Snyder, "Alliance Theory: A Neorealist First Cut", *The Evolution of Theory in International Relations*, ed. Robert L. Rothstein, Columbia: University of South Carolina Press, 1991, s.83.

² Michael Don Ward, "Research Gaps in Alliance Dynamics", *Monograph Series in World Affairs*, Graduate School of International Studies, University of Denver, 19, No.1 (1982)' den Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, New York: Cornell University Press, 1987, s.6.

Ancak, kesin bir tanım olmamasına rağmen güvenlik ve dış politikaya yönelik bir ittifakın öncelikle askeri bir işbirliğini çağrıştırdığı ve en az iki özelliği bünyesinde toplaması gerektiği söylenebilir³. Buna göre, ittifaklar "yazılı anlaşmalar" ile resmileştirilerek, sıklıkla, "güvenlik alanında" işbirliğini hedeflemiş irade bildirimleri olmalıdır.⁴ Eğer anlaşmalar yalnızca iki devleti kapsıyorsa bunlara, "**ortak güvenlik anlaşması**" adı verilmektedir.⁵

İttifak anlaşmaları, mevcut bir çıkar grubuna, genel politika ve somut tedbirler sağlamak, özellikle sınırlamalar biçiminde olan bir açıklık ve kesinlik getirmek bakımından yararlıdır. Ama eğer çıkar benzeşmesi, oldukça açık ve seçik ise, bu taktirde yazılı bir ittifakın yapılmasına gerek duyulmayabilir.⁶ Diğer bir deyişle, işbirliğini kabul etmek yalnız resmi değil, gayri resmi de olabilmektedir. Eğer iki devlet üçüncü bir uluslararası aktöre karşı, benzer şekilde hareket etmeyi kararlaştırmışlarsa bir ittifakın varlığından söz edilebilir. Ancak bu durumda, arada resmi bir anlaşmanın olmaması nedeniyle, diğer aktör ve konulara yönelik benzer tavırlar sergileyen devletlerin, daha gevşek bir birlikteliği ifade eden "**koalisyon**" tanımlaması içine alınması daha doğru olmaktadır.⁷

İttifaklara ilişkin veriler değerlendirildiğinde, devletlerin farklı nedenlerden ötürü ittifak arayışına girdikleri görülmektedir. Ancak, belli bazı kısıtlar koymak bizce konunun daha objektif yorumlanması açısından yararlı olacaktır. Bu bağlamda, devletlerin temel olarak şu kaygılarla ittifak kurdukları söylenebilir:

-
- ³ Devletler pek çok alanda ittifak kurma yoluna gidebilmekte ve işbirliği olanaklarını artırma isteği gösterebilmektedir: Siyasi ittifak, ekonomik ittifak, ideolojik ittifak... vb. gibi.
 - ⁴ Bruce Russett and Harvey Starr, *World Politics (The Menu for Choice)*, 3rd ed., New York: W.H. Freeman and Company, 1989, ss.90-91.
 - ⁵ George A. Lopez and Michael S. Stohl, *International Relations (Contemporary Theory and Practice)*, Washington: Congressional Quarterly Inc., 1989, ss.367-370.
 - ⁶ Mehmet Gönübol, *Uluslararası Politika*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, no.546 1985, s.86.
 - ⁷ Russet and Starr, loc.cit.

- Devletler ulusal amaçlarına öz kaynakları ile ulaşamadıkları ya da maliyeti düşürmek istedikleri takdirde, bu amaçlarına ittifak kurarak ulaşmayı arzu ederler. Diğer deyişle, bir devlete, ittifaka girmek tarafsız kalmaktan çok daha fazlasını kazandırmaktaysa o devlet ittifak politikasına başvurmaktadır.

- Ülke içindeki rejimi ayakta tutabilmek için dış destek gerektiği takdirde, devletlerin ittifak arayışları hız kazanmaktadır.

- Ülke dışından kaynaklanan ortak bir tehdit algılaması devletleri ittifak kurmaya itmektedir. Ulusal güvenliğe yönelik böyle bir tehdit, bugün devletleri ittifak oluşturmaya iten temel etmendir. Ancak, devletler genellikle yardım almak amacıyla bir ittifaka girmekle beraber, yükümlülüklerin karşılıklılığı nedeniyle ittifak ilişkisi oluşturdukları devletlere de yardım sorumluluğunu üstlenmiş olurlar. Diğer bir deyişle, bir ittifaka katılma kararı yalnızca kiminle birlikte devletinizi savunacağınıza karar vermek değil, aynı zamanda sizin hangi devleti savunmaya istekli olduğunuzu da göstermesi açısından önemlidir.

- Devletler belli konularda, özellikle çağımızın ikinci yarısında siyasi ve askeri ittifaklar söz konusu olduğunda, güç birliği yaparak caydırıcı olanaklarını arttırmak istemekte ve sonuçta uluslararası statülerini iyileştirmeyi hedeflerken, aynı zamanda prestij politikasının gereklerini de yerine getirmiş olmaktadır.

Bu doğrultuda, daha önceleri ittifakların saldırıdan sonra kurulmaları söz konusu olduğu halde, bugün ittifakların işlevselliğinin daha çok caydırıcılığa yöneldiği ve barış zamanı kurulmaya başlandığı görülmektedir.⁸ Ancak unutulmaması gereken, bu tür bir eğilimin varlığının bizi hiçbir zaman çağımızda da savaş yada çatışma zamanı, geçici veya kalıcı olarak ittifakların kurulabileceği fikrinden uzaklaştırmamasıdır.

⁸ Gönlübol, op.cit., s.83.

Yukarıdaki sebepler dahilinde, ulusal güvenlik, uluslararası statü ve marjinal fayda ölçümleri yalnızca ittifakların kuruluş dürtülerini belirlemekle kalmayıp, ittifakların ne ölçüde etkin olduğunu ve ne kadar süreceğinin de anlaşılmasında belirleyici olmaktadır.⁹ Bu bağlamda, "etkin" bir ittifaka katkı yapan dört ana faktör olduğu söylenebilir:¹⁰

1) Ortak Amaç Birliği: İttifak oluşturulurken, taraflar üzerinde anlaşılmış ve açıkça görüş birliğine varılmış bir amacı paylaşmalıdır. Birlikte kabul edilebilecek değerlerin eksikliği, ittifak oluşumunun gerçekleşmesini engelleyecektir.

2) "Causus Foederis" in Açıkça Belirlenmesi: İttifak Andlaşmasıyla üstlenilen yükümlülükler ve ittifakın hangi koşullarda harekete geçeceği gibi konuların andlaşmada açıkça belirlenmiş olması, kurulan ittifakın etkinliği açısından oldukça önemlidir. İttifak üyelerinin, diğer ortaklardan gelecek yardımı şüphe içinde beklemesi kaçınılmaz olarak tarafların birbirlerine olan güvenini ve dolayısıyla ittifakın etkinliğini olumsuz yönde etkileyecektir.

3) Teknik Anlamda Sıkı Bir İşbirliği: Bir ittifakın etkinliğini belirleyen faktörler arasında teknik alanda kurulacak işbirliği ve ortak projelerin önemli bir yeri vardır. Özellikle Operasyon planları, ortak komuta yapıları, entegre ordular ve silah sistemlerinin standartlaştırılması gibi konularda sağlanacak görüş birliği ittifakın gücünü ve gelecekteki başarısını doğrudan etkileyecektir.

4) Yükümlülüklere Uymamanın Yaptırım Görmesi: Son olarak ittifak için önemli diğer bir etkinlik unsuru, ittifak üyelerinden herhangi birinin bilinçli ve açıkça yükümlülüklerinden kaçınması halinde, ittifak organizasyonu içinde bir yaptırımla karşılaşacağını bilmesi gerekliliğidir. Eğer zor bir durumda, ittifak için

⁹ Lopez and Stohl, loc.cit.

¹⁰ Ibid.

yardımın sağlanıp sağlanamayacağı kuşkuysa ve bu durum kendisine karşı ittifak oluşturulan karşı güç tarafından algılanırsa, ittifak açısından açıkça caydırıcılık yeteneği sınırlanmış olacaktır.

Bununla beraber, Lopez ve Stohl'e göre öngörülen bu son unsurun, geçmişte ve şu an varolan ittifak mekanizmalarında yer aldığı gözlenebilmiş değildir. Bizce bu unsurun değerlendirilmesi, olanı belirlemekten öte olması gerekeni vurgulaması açısından önemlidir.

İttifakların etkinliği kadar önem taşıyan bir konu da, öngördükleri resmi işbirliği dahilinde, ittifak üyelerinin çok yönlü tehdit ve güvenlik problemlerini dikkate alarak saptadıkları belli ve sınırlı sürenin, hangi verilere göre oluştuğudur.

Bu doğrultuda, "uzun süreli" bir ittifak yapısının temel girdileri olarak belli bazı unsurları saymak mümkündür:¹¹

1) İlk göze çarpan husus **ittifakın büyüklüğü**, diğer bir deyişle üye sayısı olmaktadır. İttifaktaki üye sayısının optimal seviyede kalması, ittifakın sürekliliği açısından oldukça önemlidir. Optimal sayı, ittifak üyelerini arzuladıkları hedefe kavuşturacak minimum üye sayısı olmaktadır. Bir ittifakın gereğinden fazla üyesi olduğu taktirde, o ittifak içindeki her birimin askeri, siyasi ve ekonomik çıkarlarını tatmin edecek bir yapı oluşturmak ya da oluşturulsa bile uzun vadede bu yapının korunmasını sağlamak çok zor görülmektedir.

2) İttifaklarda sürekliliğin sağlanmasına yönelik temel unsurlardan ikincisi, üyeleri bir ittifak dahilinde biraraya getiren **çıkarları çeşitlendirebilmek ve ittifak üyelerinin tümünün katılımına açmak** olmaktadır. Uzun yıllar boyunca ortaya çıkan gelişmeler göstermiştir ki; ekonomik ve ticari ittifaklar, dış politika ve güvenlik konularını ele alan diplomatik-askeri ittifaklara oranla daha

¹¹ Ibid.

uzun süre yaşayabilmektedirler. Çünkü bu konularda devletlerin çıkarları daha uzun süreli olmakta ve kısa zamanda önemli değişimler göstermemektedir.¹² Çeşitli alanlarda bütünleşme sağlayabilen bir ittifakta, üyelerarası dayanışma çok daha güçlü olabilmektedir. Örneğin; NATO üyelerinin güvenlik kaygılarıyla başlattıkları birliktelik, 1970'lerdeki petrol ambargosunun sonuçları ile mücadele ertesinde daha güçlenmiş, ittifak içi yardımlaşma ve güven artmıştır.¹³

3) Son olarak değerlendirilmesi gereken üçüncü unsur, bir ittifaktaki tüm üyelerin **ittifakın çalışmalarına en üst düzeyde katılımının sağlanması ve üyelerarası iletişimin artırılması** olmaktadır. İttifakın tüm faaliyetlerinin ve yükümlülüklerinin gerçek anlamda paylaşılması, uzun vadede ittifaka zararı olacak ve ömrünü kısaltacak tek bir gücün hegemonyasını engelleyecektir. Katılımcı bir yapının demokratik özelliği ağır basacağından, ittifakın istikrarını ve güvenliğini etkileyecek yanlış bir kararın alınması ihtimali zayıflayacaktır. Ortak olarak alınan kararlar, ittifak içi güveni ve dayanışmayı arttıracaktır.

İttifaklar ile ilgili yapılan genel değerlendirmeler aslında ele alınan bu nedensellik arayışlarından çok öteye gitmekte ve ittifak içi ilişkilere de değinilmektedir.

Bu bağlamda, her ne kadar ittifakların ve koalisyonların kavramsal kökeni "**affiliation**", yani sıkı ilişkiye girmek, birlikte hareket için birleşmek, anlaşmak, uzlaşmak anlamında olsa da;¹⁴ ittifak içinde, üyeler arası ilişkiler her zaman bu kadar basit tanımlamalara tabi olmamaktadır. Farklı çıkarların asgari seviyede birleşmesi, daha köklü çatışmaları engelleyememektedir. Diğer bir deyişle, ittifaklar ortak bir düşmana karşı yapılmış olmalarına karşın, müttefik devletlerin

¹² Gönlübol, op.cit., s.81.

¹³ Lopez and Stohl, loc.cit.

¹⁴ *The Collins Pocket Reference Thesaurus*, 3rd ed., Glasgow: HarperCollins Publishers, 1990.

kendi aralarındaki uyuşmazlıkları önleyememekte ya da mevcut anlaşmazlıkların çözümlenmesini garantileyememektedir.¹⁵

2.2. "Tehdit Dengesi" Teorisi'nin Tanımlanması

İttifaklar ile ilgili geliştirilen teorilerin büyük çoğunluğu, başta da belirttiğim gibi, mevcut ittifakların çeşitli problemlerini, ittifaklar ve savaş nedenleri arasındaki ilişkiyi ya da özellikle ittifakların uluslararası sisteme etkisini ele almaktadır. Oysa günümüzdeki gelişmeler, uluslararası sistemin önemli bir alt sistemi olan ABD-Batı Avrupa ittifakının erozyona uğramakta olduğunun işaretini vermektedir. İttifak temelinde bir araya gelmiş bu yapıdaki çözülme, ya da değişme diyebileceğimiz gelişmeler bizi ister istemez ittifakların neden kurulup, ne sebeple sona erdiğini araştırmaya sevk etmiştir. Bu nedenle, incelenen konuyu en anlamlı şekilde tanımlayacak dayanağın ittifakların kökeninin açıklanacağı bir teori olacağına inanmaktayız. Tez çalışmasına temel olarak seçilen Stephan M. Walt'ın "Tehdit Dengesi Teorisi", devletleri biraraya getiren ve ayıran bu sebepleri irdelemesi açısından anlamlı olacaktır.

Doğu Avrupa'da ve Sovyetler Birliği'nde komünist partinin iktidarı kaybetmesiyle, NATO tarafından ortadan kalktığı varsayılan tehdit ortamı,¹⁶ Batı ittifakı diyebileceğimiz ABD-AT ilişkilerini hem düşünsel alanda, hem de bunun yansıması olan NATO gibi somut kurumlar bazında olumsuz yönde etkilemiştir. Bu anlamda çalışmanın teorik çerçevesini oluşturacak olan Walt'ın "Tehdit Dengesi Teorisi", sözkonusu sorgulamalara da yöntem olarak yararlı ve uygun gözükmektedir.

¹⁵ Gönlübol, op.cit., s.83.

¹⁶ Kuzey Atlantik Konseyi'nin 7-8 Kasım 1991 tarihli, Barış ve İşbirliği Hakkında Roma Bildirgesi (NATO Dergisi, S.4, 1991, ss.30-33).

Stephan M. Walt'ın, "**The Origins of Alliances**" (**İttifakların Kökeni**) adlı eserinde ortaya attığı teorinin araştırma metodları da kanımca, ele alınan hipotezlerin değerlendirilmesi açısından oldukça açıklayıcıdır. Teoride incelenen tarihi vaka 1955-1979 yılları arası Ortadoğu diplomatik tarihi olmasına rağmen, gelişmeler otuz altı farklı çift ve çok taraflı ittifak anlaşması ile seksen altı ulusal karar temel alınarak irdelenmiştir.¹⁷ Diğer bir deyişle, araştırılmış olayların niceliği ve teoride ulaşılan sentezlerin genelliliği bu çalışmanın diğer pek çok alt-sisteme de uygulayabilirliğini sağlamaktadır. Bu doğrultuda teoride öne sürülen hipotezler, ittifak temeli üzerinde yer alan ABD-AT güvenlik ve dış politika ilişkilerinin değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır. Teorinin genelliliğinin güçlendirilmesi açısından dile getirilebilecek bir başka unsur da; hipotezler öne sürülürken, özellikle ittifakların kökeni üzerine odaklanmış karşılaştırmaların ve istatistik ilintili analiz tekniklerinin ele alınarak, tarihsel anekdotların mümkün mertebe dışlandığının yazar tarafından da açıkça belirtilmesidir.¹⁸ Konuya bu açıdan bakıldığında, teorinin ABD-AT arası güvenlik ve dış politika ilişkilerine uygulanması açısından bir sakınca görülmemektedir. Teoride belirtilen üç ana argüman, bize ittifakların yapılanmalarını tanımlamayı hedeflerken, aynı zamanda bir ittifakın sona ermesine yol açan unsurlar hakkında da ipucu vermektedir. Bu argümanlar:¹⁹

1) Devletlerin herhangi bir tehditle karşılaştıklarında iki çeşit davranış kalıbından birine yönelecekleri varsayılmaktadır. Buna göre devletler ya kendilerini tehdit eden güce karşı diğer devletler ile ittifak kurarak dengeleme politikasına başvururlar ya da, kendilerini tehdit eden gücün bizzat kendisiyle ittifak kurmak manasına gelen "**bandwagoning**" (**kervana katılma: Mustafa Çalık**) olarak adlandırılan politikaya yönelirler.

¹⁷ Walt, op.cit., ss.11-16.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Ibid., ss.5-6.

2) İdeolojilerin ittifak oluşumuna etkilerinin sanıldığından daha az olduğunu ve kimi zaman bazı ideoloji tiplerinin devletleri birleştirmek bir yana, bölücü bir karakter taşıdığını varsayılmaktadır. Bu bağlamda, ideoloji olgusu bir ittifakı motive etmekte dengelemeye nazaran çok daha önemsiz kalmaktadır.

3) Ne dış yardım alma amacının, ne de uluslararası politik etki mekanizmalarının devletlerin ittifak oluşumuna dengeleme kadar etki etmediği fikri savunulmaktadır.

2.3 "Tehdit Dengesi" Teorisi'nin Açıklanması ve Unsurlarının İrdelenmesi:

Stephan M. Walt tarafından öne sürülen "Tehdit Dengesi" teorisinin hipotezlerinin başında, devletlerin dengeleme politikasını "**bandwagoning**" yaklaşımına göre daha çok tercih ettikleri gelmektedir. Ayrıca ikinci bir hipotez olarak, müttefik bulabilme ve destek görme olasılığının arttığı ölçüde dengeleme eğiliminin artacağı; ancak bu desteği çok kesin olarak algılamamanın da ilgili devletin sorumsuzca yada kontrolsüz hareket etme dürtüsünü hareketlendirebileceği varsayılmaktadır. Bu arada, bir devletin saldırganlığını değiştirmeden sürdürdüğü algılanması halinde, diğer devletlerin onu dengeleme eğiliminin artacağı belirtilmektedir.²⁰

Walt'a göre, devletler iki nedenden ötürü dengeleme politikasını seçerler:²¹

- Tehdit oluşturan potansiyel hegemonun, çok güçlenmeden durdurulması.
- Tehdide karşı yardım gereksinimi duyan zayıf tarafa katılarak, etkinlik alanının artırılması.

²⁰ Ibid., ss.17-33.

²¹ Ibid.

Dengeleme hipotezinin kapsamı dahilinde dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta da, devletlerin tehdit eden potansiyel güce coğrafi yakınlıkları arttığı ölçüde ve tehditkârın sahip olduğu toplam güç (nüfusu, endüstriyel kapasitesi, teknolojik birikimi), saldırı niyeti ve kabiliyeti genişlediği oranda savunma koalisyonları ya da ittifaklar kurma yoluna gittikleri gerçeğidir.²²

Ancak hepsinden önemlisi ve tez çalışmasını doğrudan ilgilendiren nokta, Walt'ın dengeleme hipotezi dahilinde getirdiği, savaş (tehdit: Mehmet Genç) dönemlerinde kurulan ittifakların, düşmanın yenilgisinden sonra çözüleceği varsayımıdır.

"Tehdit Dengesi Teorisi" altında incelenmiş bir diğer olguda, ideolojiler ve ittifak oluşumu arası ilişkileri irdeleyen hipotezlerdir. Bu bağlamda, birbirine benzer yapıya sahip iki veya daha fazla devletin müttefik olma ihtimali yük-

²² Walt'a göre; "toplam güç" tanımı ile açıklanan kavram, diğer herşey eşit olarak kabul edildiğinde, bir devletin toplam kaynaklarının büyüklüğünün, uluslararası sistemde yer alan diğer devletlere karşı oluşturduğu tehditle özdeşleştirilmesidir. Diğer bir deyişle, herhangi bir devletin yeryüzünde mevcut kaynakların büyük bir kısmına sahip olması, tehdit olarak algılanabilmektedir. Bir devletin saldırgan bir görünüm vermesi, diğer devletleri ittifak kurarak dengeleme politikası izlemeye iter. Gerçekten de "saldırgan niyetin" algılanması ittifak seçimlerinde özellikle hayati bir rol oynamaktadır. Walt'ın önermesine göre, gücün niteliği (az veya çok olması) tek başına çok önemli değildir. Mühim olan o gücün saldırgan bir dürtüye sahip olup olmamasıdır. Yoksa güç kapasitesi gösterişsiz ve yetersiz bir devlet dahi (örn. Libya) bir dönem tehdit sayılabilir. Ayrıca devletleri ittifak kurmaya provoke eden bir diğer yan etken de, devletin "saldırı yeteneği"dir. Saldırı yeteneği, bir devletin başka bir devletin egemenliğini ve toprak bütünlüğünü kabul edilebilir bir maliyetle tehdit edebilme kabiliyetidir. Ancak bazen çok güçlü saldırı yeteneğine sahip olan bir devletle karşı karşıya kalmak diğer devleti dengeleme stratejisinden çok "bandwagoning"e yöneltebilir."Coğrafi yakınlık" da tehdidin derecesi üzerinde etkili olmaktadır. Yakın olan bir devlet, uzakta bulunan bir devletten daha büyük bir tehdit oluşturacaktır. Bu nedenle devletler girecekleri ittifakları, uzaktaki bir güçten ziyade yakından kaynaklanan güce karşı seçmektedirler.

sektir.²³ Ayrıca Walt'a göre, bir devlet kendini ne denli güvende hissederse, ideolojinin ittifak seçimine etkisi o denli büyük olur. Bu nedenle tarafların, ne yapacakları önceden kestirilebilen, görece güvenli iki-kutuplu dünyada ideolojik ittifakların oluşma ve yaşama şansı artar. Buna ek olarak, savaş (uyuşmazlık: Mehmet Genç) sırasında savunma alanında elde edilecek faydanın yükselmesi ölçüsün de ideolojilerin ittifak seçimine etkisinin artacağı öngörülmektedir.²⁴

Ancak ideolojilerin etkisini inceleyen bu hipotezler dikkate alındığında, başta belirtilmiş olan, ittifakların dıştan gelen tehditlere uygun olarak form kazandığına dair önermenin paradoksal bir durum yarattığı söylenebilir. Walt'ın bu konuya getirdiği yanıt, ideoloji-ittifak ilişkilerini inceleyen son hipotezinde yer almaktadır. Buna göre, ittifak partnerlerinin seçiminde ideolojinin etkisi abartılmaktadır; karar vericiler ideolojik uzlaşının hem müttefikler, hem de olası düşmanlar açısından değerini yanlış tahmin etmektedirler. İdeolojilerin ittifaklara etkisi sanıldığından çok daha azdır.²⁵

²³ Walt'a göre söz konusu varsayım dört açıdan doğrulanabilir: İlk olarak, bir devletin benzer devletler ile ittifak kurması, kendi siyasi prensiplerini savunma yolu olarak görülebilir. Eğer karar vericiler kendi siyasal sistemlerinin mevcut en iyi sistem olduğunu düşünüyorlarsa, benzer sistemlere sahip devletler ile onu korumanın daha kolay ve güvenli olacağına inanırlar. İkinci olarak, benzer eğilimlere sahip devletler birbirlerinden daha az çekinirler, çünkü aynı tür devletlerin, birbirlerine saldırmak için kolayca karar almaları görece zor bir olasılıktır. Üçüncü olarak, benzer devletler ile ittifak oluşturmak, savunulan rejim zayıf olsa da, söz konusu ideolojiyi çok büyük ve popüler; ilgili devleti de onun önemli bir parçası olarak gösterecektir. Dördüncü olarak, bazen bir ideolojinin kendisi bir ittifakı emredebilir. Marksist-Leninist ideoloji belki de bunun en açık örneğidir.

²⁴ İttifakların ideolojik temelleri incelenirken gözardı edilmemesi gereken bir nokta da, devletlerin kendilerini güvenlik içinde hissettiklerinde muhtemelen ideolojik tercihlerini izleyecekleri ve ancak çok büyük bir tehlike ile karşılaştıkları takdirde bulabilecekleri her müttefiği kabul etme yoluna gidecekleri gerçeğidir. Walt'ın verdiği örneğe göre, Winston Churchill bu düşünce yapısını "Hitler eğer cehennemi işgal ederse, Avam kamarasına şeytanı bile müttefik olarak öneririm" şeklinde ifade etmiştir. Bu anlayış aynı zamanda, Nazi Almanyası karşısında ittifaka giden Batı bloğu ve Sovyetler Birliği' nin davranış kalıbını da açıkça gerekçelendirmektedir. Görüldüğü gibi devletlerin, güvenlik endişeleri kriz anlarında, ideolojik tercihlerin üzerine çıkmakta ve ideolojik tabanlı ittifaklar, çıkarları söz konusu olduğunda "ideolojik" bir mücadele vermekte isteksiz kalmaktadırlar.

²⁵ Walt, op.cit., ss.33-40.

Walt'a göre ideolojiler ittifaklarda, kimi zaman birleştirici olmak bir yana, bölücü ve çatışmalara sebep olan bir nitelik göstermektedir. Diğer bir deyişle, belli tipolojideki ideolojiler çatışma ve ihtilaf yaratmaya, dayanışma ve ittifak kurmaktan daha yatkın olmaktadır. Özellikle, ittifak üyelerine belli bir ideoloji vasıtasıyla, tek bir otokrat liderliğin altında merkezi bir yapıya uyma zorunluluğu getirilirse üyeler arasındaki çatışma ihtimali artmaktadır.²⁶

Bu bağlamda Walt, liberal devletlere ve monarşilere dayalı ittifakları, söz konusu merkezi-otokrat yapılanmalardan soyutlayarak, kendi iç düzenleri ve halka dayalı meşruiyet temelleri nedeniyle, herhangi bir ideolojik çatışmaya daha az yatkın olarak yorumlamaktadır. Diğer bir deyişle, bugün uluslararası komünizmin tarihinin, kaynağını ideolojik tartışmalardan alan problemlerin (ÇHC-Sovyetler Birliği mücadelesi gibi) çarpıcı örnekleriyle dolu iken, demokratik değerlere bağlı Batı ittifakının çok daha sağlam temellere sahip olduğu vurgulanmaktadır.²⁷

Ancak bizce gözardı edilmemesi gereken bir nokta vardır: Her ne kadar Batı ittifakının iç sorunlarının kaynağında paylaşılan ortak değerlerin etkisi görülmesi de, ortaya çıkan anlaşmazlıkların çözümü söz konusu olduğunda, bu değerler birleştirici de olamamaktadır. İttifak içindeki devletler ulusal çıkarlarını herşeyden üstün tutmaktadır. Bu nedenle, yukarıdaki gibi bir genellemeye her koşulda gitmek, bizce mümkün görünmemektedir.

"Tehdit Dengesi Teorisi"nin ana yaklaşımlarından bir diğeri ise, dış yardım ve ittifak oluşumu hipotezidir. Bu hipotez altında öne sürülen temel varsayıma

²⁶ Walt'a göre; paradoksal görünen bu durumun nedenleri şunlardır: İlkın, ideoloji her üye rejimin meşruluk dayanağını oluşturduğu için ittifakı oluşturan devletler onun geçerliliğini kabul etmek zorundadır. Fakat, ideoloji vasıtasıyla tek bir lider oluşturma gayretleri söz konusu olduğunda, üye devletler belli bir seçim yapmak zorunda kalacağından, taraflar her şeyden önce kendi bağımsızlıkları üzerinde kaygıya düşecek ve direnme gösterecektir. İkinci olarak, ittifak içinde oluşabilecek bir liderin ya da lider grubun otoritesinin, ortak ideolojinin yorumuna yansımaları ideolojik çatışmaları daha arttıracaktır.

²⁷ Walt, loc.cit.

göre, bir devletten diğerine yapılan dış yardımın, bu iki devletin ittifak kurmasını kolaylaştıracağı öngörülmektedir. Aynı zamanda daha fazla yardım, yardımı veren devletin alan üzerindeki kontrolünü de arttıracaktır.²⁸

Bu varsayımın gerekçelendirilmesine göre, ekonomik veya askeri yardımın sebep olduğu minnettarlık hisleri, ilişkilerde yaşanan yoğunluk ve oluşacak bağımlılık vasıtasıyla faydalı müttefikler yaratılabilecektir. Bununla beraber, bu görüşler her zaman doğru çıkacaktır şeklinde bir değerlendirme yapmak da hatalıdır. Salt dış yardımların ittifakların kurulmasına yol açacağını ileri sürmek, önemli bir yaklaşımın dışlanması anlamına gelebilir. Dış yardım ancak her iki tarafın da ortak çıkarlarına hizmet ettiği sürece gündeme gelebilir ve kabul görür. Çoğu zaman dış yardım ittifakların nedeni olmaktan çok, sonucu olma niteliği göstermektedir.²⁹

Walt'a göre, yardım veren devletin, alan devlet üzerindeki etkisi, veren devletin lehine oluşan bir asimetrik bağımlılık veya veren devletin sunduğu yardım üzerindeki monopol konum ölçüsünde yüksek olacaktır.³⁰

Ancak, dış yardımın ittifaklar üzerindeki önemi değerlendirilirken, bu yardımların hangi koşullarda veren devletin etkisini ve alan devletin etkinliğini arttıracığına bakılması gereklidir. Diğer bir deyişle, yardımı alan zayıf tarafın içinde bulunduğu konum itibarıyla taşıdığı görece önem, yardımı veren devletin alana bağımlılığını, dolayısıyla yardımı alan devletin yardımı veren taraf üzerindeki etkisini arttıracaktır. Ayrıca, ittifak içindeki taraf devletlerin tehdit değerlendirmelerine yine farklı ölçüde önem atfetmeleri, ittifak içindeki yardım veren güçlü devletin patronajını zayıflatacaktır.³¹

²⁸ Ibid., ss.41-46.

²⁹ Ibid.

³⁰ Ibid.

³¹ Ibid.

Kısaca belirtmek gerekirse, ittifaklar içinde hakim olan büyük gücün etkisi ne denli fazla olsa da, yardım ettiği müttefikleri üzerinde tam anlamıyla bir kontrolü mümkün olmamaktadır.

Walt'ın yaklaşımları dahilinde dış yardım, aynı zamanda dengeleme stratejisinin özel bir formunu oluşturmaktadır. Bu görüşe göre alıcının karşılaştığı dış tehdit arttıkça, dış yardımın ittifak oluşumuna etkisi de artacaktır.³² Bu çerçevede, uluslararası sistemde güvenliğin önemli ölçüde bir tehdit altına girmesi, ittifak kurma arayışlarının hızla gündeme gelmesi ya da aksi koşullarda tam tersini olası kılacaktır demek yanlış olmasa gerek.

Tez çalışmasının teorik çerçevesini oluşturan "Tehdit Dengesi Teorisi"nin ele aldığı son konu, tarafların birbirlerinin iç politikalarına nüfuz edebilme güçleri ve ittifak oluşumu arasındaki ilişkiye değinen hipotezdir.

Bu hipoteze göre, bir devletin diğer devletin siyasi sistemine sızabildiği ölçüde, bu iki devletin müttefik olma eğilimi artar.³³ Doğaldır ki; devletlerin iç ve dış politikalarında karar vericilerin önemli bir yeri vardır. Bir tarafın diğer taraftaki karar vericileri ve kamuoyunu etkileyebildiği ölçüde, onu kendi amaçlarına doğru manüpile etme yeteneği artacaktır. Walt'ın varsayımları dahilinde, nüfuz etme özellikle demokratik ve liberal ilkeleri benimsemiş, açık toplumlara karşı daha çok etkilidir.³⁴

Bir devletin, diğer devletin iç siyasi sistemini yönlendirebilmesi üç şekilde olmaktadır:³⁵

-Kendi ülkelerine karşı bağlılıkları zayıflamış kamu görevlilerinin çeşitli yollarla kullanılması halinde,

³² Ibid.

³³ Ibid., ss.46-49.

³⁴ Ibid.

³⁵ Ibid.

-Toplumun ve karar vericilerin tercihlerini etkilemek amacıyla lobiciler adıyla anılan profesyonel grupların kullanılması halinde,

-Elitleri ve kitlesel davranışları kontrol etmek için dış propagandanın kullanılması halinde söz konusudur.

Ancak tüm metodlar kullanılırken hipotezin varsaydığı önemli bir koşul, ittifakların oluşumuna etki edebileceği öne sürülen bu indirekt yolların, hedef devletin bu etkilere açık bir yapı göstermesi halinde işe yaracağı olgusudur.

Bununla birlikte, nüfuz etmede amaçlar sınırlandırıldığında bu yöntem daha fazla işe yaramaktadır. Diğer bir deyişle nüfuz etme açıkça diğer devletin işlerine karışmaya kadar varırsa, ittifak oluşumu üzerinde olumsuz etki yapmaktadır.³⁶

Nüfuz etme yöntemi, ittifakların oluşumunda ve işleyişinde görece daha az dikkat çekmesine rağmen, konuya ilişkin pek çok örnek göze çarpmaktadır. Bunların içinde en bilinenler kuşkusuz, 2. Dünya Savaşı esnasında İngiltere'nin ABD'yi savaşa çekebilmesi ve 1. Dünya Savaşında Osmanlı İmparatorluğu ile Almanya arasındaki ilişkilerin, bir ittifak yapısı almasını ortaya çıkartan gelişmelerdir.

³⁶ Ibid.

İKİNCİ BÖLÜM

ABD VE AT'NUN GÜVENLİK VE DIŞ POLİTİKALARI

1. ABD'İN ULUSAL GÜVENLİK VE DIŞ POLİTİKASI

Uluslararası politikada meydana gelen gelişmeler ve yeni dönemin dinamikleri, ABD'nin temel çıkarlarını ve ulusal güvenlik ve dış politika stratejisini önemli ölçüde değiştirmemiş de olsa; öncelikler konusunda yeni birtakım alternatifler gündeme getirmiştir. Bu süreç ve ortaya konulan hedeflere ileride ayrıntılı olarak değinilecektir. Ancak, gerek çalışmanın bir bütünlük içinde sunulma amacı, gerekse söz konusu hedefleri sağlıklı bir biçimde değerlendirme kaygısı, bizi ABD'nin geçmiş dönemlerde benimsediği güvenlik ve dış politika stratejilerini genel bir çerçeve içinde yeniden irdelemeye yöneltmektedir. Bu tür bir yaklaşım, ABD ve Avrupa arasında yaşanan tarihsel rekabetin dayanaklarını da değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır.

Bunun yanında, ABD'nin global bir güç olma niteliği ile, güvenlik ve dış politikasında çok çeşitli bölgelerin etkisini hissetmesi, tez çalışmasında, ABD'nin Avrupa bölgesi dışındaki gelişmelere bakış açısını da incelememizi zorunlu hale getirmektedir.

ABD'nin ulusal güvenlik ve dış politikasını ikiyüz yıllık bir süreç dahilinde değerlendirdiğimizde, günümüze değin dört büyük safhadan geçildiğini söyleyebiliriz:¹

¹ Samuel P. Huntington, "America's Changing Strategic Interests," *Survival*, Vol.XXXIII, No.1 (January/February 1991), ss.3-17.

- Fransız Devrimi Ve Napolyon'un Avrupa'da Etkin Olduğu Dönem:

1780-1815 arası dönem, Avrupa'da sürekli savaşların yapıldığı ve ABD'nin de Avrupa içi güç mücadelelerine çekilerek, gelişmelere karıştırılmaya çalışıldığı yıllardır. Buna karşın ABD halkında beliren genel yargı ise, Avrupa'dan mümkün olduğunca uzak durma isteği biçiminde özetlenebilir. Tam manasıyla bir izolasyon olmasa bile, bir "sürekli tarafsızlık" modeli giderek destek bulmaya başlamıştır. Güvenlik ve dış politika stratejisi, Atlantığın öte yakasındaki iki önemli güce -kuzeyde İngiltere, güneyde İspanya- karşı hazır olma hedefine göre biçimlenmektedir. Bu doğrultuda benimsenen temel ilke, ABD'nin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü devam ettirerek, Kuzey Atlantik ve Akdeniz'de serbestçe ticaret yapabilme şartlarının sağlanması olmuştur. Böylece savunma ve askeri teşkilatlanma oluşturulurken Avrupa'dan gelebilecek ani bir saldırıya karşı güçlü bir milis sistemi yapılandırılmış; İngiliz, Fransız ve Berberi korsanlık faaliyetlerine karşı küçük fakat yetenekli bir donanma kurulmuştur.²

- Avrupa'da Napolyon Tehdidinin ve ABD'de Avrupa Koloni Faaliyetlerinin Sona Erdiği Dönem:

1815-1898 arası bu dönem en genel tanımla "Pax-Britannica" olarak nitelendirilen, İngiltere'nin başat güç olduğu ve ABD'nin İngiliz donanma ve diplomasisi ardında barındığı değerlendirilmelerinin yapıldığı yıllardır. Buna karşın yurt içinde öncelikler yeniden belirlenmekte ve Amerikalılar Kuzey Amerika'da yayılma ve ekonomik büyümeyi yeni hedefleri olarak benimsemektedirler. Bu doğrultuda milis sistemi küçük, fakat aktif ve uzun menzilli hareket yeteneği olan, kızılderililere karşı savaş birliklerine dönüştürülmüştür. Kara güçlerindeki bu yeni yapılanma deniz gücüne de yansımış, donanma ilgi alanını Avrupa'dan çevirerek köle tacirleriyle savaşmaya, ABD tüccarlarını Asya'da korumaya ve

² Ibid., s.4.

ticarete deniz gücü desteği vermeye başlamıştır.³

Ancak bu dönem de ABD, Kuzey Amerika'da iki önemli savaş vermiştir: Birisi toprakların genişletilmesi ve "Birliğin"büyütülmesi amacıyla başlatılırken, diğeri -Amerikan iç savaşı- bu "birlik" ve bütünlüğün korunması için olmuştur.⁴

- "Pax-Britannica"nın Sona Erdiği Dönem:

Uluslararası sistemde yavaş yavaş İngiliz hegemonyasının sona erdiği 1898 - 1945 arası dönemde, Almanya, Japonya, Rusya ve ABD yükselen yeni güç odaklarıdır ve aralarında büyük bir rekabet yaşanmaktadır. ABD, 1898'de İspanya ile yaptığı deniz savaşları⁵ neticesinde artık küçük bir kolonial güç haline gelmiştir. Bununla birlikte yaklaşık elli yıl boyunca, uluslararası sistem Almanya ve Japonya'nın kendi bölgelerinde üstünlüklerini sağlama mücadeleleri çerçevesinde biçimlenmiştir. ABD gelişmelere paralel olarak, yurt içinde savunma anlayışını toptan etkileyecek reformlara yönelmiş, stratejik eğilimini kıtasal yayılmadan, Asya ve Avrupa'daki bozulan güç dengelerini yeniden oluşturma doğrultusunda değiştirmiştir. Bu bağlamda, ABD donanması da son derece güçlü ve geniş bir alanda hareket yeteneği olan bir kuvvet şekline dönüştürülmüş, kızılde-
rililerle savaşmak için kurulmuş küçük birlikler ise daha geniş hareketli ve büyük çapta operasyonlar gerçekleştirebilecek niteliğe kavuşturulmuştur. Sonuç olarak, ABD bu dönemde tam üç kez, Avrupa ve Asya'da bozulan dengeleri düzeltmek için savaşa girmek ve izolasyon politikasını terketmek zorunda kalmıştır.⁶

³ Ibid.

⁴ Ibid.

⁵ 1898 yılında başlayan savaşta, hem Pasifik hem de Karayipler'de İspanya donanması yenilgiye uğratarak, yöredeki etkisi tümüyle ortadan kaldırıldı. Filipinler (1946'da bağımsız oldu), Guam adası (ABD'ne bağlandı), Puerto Rico (özel statü ile ABD'ne bağlandı) ve Hawaii (Eisenhower döneminde 50. federe devlet olarak birliğe katıldı) topraklarını ele geçirerek, Latin Amerika ülkeleri üzerinde büyük bir ekonomik-siyasal nüfuz kurdu ve deniz aşırı ülkelere sahip bir sömürgeci devlet durumuna geldi. Bkz. Oral Sander, *Siyasi Tarih (İlkçağlardan - 1918'e kadar)*, İmge Kitabevi, Ekim 1989, s.106.

⁶ Huntington, Op.cit., s.5.

- Soğuk Savaş Dönemi:

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya ve Japonya gibi iki büyük gücün elimine edilmesi ve güçlü bir ABD-Sovyetler Birliği kutuplaşmasının ortaya çıkışı ile başlayan 1945-1989 arası dönem, ABD'nin yoğun olarak Avrasya'da etkinlik kurma gayretlerine giriştiği ve total bir Sovyet hegemonyasının önüne geçmeye çalıştığı yıllar olarak değerlendirilebilir. ABD güvenlik ve dış politika stratejisine temel ilke olarak "çevreleme" ve "caydırıcılık" doktrinlerinin yerleştiği bu dönemde, özellikle askeri sahada, ABD güvenlik ve dış politikasının aşağıdaki hedefleri esas aldığı görülmektedir:⁷

- Çok büyük ve her an göreve hazır bir askeri teşkilat,
- Sağlam şekilde korunan ve organize edilmiş, topyekün karşılık verebilecek bir stratejik nükleer güç,
- Avrupa ve Asya'daki hava ve deniz kuvvetleri ile düşmana ön hatlarda karşı koyabilme yeteneği,
- Oldukça karmaşık bir ittifaklar ve çok taraflı güvenlik sisteminin kurulması,
- Üçüncü Dünyada ortaya çıkabilecek olaylara karşı eylem projeleri geliştirme ve uygulayabilme yeteneği,
- Silah sistemleri ve savunma araçları alanında, her zaman için, ABD'nin teknolojik ve niteliksel üstünlüğünün devamı.

Bu çalışmanın kavramsal boyutunun açıklandığı kısımda genel hatlarıyla belirlendiği gibi; ABD'nin özellikle 1970'lerden sonra, Sovyetler Birliği'ne karşı izlemeye başladığı "yumuşama" politikası ile, yukarıdaki temel ilkelere birtakım değişimler olmuşsa da, Soğuk Savaşın ABD açısından taşıdığı anlamın ve Sovyet tehdidinin algılanışının farklılaştığı söylenemez.

⁷ Ibid.

1989 yılının son aylarında, uluslararası sistemde meydana gelen ve birinci bölümde ayrıntılarıyla değinilen önemli değişiklikler, ABD'nin güvenlik ve dış politika anlayışında bazı reformları gerekli kılmıştır. Soğuk Savaş yılları boyunca izlenen siyasi "çevreleme (containment)" ve ekonomik "gelişme" stratejisi başarıya ulaşmış, belki de savaşla elde edilebilecek zaferin çok ötesinde bir üstünlük kazanılmıştır.⁸ Brzezinski'ye göre bu yengi o denli açıktır ki, "Soğuk Savaş'ın sona ermesinin nedeni, başta Orta Doğu ve Orta Avrupa olmak üzere tüm dünyada, ABD ve Sovyetler Birliği çıkarlarının çakışmaya başlaması değil, Sovyetlerin mutlak yenilgisi olmuştur".⁹

Ancak, Soğuk Savaşın Sovyet komünizminin çöküşü ile sona ermesi, aynı zamanda ABD dış politikası ve savunma anlayışı için de bir kargaşa döneminin başlangıcı olmuştur. ABD'nin lider kadroları ve halkının böyle bir yarı-kaos dönemine hazır olduğunu söylemek güçtür.¹⁰ Soğuk Savaş sonrası dönem Amerikalılara zaferin heyecanından çok, zorluklarını hissettirmiştir. ABD'nin siyasi ve ekonomik yapısındaki zayıflıklar, anti-komünist ideolojinin geçerliliğini yitirmesiyle beraber gün ışığına çıkmış, 1980'lerin ortalarından itibaren kamuoyu yoklamalarında, iç ekonomik sorunlar, ulusal güvenliğe yönelik açık bir tehdit olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.¹¹

Gelişmelere paralel olarak, ABD güvenlik ve dış politikası şimdiye kadar yaşamadığı bir bunalım içine girmiştir. Bir yandan, Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemde tek bir süper güç olarak hakimiyet kurma çabası, diğer yandan ülke içi ekonomik ve moral değerlerin¹² yıpranması, ABD'yi oldukça zor

⁸ James A. Leach, "A Republican Looks at Foreign Policy," *Foreign Affairs*, Vol.71, No.3 (Summer 1992), ss.17-31.

⁹ Zbigniew Brzezinski, "Yalnız Süper Güç," *NPQ Türkiye*, çev. Zeynep Sirer, Cilt.1, No.1 (Yaz 1991), s.72.

¹⁰ James Schlesinger, "New Instabilities, New Priorities," *Foreign Policy*, 1992, ss.3-24.

¹¹ Daniel Yankelovich, "Foreign Policy After the Election," *Foreign Affairs*, Vol.71, No.4 (Fall 1992), ss.1-12.

¹² *Ibid.*, s.6

bir durum içine sokmuştur. Bununla beraber, ABD'nin "enternasyonalist" bir politika izlemesi ve "izolasyon" lüksünden kaçınması dışında bir alternatif görünmemektedir.

Esasen bugün ABD'de her bir siyasi grup ya da lider, ülkede izolasyon politikası uygulanamayacağını ve ABD silahlı kuvvetlerinin 1918 sonrasında olduğu gibi ülkeye geri çekilip, dağıtılamayacağını bilmektedir.¹³ Günümüzdeki uluslararası yapı, "yatıştırma" politikaları izlenmesine müsait değildir. Dünyanın herhangi bir bölgesinde olan bir gelişme kısa yada uzun dönemde büyük ülkeleri etkilemektedir. Ayrıca "süper güç" niteliğini sürdürme iddiasında olan bir devletin, statükoyu kendi lehinde koruması ve gerektiğinde olaylara müdahale etmesi kaçınılmaz görünmektedir. Kamuoyu yoklamalarına göre de, ABD halkının 71%'i "Amerika'nın dünya olaylarında aktif olarak rol alması gerektiğine" inanmaktadır.¹⁴

Bununla beraber, ABD'nin izleyeceği güvenlik stratejisi ve dış politika konusundaki asıl tartışma dünya olaylarına katılıp, katılmaması değil, bunun nasıl olacağı üzerinedir. Çünkü Amerikalılar, ülkelerinin uluslararası liderliğinden gurur duymakla beraber, bu liderliğin sınırları konusunda kuşkuludurlar.¹⁵ Görüldüğü kadarıyla ne ABD, ne de diğer devletler, yakın gelecekte oluşabilecek bir "Pax-Americana" modeline sıcak bakmayacaklardır. Herşeyden önce ABD, böyle bir politikanın uzun vadeli olamayacağını ve getireceği ekonomik ve sosyal maliyetin aşılamayacağını bilmektedir.¹⁶ Ayrıca, kendi liderliğinde kazanılan kesin zaferin getirdiği güven ile başı dönen Amerika'nın dünya meselelerinde tek

¹³ Gaddis Smith, "What Role for America?," *Current History*, Vol.92, No.573 (April 1993), ss.150-154.

¹⁴ Yankelovich, Op.cit., s.6.

¹⁵ Lee H. Hamilton, "A Democrat Looks Foreign Policy," *Foreign Affairs*, Vol.71, No.3 (Summer 1992), ss.32-51.

¹⁶ Stanley K. Sheinbaum, "Pax Americana Çözüm Değildir," *NPQ Türkiye*, Cilt.1, No.1 (Yaz 1991), s.80.

tarafli davranma eğilimi gosterebileceği ve ekonomik sorunlar ile bazı kritik konularda diğer hşkşmetlere baskıyı arttırılabileceğinden çekinilmektedir.¹⁷

Bu bağlamda, Soğuk Savaş sonrası uluslararası politik koşullar ABD'yi, iş politikada tasarruf yapılarak iyileştirilmesi gereken bir ekonomi, sağlık ve eğitim dşenizi; dış politikada ise masrafları oldukça ağır olan dşnya liderliği seşeneği ile karşı karşıya bırakmıştır. Dolayısıyla bugşn ABD'nin formşle edilen gşvenlik ve dış politikasının temel amacı, stratejik öncelikler ve tehditler belirlendikten sonra, yukarıda belirtilen iki faktörün birbirleriyle bağdaştırılmasıdır

Demokratlara göre bu noktada cevap, ABD'nin dşnyadaki rolş ile, şlkede geręekleřtirilmesi gereken restorasyon arasında doğrudan bir bağlantı olduğu geręeđidir. Geleneksel ABD gşvenlik ve dış politikasının, herşeyden önce içeride yaşam kalitesinin arttırılmasını öngördüğşnş savunan bu görşş; uluslararası platformlardaki sorunları çözebilme yeteneğinin, şlke içindeki canlılığa bağlı olduğunu vurgulamaktadır.¹⁸

Ancak bu noktada unutulmaması gereken bir değerlendirmede, dış sorunlara ve global çıkarlara öncelik veren bir yaklaşım tarzıdır. şlke içi refahın büyük oranda, şlke dışından aktarılan kaynak birikimlerine bağlı olduğu düşünşlürse; ulusal gşvenlik stratejisinin herşeyden önce dış sorunları göz önüne alması anlaşılabilir bir seçenek olacak, ya da iş ve dış sorunlara kesin ayrımlar ile belli öncelikler kazandırılmadan çözşm getirilmesi yoluna gidilebilecektir.

Bu doğrultuda, Soğuk Savaş sonrası dönemde değişen ABD gşvenlik ve dış politika stratejisi aşağıdaki temel hedefleri esas almaktadır:

1) ABD'nin öncş global gücü ile özellikle ekonomik ve teknolojik liderliğinin sürdürşlmesi doğrultusunda; bu alanda en büyük rakip olarak kabul edilen

¹⁷ Yasuhiro Nakasone, "Pax Americana değil, Pax Concorcium," *NPQ Tşrkiye*, çev. Zeynep Sirer, Cilt.1, No.1 (Yaz 1991), ss.73-74.

¹⁸ Hamilton, Op.cit., s.33.

Japonya'ya karşı etkili mücadele politikası.¹⁹

2) Avrasya'nın tek bir siyasi-askeri gücün etki sahası ya da egemenliği altına girmesinin önlenmesi ve bu bölgede mevcut dengelerin sürdürülmesi.²⁰

3) Üçüncü Dünya ülkeleri arasından radikal bir gücün çıkmasının engellenmesi ve böyle bir eğilimi kolaylaştıracak kitle tahrip silahlarının yayılmasının önlenmesi.²¹

1.1. ABD'nin Liderliğinin Sürdürülmesi ve Japonya'nın Kontrol Altında Tutulması

ABD'nin, iç politikada karşı karşıya kaldığı tüm sorunlara rağmen, uluslararası sisteme yönelik temel talebinde önemli bir değişiklik olduğu gözlenmektedir. Soğuk Savaş sonrası belirlenen politikalar ve metodlar ile büyük bir çelişki gibi görünse de, ABD için nihai hedef, uluslararası birimlere ve gelişmelere global anlamda yön verebilmektir. Böyle bir çelişkiyi gelecek dönemde nasıl çözümleneceği halen belirgin olmamakla birlikte, yaklaşık yarım yüzyıl boyunca ABD gerek ekonomisi, gerekse siyasi ve askeri gücü ile dünyada öncü rolünü sürdürmüştür. Soğuk Savaş yıllarında Sovyetler Birliği'nden gelen askeri tehdide rağmen, ABD savunduğu liberal ilkeler ve sahip olduğu serbest rekabet ekonomisi sayesinde güçlü bir altyapı kurmuş ve pek çok alanda üstünlüğü ele geçirmiştir. Bugün de, gayet açık bir şekilde bu üstünlüğü sürdürmeyi arzuladığını ifade etmektedir. Birinci bölümde belirtildiği üzere, uluslararası alanda ekonominin belirleyiciliğinin giderek arttığı düşünülürse; Japonya, ABD tarafından ulusal güvenlik ve dış politikasına yönelik en büyük tehdit olarak algılanmak-

¹⁹ Huntington, Op.cit., s.8.

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid.

tadır.²² "1992 Ocağında yapılan, Time-CNN anketlerine göre Amerikan halkının 2/3'ü, ABD ekonomisinin bunalımında büyük payı olan ticaret açığının kaynağı olarak, Japonya'nın yürüttüğü haksız ticaret uygulamalarını görmektedir".²³

Japonya'nın ekonomik gücündeki artış ABD' de, tıpkı Soğuk Savaş yıllarında Sovyetler Birliği'nin askeri gücüne yönelik kızgınlığa benzer tepkiler doğurmaktadır. "1987 ve 1990 yılları arası Amerikan halkının Sovyetler Birliğine dönük sempatisi 25%'ten 51%'e çıkarken, Japonya'ya duyulan sempati 70%'ten 56%'ya düşmüştür".²⁴

ABD yönetimi ve halkını ciddi olarak kaygılandıran Japon ekonomik ve teknolojik gücü; ABD'deki verimlilik ve rekabet gücündeki azalma oranları düşünülürse gerçekten önemli bir tehdit niteliğindedir. "1988'de ABD Savunma Teknolojisi Kurulu'nun açıkladığı verilere göre, savunma açısından kritik değerde olan 22 teknolojik alanın ikisinde Sovyetler Birliği ABD'ye göre üstün durumdayken, bu sayı Japonya için altıdır. 1990'da ABD Birleşik Ticaret Kurulunun yaptığı bir çalışmaya göre de, 12 önemli ve yeni teknoloji sahasının beşinde Japonlar ABD'nin ilerisinde görülürken, yakın zamanda bu sayının on'a ulaşacağı tahmin edilmektedir".²⁵ Aynı şekilde Japonya'nın ekonomik büyümesinin, Amerika'nın refahını da tehdit ettiğine inanılmaktadır. Japon sermayesi'nin artan gücü ABD mallarının pazarlarını kaybetmesine, böylece artan işsizlik ve azalan kârların halkı fakirleştirdiği düşünülmektedir. Ayrıca Japon sermayesi giderek ABD'nin medya, enstitü, akademi ve lobicilik faaliyetlerine sızmaktadır.²⁶

²² Norman J. Ornstein, "Foreign Policy and The 1992 Election," *Foreign Affairs*, Vol.71, No.3 (Summer 1992), ss.1-16.

²³ Ibid.

²⁴ Huntington, Op.cit., s.9.

²⁵ Ibid., s.10.

²⁶ Ibid.

Söz konusu gelişmeler bugün ABD'yi bir yol ayrımına getirmiştir. Bundan sonra ya Japonya ile daha geniş çaplı bir ittifak modeli kurularak bu ülke kontrol altında tutulacaktır;²⁷ ya da Japonya'ya karşı geniş çaplı bir ticaret savaşı başlatılırken, içeride de radikal bir restorasyon dönemine girilecektir.²⁸ Son dönemde ortaya çıkan gelişmelere bakıldığında ikinci şıkkın ağırlık kazandığı görülmektedir. Amerikalı politikacılar "saldırgan" bir ticaret politikası izlenmesini önerirken, korumacılığın artma eğilimi gündeme gelmektedir. Bundan böyle, Soğuk Savaş sonrası koşullara ve ekonominin artan önemine paralel olarak, ABD büyükelçilikleri ve haber alma teşkilatlarının, ek kadrolar ve kaynaklar ile güçlendirilerek, ABD işletmelerine pazar sağlama imkanlarının artırılması hedeflenmektedir.²⁹

Bununla beraber, ABD güvenlik ve dış politikasının temel zaafı olduğuna inanılan Amerikan ekonomisindeki bozuklukların hepsini Japonya'ya bağlamak eksik ve yanıltıcı olacaktır. Soğuk Savaş yıllarındaki silahlanma yarışı ve bu uğurda harcanan mali-endüstriyel kaynakların, ABD'nin şu an ki zor durumunda büyük payı olduğuna inanılmaktadır. "ABD ekonomisinin 1950 ve 1960 lardaki 3. 9% ve 4. 1%'lik büyüme hızı;1970 ve 1980'lere gelindiğinde 2. 8% ve 2. 6% seviyesine inmiştir".³⁰ Tasarrufların yetersizliği ve kamu açıkları yatırımlara yansımış; daralan üretim kapasitesi, rekabet gücünü ve ihraç pazarlarını olumsuz yönde etkilemiştir. ABD'nin Japonya ile olan ticaret açığı 1992' de 44 milyar dolara ulaşmıştır.³¹

Kaldı ki ABD'nin algıladığı bu ekonomik tehdidi, Japonya ile sınırlamak da yanıltıcı olacaktır. ABD aleyhine gelişen dış ticaret dengeleri (G.ATT. bünyesinde

²⁷ Yankelovich, Op.cit., ss.8-9.

²⁸ Ibid.

²⁹ Hamilton, Op.cit., s.38.

³⁰ Ibid., s.36.

³¹ Smith, Op.cit., s.154.

yapılan toplam ihracatın içinde Asya ülkelerinin payı (Japonya hariç) 1982'de % 12 iken, 1992'ye gelindiğinde % 55 artarak % 21.2' ye ulaşmıştır. (-Financial Times, Nisan 8, 1994-), Asya'da yaşanan siyasal istikarasızlıklar ile birleştiğinde, ABD'nin askeri ve siyasi ilgisinin, görece dengeli bir bölge olarak algılanan Avrupa'dan Asya'ya kayacağı söylenebilir. Bu bölgede sahip olunan askeri ve siyasi gücün korunması ve hatta artırılması ABD'nin ekonomik çıkarları için de bir teminat olarak değerlendirilebilir. Bunun yanında kanımca, ABD' nin Soğuk Savaş ertesinde Asya ile ilişkilere AT'ye nazaran öncelik tanımaya başlaması, sadece bir tehdit değerlendirmesinden öte, aradaki bağları işbirliği temeline dayandırma arzusundan da kaynaklanmaktadır. Dışişleri Bakanı Warren Christopher'ın "ABD politikası çok uzun zamandır Avrupa merkezliydi. Batı Avrupa artık dünyanın en önemli bölgesi değil... Avrupa'dan bir sürü eleştiri geliyor, ama Asya'dan bu tür eleştirilerin geldiğini görmüyorum" sözleri ABD'nin öncelikler listesinde Avrupa'nın gerilemekte ve Asya'nın öne çıkmakta olduğunu açık bir şekilde göstermiştir.³²

Zaten yapılan tüm bu tespitlere rağmen, ABD'nin örneğin Japonya ile, tıpkı eski Sovyetler Birliği ile yaptığı gibi bir mücadeleye, ekonomik alanda girmesi mümkün görünmemektedir. Çünkü, askeri bir tehdide karşı "sıfır-toplamlı" bir savaş yürütmek mümkün iken, potansiyel bir ekonomik tehdide karşılık vermek, hele bir de bu tehdit ülkenizde milyarlarca dolar yatırımı olan bir ülkeden geliyorsa çok zordur.³³

Bugün ABD'de, ekonomik zayıflığın, ülkenin dış politika amaçlarına ulaşma kabiliyetini azalttığı ve savunma önceliklerini alt, üst ettiği kanaati yaygındır. Bu konuda en somut göstergenin Körfez Savaşı olduğu görülmektedir. Körfez savaşında harcanan 54 milyar dolar, ABD'nin müttefiklerinden ve diğer bazı dev-

³² Ergin Yıldızoğlu, "ABD'nin Yeni Dış Politikası?", *Cumhuriyet*, 25 Ekim 1993, s.11.

³³ Ornstein, Op.cit., s.7.

letlerden sağlanmışır.³⁴ İlerideki krizlerde bu desteğin aynı cömertlik içinde verileceğinin garantisi yoktur ve dış politika bu şekilde başkasına finanse ettirildiği takdirde, ABD'nin global çıkarları da riske edilmiş demektir.³⁵ Yine Körfez Savaşında kullanılan karmaşık elektronik cihazlarının büyük bir kısmı yurtdışında üretilmiştir. Yüksek teknoloji ürünlerinde rekabetin kaybedilmesi, gelecekteki ABD askeri gücünü yok edecektir.³⁶

ABD'nin ekonomik dengelerini düzenleme ve Japonya örneğinde tüm Asya ile arasındaki ilişkileri belirleme doğrultusundaki gayretlerinin, gelecek dönemde ulusal güvenlik ve dış politikasına şu şıklar dahilinde yansıtacağı iddia edilmektedir.³⁷

- Herşeyden önce ABD'nin savunma harcamalarında büyük oranda kısıntıya gidilmesi,
- Dolayısıyla, deniz ötesi taahhütlerden ve "hayati konular" hariç olmak kaydıyla müdahalelerden mümkün olduğunca uzak kalınmaya çalışılması,
- Böylece, yapılan askeri ve ekonomik dış yardımların azaltılması,
- Tüm bu gelişmelerin doğal sonucu olan uluslararası sistemde statükonun korunması için, ABD'nin artık diğer devletlerden ve özellikle G-7 Grubu'ndan daha çok katkı beklemesi.

Ancak görüleceği üzere ABD'nin Soğuk Savaş ertesinde üzerinde durduğu ve çalışmada yer verilen diğer güvenlik ve dış politika hedefleri ile bu istekler karşılaştırıldığında ortaya çıkan çelişkiler, ABD'nin "ulusal çıkarları"nın hala ne olduğunun belirginleşmediğini ya da bazı planların açıkça telaffuz edilmediğini göstermektedir. Bu konuya ilişkin ayrıntılı bir değerlendirme ileride yapılacak

³⁴ Hamilton, Op.cit., s.36.

³⁵ Ibid.

³⁶ Ibid.

³⁷ Ibid., ss.32-33.

olmakla birlikte, ABD'nin bu çelişkileri çöze dahi, AT tarafından mümkün olduğunca dışlandığı bir ortamda, müttefiklerinden beklediği katkıyı ne ölçüde elde edeceği şüphelidir.

1.2. Avrasya'da Tek Bir Gücün Hegemonyasının Önlenmesi

Soğuk Savaş sonrası dönemin kendine özgü koşullarında, ABD'nin klasik stratejik hedeflerinden biri olan, Avrasya'da tek bir askeri-siyasi gücün egemenliğinin önlenmesi ilkesi daha da ağırlık kazanmıştır. Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'lı müttefiklerinin dağılma süreci içine girmeleri, bölgedeki dengeleri önemli ölçüde etkilemiştir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan güç boşluklarının ve dengesizliğin, eninde sonunda ABD'nin hayati çıkarlarını etkilediğinin bilinmesi ABD'yi bu konuda daha da hassas davranmaya itmektedir.

ABD'nin güvenlik ve dış politikasına bu şartlar altında yönelen olası somut tehditler, bizce üç kaynaktan doğmaktadır:

Bu bağlamda ilk tehdit, Rusya Federasyonu'nun tekrar güçlenip, totaliter bir yayılma içine girmesi olarak değerlendirilirken; ikinci tehdit Asya'da büyük bir askeri, siyasi ve ekonomik güç haline gelen Çin'in gelecekte izleyeceği politikalar olmaktadır. Tez çalışmasına da ilham veren üçüncü tehdit ise, AT'nun siyasi bir federasyon çatısı altında kendi güvenlik ve dış politika çıkar ve kurumlarını oluşturması olarak görülmektedir. Üstelik oluşacak bu tür bir federasyonun Almanya'nın etkisi altında kalma olasılığı, ABD yönetimini AT entegrasyon sürecini daha dikkatli izlemeye sevketmektedir.

1990'lı yılların ilk yarısında, herhangi somut bir gücün tek başına Avrasya'da egemenlik kurması mümkün görülmemekle birlikte, yakın bir gelecekte bu tür bir tehlikenin olmayacağına dair belirtiler de yok değildir. Yukarıdaki tehditler dikkate alındığında, bunlar içinde ivedilikle çözümlenmesi gereken bir

sorun olarak, Doğu Avrupa ve Rusya Federasyonu'nun karşı karşıya olduğu açmaz gelmektedir. İçinde bulunduğu şartlar neticesinde, Rusya Federasyonu'nun tekrar bir tehdit oluşturmaya başlaması ya da bu bölgede Sovyet mirasını devralacak bir başka gücün çıkması halinde, tarihsel ve jeopolitik gereklilikler bu gücün Doğu Avrupa'ya müdahalesini zorunlu kılacaktır.³⁸

Bu nedenle, "ABD'nin en önemli güvenlik ve dış politika hedefi, öncelikle ekonomik olmak üzere, Doğu Avrupa'daki reformların ve liberal demokrasilerin desteklenmesi olmalıdır" görüşü ağırlık kazanmaktadır.³⁹ Bu ülkelerin başlattıkları reformların başarıya ulaşmasının, ABD'nin global çıkarlarını da inanılmaz ölçüde olumlu etkileyeceği, böylece ABD'nin savunma harcamaları ile uluslararası silahlanma ve çevresel bir felaket riskinin azalmasını sağlayacağı düşünülmektedir.⁴⁰ Bu yaklaşım, aynı zamanda, ileride değinilecek olan "**enlargement**" (**genişleme**) stratejisinin de önemli bir unsurunu teşkil etmektedir. Oysa, başta Almanya olmak üzere, AT üyesi ülkelerin "**hinterland**"ı olarak niteleyebileceğimiz bu bölgenin, ABD çıkarları doğrultusunda bir motivasyon kazanması oldukça zor görünmektedir. Gelişen demokratik yapıları ve oluşacak siyasi tercihler ile serbest piyasa kuralları çerçevesinde bu ülkelerin kaçınılmaz olarak yöneleceği bölge AT olacaktır.

Bu doğrultuda hedeflenen bir başka politika da parçalanmış Sovyetler Birliği veya yerini alan en büyük cumhuriyet Rusya'nın, mikro-milliyetçilik akımlarıyla tam bir çözülmeye girmesinin önlenmesidir.⁴¹ "Daha çok sayıda küçük ordu, tek bir saldırgan ordudan her zaman daha iyidir"⁴² stratejisi ile tezat düşmüş gibi

³⁸ Huntigton, Op.cit., s.12.

³⁹ Schesinger, Op.cit., s.6.

⁴⁰ Hamilton, Op.cit., s.43.

⁴¹ Charles Krauthammer, "Moscow Must Come First," *The Guardian Weekly*, Vol.148, No.12 (March 1993), s.18

⁴² Zbigniew Brzezinski, "Öncelikli Taahütler," *NPQ Türkiye*, çev. Vehbi Sargın, Cilt.2, No.5, 1993, s.19.

görünse de, bu yaklaşım Doğu Avrupa ve dolayısıyla ABD'nin istikrarı için gerekli görülmektedir. Çünkü Doğu Avrupa ülkelerinin en büyük ihrac pazarı olan eski Sovyetler Birliğinin şu an yaşadığı kaos bile, Doğu Avrupa ekonomisini alt, üst etmeye yetmiştir. Kalite yönünden Batı standartlarına uymayan bu ürünlerin, Moskova tarafından alınması yönünde Batı'nın baskısının istenmesi,⁴³ çarpıcı bir ironiden öte bölgedeki hassas dengelere işaret etmektedir.

Buna rağmen, 1989 sonrasında Bush yönetiminin, ekonomik yardımlar için reformların bütünüyle tamamlanması şartını ileri sürmesi, ABD'nin Doğu Avrupa'ya yaklaşık kırk yıl boyunca verdiği kurtuluş ümitleri ile tam bir tezat oluşturmakta ve değerlendirmelere göre hem ABD'nin prestijini sarsmakta hem de potansiyel tehditlere zemin hazırlamaktadır.⁴⁴

Oysa Mayıs 1989'da Başkan Bush, Avrupa'nın siyasi bölünmüşlüğüne son verilmesi çağrısında bulunduğu, Gorbaçev'in cevabı "bu halkların kendi meseleleri" demek olmuş ve "Brejnev Doktrini"ni sona erdirmişti.⁴⁵ Ancak yöneltilen eleştirilere göre, Bush yönetimi başından beri bir "bekle, gör politikası" uygulamış ve gelişmelere ayak uydurmakta geç kalmıştır.⁴⁶

Bununla beraber, bizce ABD'nin söz konusu politikayı belirli bir ihtiyattan çok, iç politika öncelikleri nedeniyle izlediği fikri daha ağır basmaktadır. Kendi iç sorunlarına çözüm bulmakta zorlanan bir devletin, uluslararası politikada etkili roller üstlenmesinin ve gerekli kaynakları aktarmasının güçlüğü düşünülecek olursa, ABD'nin "bekle, gör politikası" izlediğine dair değerlendirmeler, uluslararası kamuoyuna yönelik bir oyalamadan öteye gidememektedir. Ayrıca, ABD Devlet Başkanı'nın Ulusal Güvenlik Danışmanı Anthony Lake tarafından yapılan

⁴³ Schlesinger, Op. cit., s.7.

⁴⁴ Ibid., s.8.

⁴⁵ Stephen E. Ambrose, *Dünyaya Açılım (1938'den Günümüze Amerikan Dış Politikası, çev. Ruhican Tul, Ankara: Dış Politika Enstitüsü Yayını, 1992, s.321*

⁴⁶ Ibid., s.322.

ve "bundan böyle ABD'nin sorunların herbirini tek başına ele alarak, onun özelliklerine göre (**caseby case**) tutum belirlemesi gerektiği"ni belirten yorum⁴⁷ ile ABD'nin askeri müdahalelerde daha seçici olacağına ilişkin değerlendirmelerin,⁴⁸ ABD'nin uluslararası politikada artık pek çok konuda görece yetersiz kaldığı görüşünü desteklediği söylenebilir. Dolayısıyla, ABD'nin ancak bu güçlüğü aştığı oranda, önümüzdeki dönemde, eski Sovyet cumhuriyetleri ve/veya Doğu Avrupa'ya dönük daha aktif bir politika izlemesi beklenebilir.

Bugün, ABD'nin Avrasya'da ortaya çıkacak olası bir büyük gücün etkisini dengeleme yolundaki güvenlik ve dış politikasının temel taşlarından biri olan Doğu Avrupa ve Rusya Federasyonu politikasında, esas olarak şu hususların önem kazandığı görülmektedir:

-Yardım gereklidir, ancak herşeyden önce eski Sovyetler Birliği'nde devam eden ağır silah üretimi ve muazzam asker sayısı azaltılmalıdır. Çünkü bu durum potansiyel de olsa bir tehdidin sürdüğünü ve siyasi bir risk olduğunu göstermektedir. ABD bu aşamada Rusya'ya kayıtsız şartsız desteği riskli görmektedir. ⁴⁹

- Aynı risk ekonomik yapı için de geçerlidir. ABD, eski Sovyetler Birliğine ve Doğu Avrupa'ya yapılacak kaynak aktarımının, bölgenin devasa problemleri içinde eriyip gideceğini düşünmektedir. Bu konuda beklenen tavır, ilgili devletlerin öncelikle serbest pazar ilkelerini ve demokrasiyi yerleştirmelerinin gerçekleşmesidir. Ayrıca, ABD bu ön şartlar gerçekleşse bile yapılacak yardımın yalnızca ABD tarafından üstlenilmesine karşı olduğundan, böyle bir planın G-7 grubu ile birlikte organize edilmesi tercih edilecektir.⁵⁰

⁴⁷ Ergin Yıldızoğlu, "Bill Clinton Yönetiminin Dış Politika Açmazı", *Cumhuriyet*, 20 Eylül 1993, s.8.

⁴⁸ Rules of Engagement, *The Economist*, Vol.329, No.7831 (October 2nd. 1993), ss.55-56.

⁴⁹ Schlesinger, op. cit., s. 11.

⁵⁰ Krauthammer, loc.cit.

ABD güvenlik ve dış politika uzmanlarına göre, eski Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki istikrarsızlığın doğurabileceği saldırgan bir güç odağına benzer bir başka tehlikede, Asya kıtasında gittikçe ağırlığını hissettiren Çin Halk Cumhuriyetidir. Büyük askeri potansiyeli ile Asya'da önemli bir yere sahip ÇHC, son yıllarda benimsediği ekonomi anlayışıyla, artan nüfusuna oranla yüksek kalkınma oranlarına ulaşmıştır.⁵¹ Gerçi söz konusu büyüme oranları, geniş ölçüde dış yatırım ve ticarete dayanarak, başta ABD olmak üzere uluslararası kapital kullanımına dayanmaktadır; ama ülkenin sahip olduğu nükleer kapasite, potansiyel askeri gücü ile birlikte düşünüldüğünde, ABD'nin politikaları açısından ÇHC, UzakDoğu bölgesinde hesaba katılması gerekli bir risk unsurudur.

Ancak hemen ifade edilmesi gereken bir başka olgu da ÇHC'nin ABD için aynı zamanda büyük bir pazar olarak algılandığı gerçeğidir. Özellikle ABD sermayesinin yatırımları ile güçlenen ABD-ÇHC işbirliği, iki ülke arasındaki ilişkileri olumlu yönde geliştirebilecek önemli bir dürtü olarak değerlendirilmelidir.

1989 ertesinde Bush yönetimi, Kongre'nin tüm karşı çıkışlarına rağmen, ÇHC ile dengeli ilişkiler kurma arzusunda olmuştur. ABD ve ÇHC arasındaki karşılıklı ticaret arttırılmak istenmiş, ÇHC 'deki ekonomik reformlar olumlu karşılanmıştır. Ancak bir süre sonra, Tienmen meydanındaki olaylar esnasında, ÇHC ile diplomatik ilişkiler "insan hakları ihlalleri" gerekçe gösterilerek kesilmiş ve bu ülkeye silah satışı durdurulmuştur.⁵² Bununla beraber, ABD'nin güvenlik ve dış politikasını oluştururken, esas olarak "ulusal çıkar"larını öne aldığı ÇHC örneğinde de açıkça görülmektedir. Bush yönetimi sırasında ABD Kongresinde çoğunluğu Demokratların oluşturduğu ve insan hakları ihlallerine karşı izledikleri hassas politika düşünüldüğünde; tez çalışması sırasında yönetimde olan Demok-

⁵¹ Henry A. Kissenger, "Clinton and The World," *Newsweek*, Vol.CXXXI, No.5 (Feb. 1, 1993), s.13.

⁵² Ambrose, Op.cit., s.313.

rat Başkan Clinton hükümetinin, bu tür anti-demokratik yönetim bozuklukları ya da Tibet'in bağımsızlık taleplerinin bastırılması gibi konularda, Çin ile anlaşmazlığa düşeceği beklenmekteydi. Ancak ulusal çıkarların belirleyici gücü ile Clinton yönetimi, tüm itirazlara rağmen, ÇHC'nin ticarete "en çok gözetilen ülke" statüsünü sürdürmesine karşı çıkmamış ve daha da ileri giderek ÇHC ile ekonomik ilişkilerini güçlendirmeye çalışmıştır.

Gelişmeler dikkate alındığında, ABD'nin izlediği politika, ÇHC'de siyasi çoğulculuğa ve pazar ekonomisine yönelik eğilimleri destekleyerek, potansiyel bir Çin yayılmasının önüne geçmek doğrultusundadır.⁵³ Ayrıca, ABD-Japonya ittifakının sürdürülerek, ÇHC'ye karşı Doğu Asya'da Japon gücünün artırılması ve bölgede silah indiriminin teşvik edilmesinin, söz konusu tehdidi sınırlayacağı düşünülmektedir. Yine bu doğrultuda, Güney Doğu Asya ülkelerine ekonomik ve teknik yardım yapmak için, ABD tarafından alternatif kaynaklar sağlanması gereği öne sürülmektedir.⁵⁴ Böylece, söz konusu bölgede, ÇHC'den öte, Kuzey Kore gibi nispeten küçük ve fakat nükleer silah kapasitesine sahip güçlerin de kontrolünün sağlanması amaçlanmaktadır. Nisan 1994 tarihinde, ABD'nin özellikle Güney Kore ve Japonya'ya yaptığı, yüksek askeri teknolojiye dayalı silah yardımları ("Patriot" roketleri) bu kapsam altında değerlendirilebilir.

ABD'nin algıladığı bir diğer potansiyel tehdit de, Avrupa Topluluğu'nun ve özellikle Almanya'nın Avrasya'da dominant bir güç haline gelme olasılığıdır. Esas olarak ABD'nin AT üyesi ülkeler ile olan ilişkilerine, NATO örgütü çerçevesinde, tez çalışmasının üçüncü bölümünde değinilecektir. Bu kısımda asıl üstünde durulacak nokta, ABD'nin Almanya hakkındaki görüşleridir.

1989 ve 1990 yıllarında Avrupa ve dünyada yaşanan dramatik değişiklikler, özellikle Almanya'nın angaje olduğu güvenlik ve dış politika anlayışını büyük

⁵³ Huntington, Op.cit., s.13.

⁵⁴ Ibid.

oranda etkilemiştir. Alman güvenlik doktrini, artık ABD eylemlerinden daha bağımsız bir nitelik kazanmaya başlamıştır. Her iki ülke de yakın ilişkilerin korunmasından yana olmasına karşın, Almanya ve ABD arasındaki işbirliğinin önemli dayanakları, Soğuk Savaş sonrasında kaybolmuştur.⁵⁵

ABD'nin Almanya'ya karşı değişen yaklaşımını irdelemek için, herşeyden önce Batı ve Doğu Almanya'nın birleşmesini nasıl algıladığına bakmak gereklidir. ABD'nin bu birleşme karşısında takındığı tavır, Amerikan halkı tarafından basiretsizlik şeklinde yorumlansa da, olayların yakından incelenmesi neticesinde Bush yönetiminin bilinçli bir strateji izlediği ve bu bağlamda Almanya'nın birleşmesi ve ertesinde N. ATO ya dahil edilmesi ile, Doğu Avrupa'da istikrarın sağlanması ve genel anlamda bir Avrupa güvenlik planını benimsediği görülmektedir.⁵⁶

ABD-Almanya ilişkilerinin geleceğine dair yapılan ABD kaynaklı yorumlarda, Alman ve Amerikan ortak çıkarlarının devam ettiği sürece, işbirliğinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Buna göre, iki önemli alanda Almanya ve ABD'nin ulusal çıkarları birbiriyle uyuma eğilimi göstermektedir.⁵⁷

- Avrupa Güvenliği.

- Doğu Avrupa ve eski Sovyet Cumhuriyetlerinin Yeniden İnşası.

Bu bağlamda, ABD'nin Almanya'yı görmek istediği konum rekabet değil, özellikle ekonomik sorumlulukların paylaşımında işbirliği prensiplerine dayalı ilişkiler olmaktadır.⁵⁸ Ancak Avrupa'nın özellikle Almanya'nın, NATO ve ABD ile

⁵⁵ Alexander Moens, "American Diplomacy and German Unification," *Survival*, Vol.XXXIII, No.6 (November/December 1991), ss.531-545.

⁵⁶ Ibid., s.531.

⁵⁷ Ronald D. Asmus, "Germany and America: partners in leadership," *Survival*, Vol.XXXIII, No.6 (November/December 1991), ss.546-566. Asmus'un öne sürdüğü sebeplerden yalnızca iki tanesi tez çalışmasına alınmıştır.

⁵⁸ Ibid.

olan ittifak ilişkilerini zayıflatarak, ekonomik bir entegrasyondan siyasi bir birlik hareketine yönelmeleri, ABD'yi ciddi olarak rahatsız etmekte ve karşı girişimlerde bulunmaya itmektedir. Amerikalı uzmanlara göre, Almanya'nın kontrolü muhakkak sağlanmalıdır.⁵⁹ Ayrıca ABD-Almanya işbirliğinde, Amerika Körfez Savaşı üzerinde yoğunlaşırken Almanya'nın Doğu Avrupa ile ilgilenmesinde olduğu gibi, "de facto" olarak bir bölünme yaşanması, ilişkileri ve işbirliğini zedeleyecek bir tehdit olarak algılanmıştır.⁶⁰

Esasen ABD'nin, Almanya ile oluşturmaya çalıştığı ve yukarıda değinilen prensiplere dayalı yeni ilişkiler bütünü, ABD'nin Avrupa konusunda benimsediği bir diğer genel eğilimi de ortaya koymaktadır. Buna göre, ABD artık Avrupa ile Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi topyekün (blok halinde) bir ilişki kurmaktan giderek vazgeçmektedir. Örneğin, bir yandan G.ATT çerçevesinde ABD-AT pazarlıkları sürerken, ABD Almanya ile ikili ticaret anlaşması yapmakta; diğer yanda Bosna konusunda ABD ile Fransa arasında uyumsuzluk çıkarken, Almanya ile yakınlaşma doğmaktadır.⁶¹

1.3. Üçüncü Dünya Ülkeleri ve Kitle Tahrip Silahlarının Kontrolü

Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin değişen stratejik önceliklerinden biri de, Üçüncü Dünya ülkelerine yönelik yaklaşımıdır. Özellikle Orta Amerika ve Ortadoğu'daki gelişmeler yakından takip edilmekte ve gerektiğinde müdahale seçenekleri uygulanmaktadır.⁶²

Bu bağlamda, Bush yönetiminin başa gelmesi ile birlikte Orta Amerika'da kapsamlı eylemlere girişilmiştir. Bir yandan bölgenin siyasi istikrarı, diğer yandan uyuşturucu trafiği gerekçe gösterilerek çeşitli defalar güç kullanılması yoluna

⁵⁹ Huntington, Op.cit., ss.12-13.

⁶⁰ Asmus, Op.cit.

⁶¹ Yıldızoğlu, "ABD'nin Yeni...", loc.cit.

⁶² Huntington, Op.cit., s.8.

gidilmiştir. Nikaragua'da "Contralar"a destek verilirken, Panama'da ülkenin lideri Noriega yönetimden uzaklaştırılmış ve ABD'ye götürülerek yargılanmıştır. Bu ve benzeri gelişmelere yeni "düzen" ya da "düzensizliğin" koşulları olanak sağlamıştır. ABD'nin, özellikle Orta Amerika'ya yönelik müdahaleleri öylesine artmıştır ki, Soğuk Savaş sonrasında, ülkenin bir "global polis" kimliğinden çok "bölgesel bir güç" niteliği kazandığı ileri sürülmüştür.⁶³ Yapılan değerlendirmelere göre, artık ABD dünyayı değiştiren olayları etkilemekten ya da yönetmekten çok gözlemlemeye daha istekli bir formasyon içine girmiştir.⁶⁴ Gerçekten de ABD, liderliğin yüklediği sorumlulukları en aza indirmek, askeri güvenlik alanında başkalarından destek istemek, dış yardım ve uluslararası örgütler konusunda diğer ülkelerden de sorumluluk paylaşımı talep etmek gibi yaklaşımlar ile Soğuk Savaş yıllarında uyguladığı politikalarından farklı bir politikanın işaretlerini vermektedir.⁶⁵ Ancak bizce, ABD'nin Orta Amerika, Ortadoğu ve Güney Asya'ya yönelik ulusal çıkarları ve bu doğrultuda gerçekleştirdiği eylemler göz önüne alındığında, ABD'nin yalnızca Avrupa bölgesinde yer alan sorunlarla ilgili olarak belli bir çekingenlik içine girdiği söylenebilir. Yoksa, üçüncü dünyaya ilişkin güvenlik ve dış politikasında, sorunların niteliği ile doğru orantılı olarak, güç kazanan bir müdahaleci eğilim açıkça görülmektedir.

Bu bağlamda, ABD'nin hassasiyetle yaklaştığı bir diğer bölge de Ortadoğu'dur. Ortadoğu bugün sahip olduğu petrol rezervleri ile ABD'nin ekonomik yaşamı, güvenlik ve dış politikasında "hayati öneme sahip" bir bölgedir. Petrolün üretimi ve transferindeki istikrar arayışı, ABD'ni gerektiğinde bir savaş riski içine dahi çekebilmektedir. Örneğin; Körfez savaşı sırasında görevlendirilen Amerikan güçlerinin önemli bölümü, aslında dünya düzenini değil, bölge petrolü üzerindeki egemenliğini koruma arzusunu temsil etmekteydiler. Amerika'ya göre pet-

⁶³ Ambrose, Op.cit., ss.312,318.

⁶⁴ Ibid., s.327.

⁶⁵ Ibid.

rol, sadece ülke ekonomisinin sürekliliğinin sağlanması amacıyla değil, aynı zamanda uluslararası sistemin kontrolü gibi yaşamsal bir anlama sahiptir.⁶⁶

Görüldüğü üzere, ABD güvenlik ve dış politikasının üçüncü dünyaya yönelik temel yaklaşımı, kendi çıkarlarını gözetken ve gerektiğinde polisiye tedbirlere de başvuran bir politik süreç olarak biçimlenmektedir.

ABD'deki uzmanlara göre, 1990'lardaki uluslararası barış ve istikrara yönelik en büyük tehdit silahların yayılması olacaktır. Bu bağlamda nükleer silahların kontrol edilebilir bir şekilde azaltılması ve NATO çerçevesinde kolektif güvenliğin güçlendirilmesi konusunda ABD liderliğine gereksinim duyulacağına inanılmaktadır.⁶⁷

Buna göre, ABD'nin nükleer alandaki olumsuz gelişmeleri önlemede izlemesi gereken hedefler şunlar olacaktır:⁶⁸

- Eski Sovyet Cumhuriyetleri'ndeki denetim dışı silahlar üzerinde kontrolün sağlanması,
- Uluslararası Atom Enerjisi Ajansını güçlendirmek ve şüphe duyulduğu an, sınırlamaya bağlı kalmaksızın örgütün etkin denetim yapmasının desteklenmesi,
- Nükleer denemelerin durdurulmasını sağlayacak, kapsamlı bir "uluslararası deneme yasağı" anlaşmasının oluşturulması,
- Herhangi bir ülke içinde yapılacak tüm nükleer faaliyetlerin tam manasıyla kontrol edilebileceği uluslararası bir zemin yaratılması,
- Gizli silah programlarını tespit edebilecek haberalma kaynaklarının ve yeteneğinin artırılması.

⁶⁶ Abdurrahman Münif, "Yeni Dünya Düzeni," *Yeni Dünya Düzeni* çev. Kadir Çağlayan, 4.b., Alternatif Üniversite Serisi, İstanbul: Ağaç Yayınları, Temmuz 1992, ss.49-63.

⁶⁷ Hamilton, Op.cit., s.40.

⁶⁸ Ibid., ss.40-41.

Bu belirlemelere rağmen unutulmaması gerekli olan nokta nükleer teknoloji ve silahlarının yayılmasının yalnızca problemin küçük bir parçasını oluşturduğudur. ABD'nin, kimyasal-biyolojik silahlar ve balistik füze programları konusunda da eyleme geçip, hassas teknoloji ve malzemelerin yayılımına karşı etkin bir uluslararası politika geliştirmesi ve bu malların ihracat-ithalatına kısıtlamalar getirmesi gerektiğine inanılmaktadır.⁶⁹

Tüm bu önlemlerin genel yapısı ve uygulanabilirliği sorgulanacak olursa, bugün için ABD'nin bunları diğer devletlere "Yeni Dünya Düzeni" adı altında kabul ettirmeye çalıştığı söylenebilir. Bununla beraber, şu aşamada, "Yeni Dünya Düzeni" adlı kavramsallaştırmanın, bir "düzen" niteliğini taşımaktan çok uzak kalması, bu politikanın uygulanabilirliğini ortadan kaldırmıştır.

Demokratlara göre, Bush yönetimi "istikrarı", demokrasi ve insan haklarına nazaran ABD'nin öncelikli hedefi haline getirmiş ve tüm dünyadaki (ve özellikle Ortadoğu'daki) anti-demokratik hükümetlere gerektiğinde göz yummuştur. Oysa demokrasi prensipleri gerek bölgede, gerek dünyada yerleştirilebilirse, amaçlanan uzun dönemli barış ve istikrar kendiliğinden mümkün olacaktır.⁷⁰

Ancak demokrat Clinton yönetiminin, önümüzdeki dönemde, ABD'nin uluslararası sistem üzerindeki nispi hegemonyasını sürdürmek için, demokrasi ve insan hakları prensiplerine öncelik tanıyacağına dair bir belirti görülmemektedir. Özellikle, Bosna-Hersek iç savaşı ele alındığında, ABD'nin demokrasi ve insan haklarını, eskiden olduğu gibi bugün de "reel politik" çıkarları için bir araç olarak kullanmaya devam edeceği anlaşılmaktadır.

ABD güvenlik ve dış politikasının, kendi ulusal çıkarları doğrultusunda, demokratik yardıma ihtiyaç duyan ülkeleri aşağıdaki gibi üç genel kategoriye

⁶⁹ Ibid., s.41.

⁷⁰ Ibid., s.34.

ayırması ve stratejisini buna göre belirlemesi önerilmektedir.⁷¹

- Hala otoriter düzen altında olanlar. (Çin, Küba vb.)
- Demokrasi yolunda değişim geçirenler. (Angola, Kamboçya vb.)
- Yeni demokratik yönetimler. (Doğu Avrupa devletleri.)

Böylece, ilk grup ülkelerde demokratik güçler desteklenir ve güçlendirilirken, ABD'nin uygulayacağı politikalar kanalıyla daha demokratik sistemlere yönelecek liderler harekete geçirilecektir. Bu arada ülkeler arasında yetişmiş insangücü değişimi yapılacak ve radyo yayınları ile propaganda faaliyetlerinde bulunulacaktır. Herşeyden de öte, "mümkünse açık, ama gerekirse gizli" olmak üzere tüm demokratik eylemcilere yardım edilecektir.⁷²

Dönüşüm içindeki ikinci grup ülkelerde ise, demokrasinin yerleştirilmesi yardımı ihtiyaç duyduğundan; bir yandan iç düzenin sağlanması yolunda seçimlerin organizasyonu ve gözetimi düzenlenirken, diğer yandan yiyecek ve sağlık hizmetleri gibi temel ihtiyaçlar karşılanacaktır. Amerikalılara göre bu çaba, yeni liderler seçilene kadar gereklidir ve ancak çok uluslu bir koalisyon çerçevesinde yapılabilecektir. Gayretlerin çok uluslu bir zemine yayılması ve özellikle maddi sorumluluğun paylaşılması gerekecektir.⁷³

ABD güvenlik ve dış politikası kapsamında değerlendirilen üçüncü grup ülkeler, genel olarak Doğu Avrupa bölgesinde yer alan yeni demokratik hükümetlerdir. ABD'nin yaklaşımına göre, bu tür hükümetlere özellikle personel eğitimi ve teknik yardım konusunda destek verilebilecektir. Ayrıca, ABD sermayeli hükümet dışı organizasyonlar kullanılarak yerel ya da bölgesel yönetimlere tavsiyelerde bulunulup, özellikle bu ülkelerden ABD'ne daha önce göç etmiş toplu-

⁷¹ Ibid., s.45.

⁷² Ibid.

⁷³ Ibid., s.46.

lukların kullanılabilceği düşünölmektedir.⁷⁴

Tüm bu hedefleri ve uygulamaları değerdendirğimizde, ABD'nin dış politikasında aşağıda belirtilen genel prensiplerin benimsendiği görölmektedir:

1) ABD, Sovyetler Birliği'nin parçalanmasıyla ortadan kalkan tehdit nedeniyle, uluslararası sistemden ve liderlik hedefinden vazgeçmiş değildir. Karşılıklı bağımlı ekonomilere ve etkin bir iletişim - ulaşım teknolojisine dayanan global yapılanma, izolasyonist bir politika izlenmesini mümkün kılmamaktadır. ABD bu nedenle, "**engagement**" (**angaje olma**) adı verilen ve ulusal çıkarlarının gerekleri doğrultusunda, uluslararası müdahalelerde bulunabileceği bir strateji öngörmektedir.⁷⁵ Bununla beraber, uluslararası politikada ortaya çıkan yeni tehditler artık ABD'yi "liderlik ve ortaklık" arasında daha iyi bir denge bulmaya zorlamaktadır. Amerikalılara göre, ABD'nin liderliği gereklidir, ancak gelecekte pek çok uluslararası problemi çözümede yetersiz kalınacaktır. Amerika, demokratik eşitleri arasında birincidir, fakat tek yanlı müdahale sınırını bilmelidir. Çünkü barışa yönelik yeni tehditler -milliyetçi çatışmalar, silahların yayılması, çevre ve sağlık problemleri- emsali görülmemiş düzeyde bir uluslararası işbirliği gerektirecektir.⁷⁶

Bu bağlamda, Amerikalılara göre çözüm "liderliğin yeni formları ve işbirliği yolları"nda bulunmaktadır. ABD, kendi güvenliğine ilişkin aldığı önlemleri muhafaza etmekle beraber uluslararası barış ve istikrara yönelik tehditlerin tümü için askeri bir karşılık verme gereğine inanmamaktadır. Gelecek döneme ilişkin Amerikan planlarında, ülkenin kesinlikle bir "global polis" rolünden uzak durarak, daha çok kolektif müdahaleyi hedeflemiş bir anlayışa liderlik yapması yararlı görölmektedir.⁷⁷

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Rules of..., loc.cit.

⁷⁶ Ibid., s.35.

⁷⁷ Ibid., s.39.

2) ABD'nin yukarıda değinilen stratejiyi izlerken, uyguladığı bir diğer prensip de "**business**" (**seçici olmak**) şeklinde tanımlanabilecek yaklaşımdır.⁷⁸ ABD'nin ne zaman ve nasıl uluslararası bir yükümlülük altına gireceği; hangi ülkelere, ne şekilde yardım yapacağı... vb. gibi konularda, ulusal çıkarlar doğrultusunda yapılacak titiz bir inceleme ile karar verilecektir.

Diğer bir deyişle, daha önce de belirtildiği üzere, ABD sorunların herbirini tek başına alarak, ilgili sorunun özelliklerine göre (**case by case**) tavır alacaktır.⁷⁹ Bu ifade, Clinton yönetiminin dış politikasının bir üçüncü dünya savaşından uzaklaşarak, gelecekte çıkması olası bölgesel savaşlara göre şekillenmeye başladığını göstermektedir.⁸⁰

3) ABD'nin uygulamayı düşündüğü ve yukarıdaki fikirleri destekleyen bir diğer prensip de, "**enlargement**" (**genişleme**) adıyla kavramsallaştırılan, serbest pazar ekonomileri ve demokratik ülkelerin yaygınlaştırılması anlayışıdır.⁸¹ En genel tanımı ile, Soğuk Savaş sonrasında yıkılan Sovyet-Komünist direnç noktalarında, demokrasi ve serbest piyasa ekonomisini benimsemiş merkezler kurmak şeklinde yorumlanan bu prensip;⁸² bizce, asıl olarak ABD çıkarlarına hizmet edecek destek birimleri yaratma amacından öteye bir anlam taşımamaktadır.

Ayrıntılarına tez çalışmasının yukarıdaki kısımlarında da değinilen bu demokratik açılımın yardım boyutu, zengin demokrasileri güçlendirmek ve demokrasi-serbest pazara yeni yönelen ülkeleri teşvik etmek ekseninde somutlaşmaktadır. Ancak buna ek olarak, bu özgürlüklere düşman olan ülkelere karşılık vermek ve gerektiğinde "insani yardım" adı altında müdahalelerde bulunmak mümkün olacaktır.⁸³

⁷⁸ Rules of..., loc.cit.

⁷⁹ Yıldızoğlu, "Bill Clinton...", loc.cit.

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Rules of..., loc.cit.

⁸² Ibid.

⁸³ Ibid.

ABD dış politika prensiplerinin güvenlik politikalarına yansımaları, şu şekilde değerlendirilmektedir:

1) Herşeyden önce ABD, uluslararası sistemde bir müdahalede bulunmak istediğinde, başta B.M ve NATO olmak üzere uluslararası örgütlerin siyasi desteğini aramaktadır. "**multiletaralizm**" (**Çok yönlülük**) adı verilen bu yaklaşım, ABD'nin yeni politikalarının önemli bir bileşeni olmaktadır.⁸⁴

Ancak bizce B.M'e ABD tarafından yüklenen sorumluluk, kendi güvenliğini hedefleyen dar bir çerçeveden öteye gidememektedir. Bugün ABD'nin BM örgütüne yönelik mali taahütlerini bile yerine getirmekte isteksiz davranması, kolektif güvenlik hususundaki samimiyetine gölge düşürmektedir. Bu doğrultuda ABD'nin BM için belirlediği rol, kendi ulusal güvenlik ve dış politikasının kimi eylemlerini meşrulaştırma ve dünyaya kabul ettirme arayışınca biçimlenmektedir.

2) ABD'nin güvenlik alanındaki uzun dönemli planları, eski Sovyet Cumhuriyetleri kaynaklı bir tehdit ortamının kalkması ve AT'nun askeri alanda giderek etkinlik kazanması hesaplarına göre yapılmaktadır. Bu anlamda ABD güvenlik politikalarının, dış politikaya paralel olarak Avrupa merkezli olmaktan çıkacağı öngörülmektedir. Beş yıl önce Avrupa'daki Amerikan askerlerinin sayısı 300 bini aşarken, yakın gelecekte bu sayının 100 bine çekilmesi, bu değerlendirmeyi güçlendirmektedir.⁸⁵

3) ABD, Soğuk Savaş boyunca, Doğu Bloğu'nun tehdidine karşı oluşturduğu güçlü orduyu çok iyi bir biçimde eğitmiş, çok gelişmiş teknoloji ürünü silahlarla donatmıştır. Ancak Soğuk Savaşın ardından patlak veren Bosna, Somali ya da Kafkasya bunalımları gibi krizlerde, gelişmiş teknoloji ve düzenli orduları

⁸⁴ Yıldızoğlu, "Bill Clinton...", loc.cit.

⁸⁵ Dominique Dhombres, "Pentagon Aynı Anda 2.5 Savaş Kazanmak İstiyor", *Le Monde*'dan çev., *Cumhuriyet*, 4 Eylül 1993, s.7.

kullanma fikri fazla etkili olamamıştır. Kaldı ki, vur-kaç taktiğinin uygulandığı gerilla savaşlarında, düzenli ordular bunalımları bastıramamaktadır. Dolayısıyla, bugün ABD güvenlik politikasının hedefleri arasında "dünya jandarmalığı"nın üstlenme eğilimi bulunmamaktadır.⁸⁶

4) Yukarıdaki olgu ile birlikte, ABD askeri stratejiside değişmeye başlamıştır. Clinton yönetimi, Soğuk Savaşın bitimiyle George Bush döneminde belirlenen temel askeri doktrini esas alarak, bir yanda asker sayısında indirime gitmeyi, diğer yanda yüksek teknolojiye sahip silahlar üretmeyi öngörmektedir. Sovyet askeri tehdidinin ortadan kalkması ile ABD'nin aynı anda dünyanın herhangi bir yerinde ortaya çıkacak, nükleer olmayan, iki bölgesel savaş yapmaya hazır olması ve daha önemsiz çatışmalar için de yedek kuvvet saklaması planlanmaktadır.⁸⁷ Ancak "iki savaş stratejisi"ni daha az kuvvetle gerçekleştirmek ve büyük bütçe açıklarına sebep olmamak için, dünyanın çeşitli noktalarındaki üslerde yeterli miktarda silah ve donanım depolanması ve yüksek kalitede asker ile teknolojiye sahip olunması gereği vardır.⁸⁸ Bu gereklilik nedeniyle ABD, hareketli güçlerinde (uçak gemileri... vb.) ve yedek asker miktarlarında bir kısıntı yapmayarak, arttırıma giderken; kara kuvvetlerinde önemli indirimler yapmayı planlamaktadır.⁸⁹

Fakat, ABD askeri stratejisindeki bu gelişmeler dikkate alındığında, "Yeni Dünya Düzeni" çerçevesinde getirilen genel eğilimler ile ters düştüğü görülmektedir. Diğer bir deyişle, uluslararası sistemde farklı özellikler gösteren pek çok krizin ortaya çıktığı bir dönemde, bunların tümüne birden etki edebilecek bir askeri yapılanma gerçekleştirmek bizce çok gerçekçi görünmemektedir.

⁸⁶ ABD Jandarmalıkta Zorlanıyor, *Cumhuriyet*, 26 Ekim 1993, s.8.

⁸⁷ Yarattığım Bunalım ya Başkasına Yararsal, *The New York Times*'dan çev., *Cumhuriyet*, 4 Eylül 1993, s.7.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Ibid.

2. AVRUPA SİYASAL BÜTÜNLEŞME HAREKETİ

Avrupa'da siyasal bir bütünleşme gereğinin fikri temelleri 17. yüzyıla değin uzanmasına karşın,¹ ciddi örgütlenme arayışları 2. Dünya Savaşı sonrasında başlamıştır. 17 Mart 1948 Brüksel Antlaşması, 16 Nisan 1948 Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü Antlaşması, 5 Mayıs 1949 Avrupa Konseyi Antlaşması ve daha sonra 4 Ağustos 1949 tarihinde imzalanan NATO Antlaşması ile kurumsal temelleri atılan Avrupa devletleri arası işbirliği çabaları, Avrupa Kömür ve Çelik Birliği gibi uluslar-üstü yetkilere sahip bir örgütün yaratılmasıyla, günümüze dek giderek gelişen Avrupalılık kimliğine farklı bir boyut kazandırmıştır.

Avrupa'da işbirliği hareketlerinin gelişimi izlendiğinde temel amacın bir Avrupa Federasyonu olmasına karşın, örgütlenme aşamasında, ileride değinileceği üzere, fonksiyonalist bir anlayışın benimsendiği görülür. Bu nedenle, gelişen siyasi birlik oluşturma hareketlerinin ancak çok sonraları Avrupa Siyasi İşbirliği² mekanizmasına ulaşması söz konusu olabilmıştır.

1940'ların sonu ile 1950'lerin başında, Avrupa'nın kendi ideali etrafında bütünleştirilerek nihai amacına yönlendirilmesi için teoriler geliştirilmiştir. Söz konusu dönemdeki arayışlar üç ana grupta yer almıştır. Uluslararası örgütlenme modelini savunan "Enternasyonalistler", radikal bir biçimde dikey örgütlenmeyi

¹ Avrupa'yı siyasi olarak birleştirmek fikri, daha 17.yy.' da belirmiş (Sully Dükü, Abbe de Saint Pierre); daha sonra 18. ve 19. yy.'da da görülmüştür. (Condorect, B.Constant, Saint Simon, A.Comte, Proudhon, V.Hugo, O.Spengler, P.Valery). Önceleri bu şekilde fikir adamlarının ele aldığı birleşik ve barış içinde bir Avrupa ideali, 1930'da Federal Avrupa Birliğinin organizasyonu ile ilgili Milletler Cemiyeti memorandumu ile siyasi bir nitelik kazanmıştır. Bununla beraber, Avrupa devletlerinin birleşme güdüsü, ancak 2. Dünya Savaşı sonrası, yaşanan acı deneyimler sonucu elle tutulur gelişmelerle sonuçlandırılmıştır: 1944'teki Avrupa Karşı koyanlar Beyanı, 1946'da Zürih'te, W.Churchill'in Avrupa Birleşik Devletlerini öneren nutku, La Haye'de 1948 yılında okunan, Avrupalılara mesaj gibi.

² Avrupa siyasal bütünleşme süreci, aslında üç ana başlık altında incelenebilir:

- a. Roma Antlaşması'nda Siyasi Birlik konusu.
- b. 1 Temmuz 1987'de yürürlüğe giren "Tek Senet'te Siyasi Birlik konusu.
- c. Maastricht Antlaşması'nda Siyasi Birlik konusu.

hedefleyen "Federalistler" ve siyasi bir birliğin ancak aşamalı ve yatay bir örgütlenme modeliyle gerçekleştirilebileceğini öne süren "Fonksiyonalistler".³

2. Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'yı ekonomik ve siyasi bir işbirliği hedefinde birleştirmek isteyen bu grupların çabaları sonucunda 18 Nisan 1951 tarihinde Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşması, altı Batı Avrupa ülkesi tarafından imzalanmıştır. Ancak, bu yapının yalnızca ekonomik temelli bir özellik göstermesi, Avrupa örgütlenmesine siyasi bir şekil verme gereğini hissettirmiştir. Siyasi Avrupa'dan maksat, ekonomik alanda yer almış birleşme başlangıcına karşılık, dış politika ve savunma politikasında yer alacak işbirliğidir. Gerçekten de, 1948-1950 yıllarındaki şartlar nedeniyle, Kuzey Atlantik Bölgesi dahilindeki Batılı devletler askeri sahayı ele almaya zorlanmışlardır. Özellikle Sovyetler Birliği kaynaklı tehdit ortamı ve Avrupa içindeki İngiltere-Fransa anlaşmazlığının, benzer bir siyasi yapıya sahip olan ve dış yardım desteği veren ABD' nin talepleriyle birleşmesi, Almanya'nın tekrar silahlandırılması konusunu gündeme getirmiştir.

Gerçi Batı Avrupa ve onu aşan biçimde Kuzey Atlantik bölgesinde, askeri alanda, 17 Mart 1948 tarihli Brüksel ve 4 Ağustos 1949 tarihli NATO Antlaşmaları mevcuttur ancak, tehdidin artış gösteren karakteri yeni bir yapılanmayı gerekli kılmıştır. Fransa'nın, kendi içinde olmayacağı bir Alman silahlandırma sürecine karşı olması nedeniyle gösterdiği tepki sonucunda hız kazanan tasarılar, Batı Avrupa devletlerinin biraraya geleceği bir örgüt kurulmasını mümkün kılmıştır.

Eylül 1950' de Pleven Planı⁴ çerçevesinde, "Avrupa Savunma Birliği" adı altında bir örgüt oluşturulmasına karar verilmiş, böylece bütünleşmiş ve ortak

³ Mehmet Genç, *Avrupa Toplulukları'nın Kurumsal ve Hukuksal Yapısı*, Bursa: Uludağ Üniversitesi-İ.İ.B.F. İşletme İktisadi ve Muhasebe Araştırma ve Uygulama Merkezi No:73, 1993, s:62.

⁴ Pleven Planı ile ordu seviyesinde Avrupa güçlerinin tamlanması planlanmıştır. Yalnız, Avrupa devletlerinin deniz ötesi konuşlandıkları güçler, bu kapsamın dışında tutulmuştur. Kurulduktan sonra NATO emrine verilmesi öngörülen bu Avrupa Ordusu, AKÇT modeline göre yapılandırılacak; dokuz üyeli bir Komiserlik, bir Bakanlar Kurulu, bir Meclis ve bir Mahkemeden oluşacaktı.

kumanda altında yer alan bir Avrupa ordusu yaratılmak istenmiştir. Buna göre, Batı Avrupa savunması güçlendirilecek ve Alman askeri bulunsa da, özerk bir Alman ordusu bulunmayacaktır.⁵

Batı Avrupa'da ekonomik ve askeri işbirliği olanakları geliştirilirken, Doğu Avrupa'da Sovyetler Birliği'nin etkisi altında farklı bir organizasyona gidilmiş ve sonuçta Avrupa'nın bölünmüşlüğü Soğuk Savaş yılları sonrasına dek uzanacak bir sorun niteliği almıştır. İdeolojik motiflerle güçlendirilen bu bölünmüşlük, Soğuk Savaş yıllarında karşılıklı tehdit ortamı yaratırken, günümüzde de NATO'ya üye olmaya çalışan Doğu Avrupa ülkeleri nedeniyle sürekli bir sorun kaynağı yaratmaktadır. Bu konuya NATO'nun irdelendiği ilgili bölümde daha ayrıntılı olarak değinilecektir.

Ortak dış politikası olmayan bir Avrupa Ordusu düşünülmemeyeceği için "Avrupa Savunma Birliği" siyasal bir tamamlayıcı gerektirmiş, bir siyasi işbirliği mekanizması kurulmasına karar verilmiştir.⁶ Bunun için, kurulduktan kısa bir süre sonra işlemeye başlayan "Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)" tarafından, yapılan bazı değişiklikler sonucunda özel bir çalışma grubu oluşturulmuş; ⁷ bu grup yaptığı ad hoc çalışmalar sonucunda federalist özellikler taşıyan, 117 maddelik bir taslağı "Avrupa Birliği Anayasa Tasarısı" adı altında, 9 Mart 1953 tarihinde Batı Avrupalı altı devlete ulaştırmıştır. Bu tasarı ile diğer konuların yanında savunma ve dış politika sahaları da etkin bir biçim de ele alınmış ve bu arada ortak ve sürekli bir danışma mekanizması öngörülmüştür.⁸

⁵ Jean-Claude Masclet, *Avrupa Siyasal Birliği*, çev. Süheyl Gürbaşkan, İstanbul: Reklam Yayınları No:37, 1974, ss.10-11.

⁶ 10 Aralık 1951 tarihinde Avrupa Konseyi Danışma Kurulu, Bakanlar Komitesi'nden, istekli üye devletlerin derhal bir araya gelerek, sadece savunma ve dışişleri konularında yetkili olacak bir siyasi birim kurulmasını istemiştir Bu birimin yetki alanı özellikle, Avrupa Ordusu ve bu ordunun NATO ile ilişkileri olacaktır.

⁷ Masclet, op.cit., s.12.

⁸ Ibid.

Avrupa Konseyi'nin girişimiyle 5 Kasım 1950'de Roma'da imzalanan Avrupa Siyasal Birlik Sözleşmesi, tüm bu hızlı çalışmaya ve federalist grubun verdiği desteğe rağmen, onaylama aşamasında, 30 Ağustos 1954 tarihinde Fransa tarafından reddedilmiştir. Debre karşı projesi⁹ neticesinde, ortaya çıkan bu durum ile Avrupa siyasal işbirliği çabaları yavaşlamıştır.

Söz konusu birlik tasarısının başarısızlığı Almanya'nın yeniden silahlanması sorununu ortada bırakmıştır. Bunun sonucunda İngiltere, fazlasıyla federalist bir eğilim olarak değerlendirdiği "Avrupa Savunma Birliği" ne girmemiş olmasına karşın, Almanya'nın yeni baştan saldırganlık politikası izlemesini önlemek amacıyla harekete geçmiş ve bir antlaşma metni hazırlayarak 23 Ekim 1954'te, Paris'te imzalanmasını sağlamıştır. Ayrıca, Fransa tarafından, ABD'yi dışlayan bağımsız bir Avrupa savunma örgütünün desteklenmesi bu çabaları daha da hızlandırmış; böylece kurulan ve İngiltere, Fransa, Benelüks devletleri, Almanya ve İtalya tarafından onaylanan örgüte, "Batı Avrupa Birliği" (BAB) denmiştir.

BAB, ortak bir savunma organizasyonu olarak kurulmuş olmakla beraber, Avrupa içi dengeler düşünüldüğünde, aslında üye devletlerin güçlerinde ortaya çıkacak bir dengesizliği önleme çabası görülmektedir.¹⁰ Ancak ilginçtir ki; Federal Alman Cumhuriyeti bu örgüt sayesinde, sınırlı egemenlik haklarını daha genişletmiş¹¹ ve uluslararası topluma tekrar kabul edilme yolunda ciddi bir adım atmıştır.

⁹ M.Debre etrafında toplanmış ve konfederal sistemi savunan bir azınlık eğilim, kararların ancak oybirliği ile alınabileceği ve görüşlerin ancak milli hükümetlerce düzenlenebileceğini ileri sürmüştür. Debre projesinde yürütme, üye devletlerin devlet veya hükümet başkanlarından oluşan bir Avrupa Siyasal Kurulu'na bırakılmıştır. Ayda bir toplanacak bu Kurul'a, üye devlet temsilcilerinden oluşan Devamlı Müsteşarlık Komiteleri yardımcı olacaktır. Görüldüğü gibi bu Kurul, diplomatik bir konferans niteliği taşımaktan ileri gitmiyordu.

¹⁰ Masclet, op.cit., s.17.

¹¹ Federal Alman Cumhuriyeti, birtakım kazanımlar sağlarken belli bazı yükümlülükleri de üstlenmiştir. Buna göre, özellikle ülkenin yeni baştan birleştirilmesi olmak üzere, milli hedeflerini gerçekleştirmek için zora başvurmamayı kabullenmiştir. Öte yandan, bir silahları kontrol protokolü ile de, atom silahları, biyolojik ve kimyevi silahları üretme yasağını benimsemiştir.

BAB kurumsal yapısı itibariyle "Avrupa Savunma Birliği" nin gerisindeyse de, İngiltere'nin Avrupa'daki askeri stratejisini garantiye alma avantajını sağlamıştır.¹²

Ayrıca İngiltere, yeni örgüte tam olarak katılmakla, Avrupa savunma fikrine yeni bir yön çizme fırsatını da eline geçirmişti. Buna göre, ortaklık veya bütünleşme olmayacaktı; esas olan işbirliği idi. Ordular milli karakterini sürdürecekti.¹³

Bunun yanında, başarısızlıklardan gerekli mesajı almış olan Batı Avrupalı hükümetler, siyasi konulardan uzaklaşarak, gene ekonomik konulara yönelmiş; 25 Mart 1957 tarihinde Roma'da, "Avrupa Ekonomik Topluluğu" (AET) nu ve "Avrupa Atom Enerjisi Örgütü" (EURATOM) nü oluşturmuştur.

Herşeye rağmen, Avrupa'nın bu şekilde yeni bir yapılanmaya gitmesi, bütünleşmiş bir Avrupa görmeyi arzu eden kesimlerin "siyasi entegrasyon" amacından vazgeçtiklerini göstermemektedir. AKÇT'nun kuruluşu AT siyasal bütünleşmesinin temel indikatörlerinden biridir. Bu süreç AT Komisyonu'nun ilk başkanlığını yapmış olan Walter Hallstein'in, "AT entegrasyonunu başlangıçta ekonomik, sonra siyasi, ve en son güvenlik bölümlerinin harekete geçirilmesiyle hız kazanan, üç bölümlü oluşan bir rokete"¹⁴ benzetmesini doğrulamaktadır.

Avrupa'da siyasi birlik oluşturma çabalarının temelinde yer alan bu ilk sürece ayrıntılarıyla değinildikten sonra, AT'nun kırk yılı aşkın tarihi içinde (AKÇT'nun kurulmasıyla), bütünleşme yolundaki önemli dönüm noktalarını kısaca ele almak ve gelişmeleri günümüze kadar irdelemek yerinde olacaktır. Ancak

¹² İngiltere bir "Ada Devleti" idi ve güvenliği açısından en önemli etken, komşu olduğu anakaranın en yakın bölgesinin, kendi ya da dost bir devletin kontrolü altında bulunması şeklindeydi. Bu bağlamda, Almanya ve kısmen Fransa'nın bir uluslararası bölgesel güvenlik örgütü içinde kontrolünün sağlanması İngiltere'nin isteklerine cevap verecek niteliktedir.

¹³ Masclet, loc.cit.

¹⁴ Tansu Okandan, "Batı Avrupa Bütünleşmesi Ders Notları", (A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1991).

bizce bunlardan önce açıklanması gereken konu, siyasal bütünleşmenin temel amaçları ve nedenleri ile bütünleşme sürecinin taşıdığı niteliklerdir.

Bu bağlamda, Avrupa kıtasında siyasal bir bütünleşmenin kaynakları şu ana başlıklar altında değerlendirilebilir:¹⁵

- 1- Barışçı düzen arayışı.
- 2- Avrupa'nın ekonomik gücünün geliştirilmesi isteği.
- 3- Uluslararası ilişkilerde daha fazla ve etkin söz sahibi olunması.
- 4- Teknoloji devriminin doğurduğu değişikliklerinin zorlaması.
- 5- Ortak bir güvenlik anlayışına varma hedefi.
- 6- Hukuksal Uyum Gereği ve Kültürel İşbirliği.
- 7- Demokrasi ve İnsan Haklarının Korunması arzusu vb.¹⁶

Batı Avrupa'daki siyasal işbirliği çalışmaları, Roma Antlaşması'nın 25 Mart 1957 tarihinde imzalanıp 1958 yılı başında yürürlüğe girmesinden beri adım adım ilerleme kaydetmiştir. Bu niteliği ile fonksiyonalist bir yapılanma yöntemi kazanmış süreçte; üye devletler önce hangi alanlarda görüş birliğine varmışlar ise o alanlarda mevzuat oluşturmuş, zamanın koşulları altında uzlaşmaya varılmayan konularda gelişme kaydedilmesini ileriye bırakmışlardır. Bu bağlamda, bizce siyasi birlik amacını taşıyan AT, Roma Antlaşması'nca öngördüğü gümrük birliğini bir amaç olmaktan öte, amaca hizmet eden bir araç olarak nitelendirdiği şekilde bir değerlendirme yapmak yanlış olmasa gerek.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Demokrasi ve insan haklarının korunması ve geliştirilmesi Topluluğun siyasal bütünleşme yolunda tesbit ettiği yeni hedefler arasında yer almaktadır. AT, uluslararası ilişkilerinin yönlendirilmesinde demokrasi ve insan hakları ilkelerini bir kıstas olarak kullanmaya başlamıştır. Örnek olarak, 1989 yılında Pekin'de Tienanmen Meydanı'ndaki öğrenci hareketlerinin kanlı biçimde bastırılması üzerine Çin ile ilişkilerinin askıya alınması, Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine yaklaşımda farklılık gözetilmesi, Romanya ve Bulgaristan ile ortaklık anlaşması yapılmasının ertelenmesi bu konudaki Toplum tutumuna ışık tutmaktadır.

Avrupa'nın siyasal bütünleşmesi yolunda gösterilen çabaların, yukarıda kısaca değindiğimiz gibi, 1954'te AKÇT'nun iki tamamlayıcı teşebbüsünün başarısızlığa uğramasıyla, ekonomi alanına kanalize edilmesi, söz konusu hedefin bir süre ertelenmesine yol açmıştır. Bu arada, Avrupa'nın güvenliği NATO'ya teslim edilmiş ve Soğuk Savaş yıllarının katı kutupsal yapısı içinde BAB, kayda değer bir gelişme gösterememiştir.¹⁷

Roma Antlaşması'nın ardından, 1958 yılı ile birlikte, Avrupa'da federasyon tezini savunanlar ve konfederasyon taraftarları arasında yeniden ciddi tartışmalar başlamış; özellikle federal gelişimi engellemek için faaliyet gösteren gruplar getirdikleri farklı siyasal birleşme taslakları ile önemli anlaşmazlıklara sebep olmuşlardır (Fouchet Planları).¹⁸

Bununla beraber gerçekte temel konu, Avrupa'nın dış politikasına yön vermek ve belirlenen ilkelere göre Avrupa'nın kişiliğine bir nitelik kazandırmak olmuştur. Çünkü siyasal birlik devletlerin egemenliklerini direkt olarak etkile-

¹⁷ Soğuk Savaş yıllarında BAB daha çok, Federal Alman Cumhuriyeti'nin yeniden düzenlenen silah yapı ve kapasitelerinin onay makamı olarak işletilmiştir. 17 Mart 1948 tarihinde imzalanmış olan "Brüksel Antlaşması"nın, III no'lu Protokolunun yeniden düzenlenmesi manasına gelen bu değişimler ile Federal Alman Cumhuriyeti, 23 Nisan 1958'de, konvansiyonel başlık taşıyan, kısa menzilli ve güdümlü anti-tank füzeleri üretebilme, 21 Ekim 1959'da yerden havaya ve havadan havaya uçaksavar füzelerini imal etme ve Mayıs 1961 ile Ekim 1963 arası, alınan bir dizi kararlar ile deniz gücünü arttırabilme imkanına kavuşmuştur. 1970'ler ise (özellikle 1973), BAB'ın daha çok Doğu-Batı ilişkileri ve Akdeniz'deki bazı ülkelerin demokratik gelişimi üzerine yoğunlaştığı yıllar olmuştur.

¹⁸ 1960-1962 yılları arası gündeme gelen "Fouchet Planı", De Gaulle'in güvenlik ve dış politika stratejisi çerçevesinde Fransızlarca, AT'nun federal gelişimini engellemek için ortaya atılan bir plandır. Fransa'nın daha önce parlamentosunda onayladığı ve uluslararası yapılanmaları öngören yükümlülüklerinden kurtulmak amacıyla tasarladığı bu girişim, o yıllarda Topluluğa üye diğer beş devlet tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Batı Avrupa'da daha önce oluşturulmuş birlik anlayışı ve ittifakları (NATO da dahil olmak üzere) zedeleyeceği öne sürülmüştür. Ayrıca İngiltere'nin Topluluğa katılmasının engellenmemesi istenmiştir. Sonuçta; bu plan, 6'lar arasında varolan farkların ve açıkların ortaya çıkmasına neden olmuş, Avrupa siyasetinin ABD yönünde gelişerek, Batı birliğinin oluşturacağı bir bolluk toplumu mu, yoksa yaratacağı risklere rağmen kendi siyasal ve kültürel akışını belirleyen ayrı bir kimlik mi oluşturacağı belirlenmiştir. Bu bağlamda, eğilim ilk görüş doğrultusunda olmuş, "hazır bir dost ve müttefiğin içinde yuvalanma" ağır basmıştır. İkincisi riskli görülmüştür, çünkü 1962'de AT, ortak bir mücadele ile kurulması gerekli bir Avrupa idealine sarfedecek gücü bulamamıştır.

diğinden, ekonomik alanda denenmiş yöntemleri, dış politika ve savunma alanına uygulamak mümkün olamamaktadır. Ancak yine de, Batı Avrupa'da sınırlı bir yakınlaşmanın herkes tarafından kabullenilmesi gereği ortaya çıkmıştır.¹⁹

Fouchet Planları'nın 1962'de çıkmaza girmesi, Avrupa'nın siyasal birlik özlemini unutturmasa da, 1962'den 1969 yılı sonuna kadar ortak bir dış politika ve savunma kimliği geliştirilmesi amacına yönelik yolları tıkamıştır. Yedi yıl boyunca, Avrupa'nın siyasal yapısı, kuşku ve güvensizlik zeminine dayandığından, siyasi bütünleşme sürecinin gerçekleştirilmesi için, ekonomik entegrasyon konusunda ilerleme sağlanması ve Avrupa Birliği idealinin yapılabilirliğine güvenin artması gerekmiştir. Buna ek olarak, BAB'ni canlandırmaya yönelik çabaların (Şubat 1969- Harmel Planı)²⁰ başarısızlığa uğraması, bu örgütün yetkisinin ve sorumluluklarının öngördüğü siyasal görevden uzak kalmasına yol açmış, dış politikanın düzenlenmesi ve savunma konularında işbirliği sağlanamamıştır.

Ancak M. Genç'e göre, belirli konularda görev ve yetkilendirilmiş olan AT, andlaşmalar değiştirilmeden "Avrupa Siyasi Birliği" amacıyla hukuksal işlevsellik gösteremeyeceğinden; açık veya üstü örtülü, AT görev ve yetkisinde olmayan, "Siyasi Birlik" veya "Ortak Dış Politika" gibi konularda işbirliği zorunlu hale gelmiştir. M. Genç bu bağlamda, "AT üyelerinin" Avrupa Siyasi Birliği" ve "Siyasi Birliğin" önemli bir aşaması olarak algılanan "Ortak Dış Politika" arayışlarının, AT

¹⁹ Masclet, op.cit., s.38.

²⁰ Harmel Planı adını Belçika Hükümeti, Dışişleri Bakanı P. Harmel'den alan ve BAB kadrolarından faydalanılarak, Roma Antlaşması'nda söz edilmeyen bazı acil sorunların çözülmesini öngören bir tekliftir. Buna göre söz konusu sorunlar şunlardır:

- a. Dış politikaların düzenlenmesi,
- b. Güvenlik ve savunma sorunları,
- c. Teknolojik sorunlar,
- d. Parasal sorunlar.

Harmel Planı ile bu bağlamda, asıl varılmak istenen hedef, AT ve İngiltere arasındaki ilişkilerin geliştirilmek istenmesi ve İngiltere'nin Topluluğa üyeliğinin sağlanması olmuştur.

Ancak İngiltere'nin üyeliğine karşı çıkan Fransa'nın bunu hissetmesi ve tepki göstererek, BAB'ın Bakanlar Konseyi'nden 19 Şubat 1969 ile 5 Haziran 1970 tarihleri arasında çekilmesi, planının başarısızlığa uğramasına yol açmıştır.

süreciyle **de facto** ilintili, **de jure** ise büyük boyutlarda sürecin dışında, ancak onu tamamlayıcı nitelikte paralel yürütülmeye çalışıldığını"²¹ kaydetmektedir.

Nitekim, 1 ve 2 Aralık 1969'da, La Haye'de toplanan devlet ve hükümet başkanları zirvesi, yukarıda belirtilen gereklilikler ve bunlara destek olacak yöntemler çerçevesinde, "Avrupa Siyasi İşbirliği" (ASİ) sisteminin ilk temellerini atmıştır.

Söz konusu zirve büyük yankı uyandırmış, 1962 yılından beri ilk kez esas noktalar üzerinde görüş birliğine varılmıştır.²² Siyasal birlik yönünde ilerleme kaydedilmesi için ne gibi önlemler alınması gerektiğini araştırmakla görevlendirilen Dışişleri Bakanları'nın bu konuda hazırladıkları raporun (Davignon Raporu),²³ 27 Ekim 1970 tarihinde üye devletler tarafından kabul edilmesiyle; Avrupa siyasi bütünleşme sürecinin hedefleri doğrultusunda gelişimini mümkün kılmıştır. Bununla beraber, siyasi bütünleşme sürecinin 1962'den sonra duraklama içine girmesi ve 1970'de, ancak gümrük birliğinin tamamlanmasından sonra üye devletlerce ele alınabilmesi, AT'nun herşeyden önce güçlü bir ekonomik temele dayanması gereğini ve Avrupa'daki ekonomik uyum ile siyasi birlik arasındaki hassas dengeyi göstermektedir.

Kasım 1970'den itibaren, bakanlar seviyesinde öngörüldüğü sıklıkla yapılmaya başlanan görüşmelerde, aşağıdaki konuların yer aldığı görülmüştür:²⁴

²¹ Genç, op.cit., ss.62-63.

²² Söz konusu esas ilkeler şunlardır:

- a. AET Antlaşması uyarınca oluşturulacak gümrük birliğinin, işleyişinde kaçınılmaz olacak bir ekonomik ve parasal birlik kurulması.
- b. Dışişleri bakanlarını, "Siyasal Birliği gerçekleştirmenin en uygun başarı yollarını araştırmakla" görevlendirmek. (Bu doğrultuda, dışişleri bakanları, her birinin kendi bakanlığından gelen siyasi işler müdürlerinden oluşan bir yüksek memur komitesi kurular ve komite teklifler şekillendirmekle görevlendirilir.)

²³ 1970 tarihinde kabul edilen "Davignon Raporu", dış politika alanına, karşılıklı bilgilendirme ve danışma sistemini yerleştirmekteydi. Fouchet Planı'ndan farklı olarak, savunma ve kültür sorunları ele alınmamıştır. Fouchet planı, devamlılık gösteren kurumların oluşturulmasını öngörmekte ve mutlak surette karar alma için biraraya gelmesini vurgulamaktaydı. Oysa "Davignon Raporu" ile yapılmak istenen sadece bazı diplomatik alışkanlıkların, geleneklerin başlatılması ve yerleştirilmesi olmuştur. Her konunun gündeme alınarak görüşülüp, karara bağlanması zorunluluğu yoktur.

²⁴ Masclet, op.cit., s.49.

- Ortadoğu ile ilgili ortak bir siyasetin tanımlanması,
- Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın hazırlanması ve 1973 için öngörölmüş işbirliği programı,²⁵
- Pakistan'daki durum,
- Bangladeş'in tanınması,
- Akdeniz siyaseti,
- Doğu-Batı ilişkilerinin ekonomik yönleri,
- ABD ile ilişkilerde parasal gelişmeler ve bu ülkenin Sovyetler Birliği ile yakınlaşması sonucu olarak değişen durum karşısındaki yeni ortak tutumun ne olması gerektiği,
- Paris Zirve Konferansı'nın hazırlanması.

Söz konusu başlıkların da gösterdiği gibi üye devletler AT sürecine paralel olarak artık, güvenlik ve dış politika alanında ortak bir tavır alınmasını gerektirecek konuları belirlemeye başlamış ve bunları gerçekleştirecek kurumsal mekanizmalara yönelmiştir. Diğer bir deyişle, Davignon Raporu çerçevesinde geliştirilen bu hükümetlerarası danışmaların kısa zamanda yetersiz kaldığı, ortaklık temelini oluşturmadan dış politikalarda anlaşmanın imkansızlığı ve Brüksel'deki kurumlara başvurmanın zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Bu bağlamda Davignon Raporu ile sağlanan gelişme, arzu edilen ortak icraatı sağlamaktan uzak kalmış ve siyasi birlik sürecinde zaman doldurmaktan öteye geçememiştir. Ortaya çıkardığı tek olumlu gelişme, İngiltere, Danimarka ve İrlanda' yı yavaş yavaş, siyasi birlik çabalarına ortak etmesi olmuştur.

19-20 Kasım 1972 tarihlerinde, Paris'te yapılan yeni "zirve"ye katılan AT üyesi hükümet ve devlet başkanları ve 1 Ocak 1973'te Topluluğa girmeye hazırlanan İngiltere, İrlanda ve Danimarka, siyasi işbirliğine yönelik pek çok tek-

²⁵ Masclet, op.cit., s.50.

lifin değerlendirildiği önemli bir toplantı yapmıştır. Konferans, Topluluğun gelişmesindeki gelecek safhaların tarihlerini ve başlıklarını siyasi olarak saptamıştır. Buna göre, ekonomik ve parasal birliğin gerçekleştirilmesi, sosyal eylem programları, bölgesel politikalar, sınıai politikalar, bilimsel ve teknolojik politikalar, enerji politikaları, Üçüncü Dünyaya yardım politikası ve doğu ülkeleriyle ortak ticaret politikasının saptanması, söz konusu ana safhalardır. Görüldüğü üzere, ortak dış politika ve siyasi işbirliği doğrultusunda tatmin edici bir değerlendirme yoktur. Yalnızca, siyasal birliğin sağlanma tarihi olarak en geç 1980 kabul edilmiş ve başta Avrupa Parlamentosu olmak üzere, karar alma usüllerinin ve işbirliği gayretlerinin Haziran 1973'ten önce düzenlenmesi hedeflenmiştir. Bununla beraber, 1973 Kopenhag Zirve Konferansı'nda Avrupa Siyasi Birliği önemli bir gündem maddesi olarak ortaya çıkmıştır.

Bundan sonra, Avrupa entegrasyonunda karşımıza önemli bir dönüm noktası olarak, Avrupa Konseyi'nin kurulması çıkmaktadır. Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nin, Avrupa Konseyi adı altında kurumsal hale getirilmesi; Topluluğun yönlendirilmesi için önem taşıyan ilke kararlarının alınmasında rol oynayan ve önemli siyasi kararların alınması gerektiğinde olağanüstü toplanabilen bir mekanizmanın oluşturulmasını sağlamıştır. 10 Aralık 1974 tarihindeki Devlet ve Hükümet Başkanları düzeyinde toplanan Avrupa zirvesinde alınan bir kararla birlikte, Bakanlar Konseyi'nde ağırlıklı oyun yaygınlaştırılması, Avrupa Parlamentosu'nun doğrudan halk tarafından seçilmesi ve pasaport birliğinin gerçekleştirilmesi gibi diğer bazı önemli konular da ele alınmıştır.

Zirve'nin kurumsal hale getirilmesi hemen benimsenmiş ve karardan sonraki ilk uygulama 5 Mart 1975 tarihinde Dublin Zirvesi'nin toplanmasıyla gerçekleştirilmiştir.

Avrupa Parlamentosu'nun doğrudan halk tarafından seçilmesi konusunda 1974 Zirvesinde alınmış olan bu siyasi karara istinaden daha sonra Konseyin

kullandığı bir tasarrufla, 1979 yılında uygulamaya konmuştur. 7 ve 10 Haziran 1979 tarihlerinde yapılan ilk doğrudan seçimler Parlamento'nun demokratik meşruiyet gücünü arttırmıştır. Gelecekte Parlamento'nun yetkilerinin geliştirilmesine de bu şekilde zemin sağlanmıştır.

Bu arada 29 Aralık 1975'de hazırlanan Tindemans raporu ve 1981 Londra Bildirisi, siyasal bütünleşme sürecinde yer almış diğer önemli dönüm noktaları olarak değerlendirilmelidir.

1983 yılı (Gensher-Kolombo Girişimi) ile, Topluluğun o yıllarda karşılaştığı Afganistan'ın işgali, İran'da devrim hareketi, ikinci petrol şoku ve ekonomik darboğazlar sebebiyle siyasal bütünleşme politikası tekrar ön plana çıkartılmıştır. Önce Avrupa Birliği konusunda bağlayıcı bir antlaşma imzalanması düşünülmüş ise de, günün koşullarında bunun gerçekleştirilemeyeceği göz önüne alınarak bir "Avrupa Senedi"nin akdi ile yetinilmesi üzerinde durulmuştur.²⁶ Böyle bir düzenleme ile "Tek Senet" in yürürlüğe girmesinden beş yıl sonra üye ülkelerin siyasal bütünleşme hedefini tespit eden yeni bir antlaşmanın ortaya çıkması desteklenmiştir. Gensher-Kolombo girişiminde ayrıca; Avrupa Parlamentosu'nun güçlendirilmesi ve asıl önemlisi "güvenlik" gibi yeni alanların işbirliğine dahil edilmesi üzerinde durulmuştur.²⁷

Siyasal bütünleşme yolunda diğer önemli bir aşamayı, 17-19 Haziran 1983'deki doruk toplantısı (Stuttgart Zirvesi) teşkil etmiştir. Paris ve Roma Antlaşmalarıyla başlatılan çalışmaların birleşmiş bir Avrupa yaratılması yolunda sürdürülmesi fikri bu görüşmelerde kabul edilmiştir. Birlik amacının gerçekleştirilmesinin, uluslararası sistemde beliren istikrarsızlıklar karşısında daha da önem kazandığı vurgulanmıştır. Siyasi birlik sürecinin bir aracı olarak dış poli-

²⁶ Sözü edilen "Avrupa Senedi", 1992'de Maastricht'de imzalanan "Birlik Antlaşması" dır.

²⁷ Bugün her ne kadar güvenlik boyutunun içine, "kitlesel göç"lerden, "çevre kirliliği"ne kadar geniş bir alan dahil edilse de; burada esas alınan Topluluğun "savunma" boyutudur.

tikada işbirliği yapılacak konulara, güvenliğin siyasi ve ekonomik boyutları dahil edilmiştir. Tek Senet'te de ifadesini bulacak bu kavramın benimsenmesi suretiyle ASİ alanında ilerleme sağlanmıştır.

Siyasal bütünleşme sürecinde 1980'li yıllarda hükümetlerarası düzeyde hız kazanan girişimlerin yanı sıra, Avrupa Parlamentosun'da da bütünleşme yolunda önemli kararlar alınmıştır. 1984'deki bir araştırma (Spinelli Raporu) bu gelişmenin doruğunu oluşturmaktadır. Bu raporda AT için yeni bir birlik antlaşması akdi öngörülürken aynı zamanda, bugün de hala tartışılan "iki vitesli Avrupa" fikri ortaya atılmıştır.

1980-1987 dönemi, Avrupa siyasi bütünleşme sürecindeki karşıt tartışmaların yoğunluğu nedeni ile karmaşık bir dönem olmuştur. Ancak, her halükarda Birlik fikri bu dönemde ivme kazanmıştır. Özellikle 1984 yılında kurulan ve başına D'Hooghe'un getirildiği akademik komite (D'Hooghe Komitesi), AET Antlaşmasının ne şekilde değiştirilmesi gerektiği yolunda önemli tartışmalara yol açmıştır. Bununla birlikte, bu karmaşık dönemde dahi varılmak istenen hedef hep bir "Avrupa Devleti" olmuştur. Ayrıca dışarıda AT üyelerinin çaresiz kaldığı dünya olayları ve krizler, tek tek devletlerin başa çıkamadığı sorunlar yaratmıştır. Bu bağlamda siyasi bütünleşme sürecinin hızlandırılması kaçınılmaz olmuştur.

1.7.1987 tarihinde yürürlüğe giren "Avrupa Tek Senedi", Roma Antlaşması'nın kapsamını ilk kez, yeni bir anlaşma olarak genişletmiştir. Gerçi D'Hooghe Komitesinin başlangıçtaki beklentilerinin çok altında bir metin olmuştur ama; Tek Senet, ASİ'ni AT mekanizmalarıyla işbirliği içinde olan bir konuma getirmesi açısından siyasi bütünleşme sürecinde önemli bir dönüm noktası olma niteliği kazanmıştır. Diğer bir deyişle ASİ süreci ilk defa bir antlaşma ile somutlaşmıştır.

Bununla beraber ASİ, Avrupa Topluluklarını kuran antlaşmalara dayanmakta ve yapısal çerçevesi ile, AT'dan tamamen farklı bir özellik göstermektedir. ASİ ve Topluluk, birlikte, Avrupa'nın dışarıya vermek istediği imajın ayrılmaz parçalarını oluşturmaktadırlar. Bir başka deyişle ASİ çerçevesinde belirlenen politika ile Topluluğun dış politikasının birbirini tamamlaması ya da daha doğrusu, birbiri üzerine bina edilmesi hedeflenmiştir.²⁸ Tek Senet'te 30. md. 5. paragrafta yer alan ve üzerinde önemle durulan bir konu, Avrupa Topluluğu'nun dış politikası ile ASİ bünyesinde oluşturulan dış politikanın birbirleriyle tutarlı olmaları gereğidir. Bu tutarlılığın sağlanmasında, aynı maddenin 4. paragrafında belirtildiği gibi, Avrupa Parlamentosu ile ASİ arasında sıkı bir işbirliğinin sağlanacağı ve ASİ başkanlığının Avrupa Parlamentosuna, dış politika konusunda düzenli bilgi vereceği hükmü yer almıştır.²⁹

ASİ'yi oluşturan temel metin aslında "Lüksemburg Raporu"dur. Raporda ASİ'nin üzerine kurulacağı esas mekanizmalar belirlenmiştir. Bu doğrultudaki ana amaç, Avrupa Topluluğu 12 ülke arasında dış politika alanında enformasyon, danışma ve ortak eylemleri içeren bir süreç oluşturarak; tutarlı ve işbirliği halinde bir Avrupa yaklaşımının sağlanmasıdır. Böylece, uluslararası ilişkilerde 12'lerin etkinliği mümkün olduğunca arttırılmış olacaktır.³⁰

Avrupa siyasal bütünleşme sürecinin ilk kez sağlam bir şekilde temellenildiği "Tek Senet" hükümleri, Topluluk üyeleri arasındaki entegrasyon hareketinin çeşitli yönlerini vurgulamıştır. Özellikle iç pazara 1992 yılı sonuna kadar geçileceği, Topluluk içinde geri kalmış bölgelerin kalkınmasına öncelik verileceği ve bir Avrupa Para Sistemi oluşturulacağı doğrultusundaki kararlar, siyasal bütünleşme sürecinin önemli aşamaları olmuştur.

²⁸ Uluç Özülker, *Türkiye-AT İlişkileri Üzerinde Düşünceler*, Ankara: Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi, 1989, s.3.

²⁹ Single European Act, Article 30 (4,5).

³⁰ Özülker, op.cit., ss.1-10.

Ancak çalışmanın kapsamı itibari ile bizim için asıl üzerinde durulması gerekli konu, "Tek Senet"in dış politika alanında Avrupa işbirliğine dair getirdiği hükümlerdir. Bu hükümleri genel olarak ele aldığımızda, herşeyden önce ortak bir Avrupa dış politikası oluşturulması yolunda beliren kuvvetli arzu göze çarpmaktadır. Bu amaç için, akit tarafların ulusal dış politikalarını yürütürken birbirlerine danışmaları, işbirliği yapmaları ve özellikle "genel çıkarı" ilgilendiren hususlarda nihai tutum belirlemeden önce bilgi vermeleri ve ortak eylemlere girişebilmeleri gereği vurgulanmıştır. Ayrıca akit tarafların, uluslararası ilişkilerde ve kurumlarda etkili bir AT yapısı için, birbirlerinin tutumlarını zedeleyecek davranış ya da kararlardan kaçınmaları gerektiği belirtilerek, Avrupa güvenliğine ilişkin sorunlarda yakın işbirliğine gitmenin, dış politika konularında bir Avrupa kimliğinin oluşmasına "hayati" katkı yapacağı dile getirilmiştir.³¹

Bu arada, dış politika konularında hükümetler arasında konsensüsle karar alınması, danışmaların gizliliği ile sürat ve esnekliğin garantisini olarak Dışişleri Bakanları arasında doğrudan temaslar, ASİ hareketinin "Tek Senet" ile getirilen temel özelliklerinden biri olmuştur.³²

"Tek Senet" içinde yer alan bir başka önemli karar da, dış politika alanında getirilen hükümlerin ve önerilerin hiçbir şekilde akit tarafların NATO ya da BAB içindeki yakın işbirliğine engel teşkil etmeyeceği şeklindedir.³³ Diğer bir deyişle, AT'nun ASİ ile ortak bir tutum alması, akit tarafların güvenlik ilişkileri bulunan diğer ülkelerle ilişkilerini ve özellikle kimi üyelerin (İngiltere gibi) ABD ile olan yakınlığını etkilemeyecektir.

ASİ'nin yapısal görünümü incelenecek olursa şu organlar göze çarpmaktadır:³⁴

³¹ Single European Act, loc.cit.

³² Özülker, loc.cit.

³³ Single European Act, loc.cit.

³⁴ Ibid., ss.7-19.

- "Dışışleri Bakanları": Her Topluluk Konseyi dönem başkanlığında asgari iki toplantı ASİ konularına ayrılmak üzere, toplanmaktadır. Acil durumlarda 48 saat içinde bakan düzeyinde yapılması çağrısında bulunulabileceği gibi, ASİ konuları, Dışışleri Bakanlarınca, her normal Konsey toplantısı vesilesiyle de ele alınabilmektedir.

- "Siyasi Komite": Dışışleri Bakanlıkları siyasi direktörlerinden oluşan bu komite, ASİ faaliyetlerinin devamlılığını sağlamakta, bu faaliyetleri denetlemekte, Dışışleri Bakanları'nın toplantılarını hazırlamakta ve bakan düzeyi altında alınan kararların tasdik mercii olarak da görev yapmaktadır. Siyasi Komite her ay düzenli olarak toplandığı gibi, acil durumlarda da her an toplantıya çağrılabilir.

- "Avrupalı Muhabirler Grubu": Her üye ülkenin Dışışleri Bakanlıklarından birer yetkilinin katılımından oluşan, bu grup ASİ'nin iyi işletilmesinden sorumlu kılınmıştır.

- "Çalışma Grupları": Her dönem başkanlığında iki ya da üç toplantı yapan ve uzmanlar düzeyinde toplanan 20 ayrı gruptan oluşmaktadır. Konuların teknik detaylarının hazırlanması ile ilgilenmektedirler.

- "ASİ Başkanlığı": Topluluk Konseyi dönem başkanı tarafından üstlenilen ASİ Başkanlığı, toplantıları düzenlemek, gündemi oluşturmak, ortak eylem teklifinde bulunmak, ortak bildiri projesi oluşturmak, uluslararası forumlarda ve üçüncü ülkelerle toplantılarda 12'lerin sözcüsü gibi hareket etmek ve Avrupa Parlamentosu ile ilişkilerde 12'leri temsil etmek şeklinde bir görev yapılanmasına sahiptir.

- "Sekretarya": Brüksel'de bulunan Sekreteryaya, Bakanlar tarafından atanan bir başkan ile rotasyon sistemine göre Dışışleri Bakanlıklarından tayin edilen beş destek personelinden meydana gelmektedir. Görevi Başkanlığın idari yükünü azaltmaya çalışmak ve faaliyetlerin devamını sağlamaktır.

Bu arada belirtilmesi gerekli bir konu da, üçüncü ülkeler ve uluslararası örgütler nezdindeki üye ülke temsilcilerinin, periyodik olarak biraraya gelip ASİ konularını tartışmaları ve gelişmelerden anında haberdar olarak, buldukları ülkeye karşı tutumlarını koordine etmeleridir. Taraflar gerekli gördüklerinde üçüncü ülkeler ve bölgesel gruplar ile siyasi diyalog oluşturabilmektedirler. Üçüncü ülkelerle gerçekleştirilen ASİ toplantılarında bir Komisyon temsilcisi de hazır bulunmaktadır. Üçüncü ülkelerle yapılan siyasi işbirliği toplantılarında ele alınacak konular 12'ler tarafından belirli kriterlere göre saptanmaktadır. Bu kriterler: Diyalogun her iki taraf için de yararlı olması, Topluluğun anılan ülkeye ilgi duyması ve bu ülkenin ciddi bir partner olarak algılanmasıdır.³⁵

"Tek Senet"te yer alan önemli bir hüküm de, 30. maddenin 12. paragrafında yer alan, Avrupa siyasal bütünleşme süreci doğrultusundaki bir sonraki basamağı tanımlamış karardır. Buna göre, "Avrupa Tek Senedi" nin yürürlüğe girmesinden beş sene sonra, taraflar dilerse Senetteki, "dış politika sahasında Avrupa işbirliğine dair hükümler" şeklindeki üçüncü bölümü revizyona tabi tutabileceklerdi.

Söz konusu maddenin bu son paragrafı ışığında, 1992 yılında bir "Birlik Antlaşması"nın hazırlanıp, imzalanması fikri gündeme gelmiştir. 15 Aralık 1990 tarihinde, Avrupa Konseyi'nin aldığı kararla, Siyasi Birlik konusunda Hükümetlerarası Konferanslar (S.B.H.K)'ın birinci dönem çalışmaları başlamış ve Lüksemburg Dönem Başkanlığı'nın 12 Nisan 1991 tarihinde bir "Antlaşma Taslağı"nu konferansa sunmasıyla sona ermiştir.

Bu çerçevede AT üye devletleri, yalnızca ortak dış politika, güvenlik ve savunma politikası gibi konular hakkında yeni yaklaşımlar getirmekten öte;

³⁵ ASİ çerçevesinde üçüncü ülkeler ile sürdürülen temaslar ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. 12'lerin, 1989 verileriyle, siyasi diyalog içinde oldukları ülkeler şunlardır: Türkiye, ABD, Japonya, Ç.H.C., Norveç, Kanada, ve Hindistan. Diyaloglar, ABD hariç, üçüncü ülkelerin talebi üzerine gerçekleşmiştir.

Topluluğun kurumsal yapısında da köklü değişiklikler gerçekleştirmek arzusunda olmuştur.

Hükümetlerarası Konferanslarda, biri ekonomik ve parasal birlik, diğeri siyasi birlik konusunda olmak üzere; "Tek Senet"te ifadesini bulan "Avrupa Siyasi Birliği"nin, iki önemli ayağının ne şekilde, ne süratle ve nereye kadar gerçekleştirilebileceği ele alınmıştır.

Hükümetlerarası Konferanslar'ın, sadece mevcut Topluluk kurumlarının daha fazla güçlendirilmesi ve Topluluk yetkilerinin yeni alanları içine alacak şekilde genişletilmesi değil; siyasi birliğin hedeflerini tanımlamak ve hedeflere ulaşılmasını sağlayacak yöntemlerin ve kurumsal reformların Avrupa Hükümet ve Devlet Başkanları Konseyi ile danışmalar yaparak belirlemek gibi köklü bir değişimi hazırladığı görülmüştür.

Belgenin "Birlik Antlaşması Ortak Hükümler" başlığını taşıyan birinci bölümü, Birlik Antlaşmasına ve Avrupa'nın yeni mimarisine hukuki bir çerçeve niteliği taşımaktadır. "Avrupa Birliği" beş madde ile kurulmakta, Birliğin hedefleri sıralanmakta ve Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi'nin Birlik kurumları arasındaki merkezi rolü ortaya konmaktadır.³⁶

"Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu Kuran Antlaşma'da Avrupa Topluluğu kurulması amacına yönelik olarak yapılacak tadilat" başlığını taşıyan ikinci bölüm, Lüksemburg Belgesi'nin en uzun bölümünü oluşturmakta olup, yedi kısımdan meydana gelmiştir:

³⁶ Roma Zirvesi'nin Siyasi Birlik konusunda Konferans'a verdiği mandanın, beş ana sepetten oluştuğu söylenebilir:

- a. Topluluk çapında kullanılacak yetkilerin artırılması,
- b. Topluluğa demokratik meşruiyet kazandırılması,
- c. Topluluk kurumlarının ve mekanizmalarının daha etkin hale getirilmesi,
- d. "Avrupa Vatandaşlığı"nın tanımının ve içereceği hak ve yükümlülüklerin tayin edilmesi,
- e. AT'nun ortak bir dış politika, güvenlik ve savunma politikasını ne suretle izleyebileceğinin ortaya çıkarılması.

- a) İlkeler
- b) Avrupa Vatandaşlığı
- c) Topluluğun temelleri
- d) Topluluk politikaları
- e) Denizaşırı toprakların Toplulukla ilişki tarzları
- f) Topluluk kurumları
- g) Genel hükümler

Belgenin bunu takip eden üçüncü ve dördüncü bölümü, AKÇT ve EURATOM Antlaşmaları'ndaki bazı değişiklikleri kapsamaktadır.

Beşinci bölüm, güvenlik ve dış politikaya ayrılmış olup, şu başlıklardan oluşmaktadır:

- a) Hedefler ve yöntemler
- b) Kurumsal çerçeve
- c) İşbirliği
- d) Ortak hareket tarzları
- e) Güvenlik

Altıncı bölüm ise, içişleri ve adli meselelerde üye ülkeler arasındaki vize ve mülteci politikaları gibi konularda ortak politikalar izlenmesini sağlayacak şekilde bunların Topluluk yetkilerine dahil edilmesine ilişkindir.

24 Nisan 1991 günü ikinci dönem çalışmalarına başlamış olan Konferans'ta cereyan edecek müzakereler, "Lüksemburg Belgesi" adı ile anılan taslak esas alınmak suretiyle yapılmıştır. Anlaşılacağı üzere, 12 Nisan 1991 tarihli "Lüksemburg Gayriresmi Çalışma Belgesi" nihai bir metin olmamış, yalnızca Birlik Antlaşması'na yönelik tartışmalar için bir zemin yaratmak amacını taşımıştır.

Görüldüğü gibi "Lüksemburg Belgesi" genel olarak, takviye edilmiş bir Avrupa Topluluğu, güçlendirilmiş bir güvenlik ve dış politika ile Avrupa içi

olaylarda işbirliği şeklinde tanımlanabilecek üç temel esasa dayanmıştır. Bununla beraber, siyasi birlik konusunda özellikle İngiltere'nin, tasarıda yer alan "federal" kelimesine yönelik şiddetli eleştirileri gelmiştir. Ancak, Antlaşma konusundaki asıl karışık dönem, 1991 Eylül ayında Danimarka'nın Dönem Başkanlığı'nı ele alması ve yeni bir tasarı getirmesi ile başlamıştır. Danimarka daha önceki tasarıda yer alan üç temel esas yerine tek bir yapı öne sürmüştü ve Avrupa Parlamentosu'na destek olacak ek yetkiler verilmesini savunmuştur. Ama sonuç olarak, Hükümet Başkanları tekrar "Lüksemburg Belgesi"ne başvurarak, Danimarka'nın tasarısını dikkate almamışlardır.

Bu gelişmelerin ardından, üye devlet liderleri Maastricht'te buluştuğunda, "Avrupa Parasal Birliği"ne yönelik yaklaşımlar büyük ölçüde belirlenmiş, ancak "Siyasi Birlik" konusuna ilişkin politikalarda üzerinde uzlaşılması gerekli pek çok nokta kalmıştı.

AT tarihinin bir diğer önemli dönüm noktası, 9-10 Aralık 1991 tarihinde Maastricht'te kararı alınan ve Şubat 1992'de imzalanan, "Maastricht (Birlik) Antlaşması"dır. Bu antlaşma ile AT, siyasal ve ekonomik düzeyde bir "Avrupa Birliği" haline getirilmiştir.

Maastricht (Birlik) Antlaşması'nın giriş kısmında AT'nun temel prensipleri tekrar edilirken, Avrupa entegrasyon sürecinde yeni bir safhaya girildiği belirtilmiş; bu sürecin hürriyet, demokrasi, insan hakları, temel hürriyetler ve hukukun üstünlüğünü kabul etmiş bir anlayış çerçevesinde yürütüleceği vurgulanmıştır. Burada enterasan olan nokta, daha önceki hiç bir metinde, insan hakları ve demokrasi gibi konuların, Maastricht Antlaşması metninde olduğu derecede net bir şekilde yer almamış olmasıdır.

Antlaşma ile, tek bir kurumsal hukuk üzerine oturtulacak olan bu Birliğin gerçekleştirilmesinde somut tarihler belirlenmiş; bu doğrultuda halkların ekono-

mik ve sosyal gelişiminin Tek Pazar çerçevesinde teşvik edilerek, Avrupa Birliği adını alan Topluluğun ulusal kimliklere saygı temelinde bir "Birlik Vatandaşlığı" olgusunu benimseyeceği öngörülmüştür.

Bununla beraber, Batı Avrupa'nın giderek siyasal bir birliğe, diğer bir deyişle federal yapıda bir "Avrupa Birleşik Devletleri"ne dönüşmesi için atılacak adımlar, Maastricht'te, Topluluğa üye devletler arasında önemli görüş ayrılıklarına neden olmuştur. Özellikle İngiltere ile diğer üyeler arasındaki tartışmalar, Birlik Antlaşması'nın pek çok konuda 11+1 formülü ile yürürlüğe girmesine yol açmıştır. Örneğin; İngiltere'nin baskıları sonucu, Antlaşmada yer alan "federalizm" sözcüğü metinden çıkartılmış ve aynı gerekçe ile Avrupa Parlamentosu'nun yasa çıkarabilme yetkisi engellenmiştir. Ancak, Avrupa Parlamentosu'nun AT içindeki rolünün güçlendirilmesi ve karar alma yetkilerinin artırılması tüm baskılara rağmen, görece olarak sağlanabilmiştir.

Maastricht Antlaşması ile Topluluğun genişlemesi konusunda da önemli hükümler getirilmiştir. Türkiye'nin Topluluğa yaptığı tam üyelik başvurusundan sonra, aynı yolda başvurularda bulunan Avusturya ve İsveç ile katılma görüşmelerinin 1992 yılı içinde başlayabileceği yolunda "siyasi niyet bildirimi"nde bulunulmuştur. Oysa Topluluk, örneğin Türkiye'nin tam üyelik başvurusuyla ilgili olarak aldığı kararda, hiç bir Avrupa ülkesi ile "Tek Pazar"ın kurulacağı 1 Ocak 1993 tarihinden önce "katılma" görüşmelerini yapmayacağını vurgulamıştır.

Artık, önce EFTA ülkelerinin ve ardından, 2000'li yıllarda eski Doğu Bloku ülkelerinin de Topluluğa katılması ile tüm Avrupa'yı kapsayan entegre bir yapının oluşturulacağı tahminleri yapılmaktadır. Özellikle dikkati çeken senaryoların başında kuşkusuz, "Halkalar Avrupası" adıyla anılan ve çekirdekte 12 üye ülkenin bulunduğu, onun dışında içiçe halkalar halinde önce EFTA ülkelerinin, daha sonra da eski Doğu Bloğu ülkeleri, Slovenya, Hırvatistan, Kıbrıs, Malta ve belki Türkiye'nin yer alacağı bir yapılanma gelmektedir. Ancak bizce böyle bir

yapılanmanın, özellikle ortak güvenlik ve dış politika amacı doğrultusunda sağlıklı bir organizasyona ulaşacağı kuşkuludur. Çünkü bu ülkelerin çoğu "tarafsız"dır ya da eski Varşova Paktı üyesidir. Dengelerin radikal bir biçimde değiştirilmesi, Avrupa'da yeni anlaşmazlıklara sebep olabilecektir.

Tez çalışmasının kapsamı nedeniyle ayrıntılı olarak üzerinde durulacak konu, AB çerçevesinde benimsenen yeni güvenlik ve dış politika organizasyonu ile karar alma süreçleridir. Bu bağlamda Maastricht Antlaşması ile önemli düzenlemeler yapılmıştır. Antlaşma metninde yer alan J1-J9 no'lu maddeler arası kısımda, ortak güvenlik ve dış politika hükümlerine değinilmiştir.

Buna göre ortak dış politika konusunda AB ve üye devletlerce, güvenlik ve dış politikanın tüm alanlarını kapsayan, ortak bir güvenlik ve dış politika anlayışının belirlenerek, uygulanması öncelikli bir ilke olarak kabul edilmiştir. Bu amacı gerçekleştirmek için, "sistemik bir işbirliği" kurulacağı, üye devletlerin önemli çıkarları olduğu alanlarda ortak eylemlere başvurulacağı ve bu uygulamalar esnasında mümkün olduğunca az çekince koyularak, AB'nin uluslararası alandaki bileşik gücünün korunacağı vurgulanmıştır.³⁷

Maastricht Antlaşması ile AB Konseyi, gerekli gördüğü taktirde ortak tutum belirleme hakkına kavuşmuş; üye ülkelerin Konsey içinde, genel çıkarlar söz konusu olduğu taktirde, birbirlerine bilgi verme ve danışmalarda bulunma gereği üzerinde durulmuştur. Buna ek olarak, uluslararası örgütlerde ve uluslararası konferanslarda, Topluluğun ortak bir tutum belirlemesi ve her üye ülkenin katılmadığı uluslararası forumlarda, katılanların söz konusu ortak tutumu savunmaları kararı kabul edilmiştir.³⁸

³⁷ Maastricht Treaty, Article J.1 (1,3,4).

³⁸ Ibid., Article J.2.

Antlaşma metninde, ortak bir güvenlik ve dış politika uygulanması doğrultusundaki konularda, ortak eylemin belirlenme prosedürüne ilişkin kimi önemli hükümler şöyle sıralanmıştır:³⁹

- Öncelikle Konsey benimsediği yol gösterici genel ilkeler ışığında, bir olayın ortak eylem konusu olup, olmadığına karar verecektir. Konsey ortak eyleme uygun bir durum olduğuna kanaat getirirse, özel bir faaliyet planı hazırlayacaktır. Böylece yapılması düşünülen ortak eylemin, hedefleri, sınırları, süresi ve uygulanması için gerekli vasıtalar ile koşullar belirlenecektir.

- Konsey, ortak eylemin gerekliliğini ilgili olayın gelişiminin herhangi bir safhasında belirlediğinde, nitelikli çoğunluk ile kararını verecektir. Konsey'in nitelikli çoğunluk ile karar vermesi durumlarında, AT kurucu antlaşması md. 148(2) ile uyumlu olması ve Birliğin ortak eylemi benimsemesi için en az 54 oy ve 8 üyenin kabulü şartı aranacaktır.

Görüldüğü üzere, ortak dış politika konusunda İngiltere'nin tek başına "oy birliği" kuralını getirme talebine rağmen, artık "nitelikli çoğunluk"la politikaların saptanması ve uygulanması prensibi kabul edilmiştir.

- Konsey, ortak eylemin uygulanacağı koşullarda bir değişiklik olduğu takdirde, gerekli düzenlemeleri yapabilecek ve fakat herhangi bir girişimde bulunmadığı takdirde ortak eylem devam edecektir.

- Ortak eylem yürütülürken, üye devletlerin ulusal güvenlik ve dış politikaları ile yetenekleri göz önünde tutulacak, üye devletler de ulusal tutumları veya eylemleri ile ilgili ortak politikaya ilişkin yaptıkları değişiklikleri Konsey'e en kısa zamanda bildireceklerdir. Ayrıca gerektiği takdirde, kendi ulusal tutumlarını belirlemeden önce, Konsey ile danışmalarda bulunacaklardır.

³⁹ Ibid., Article J.3.

- Değişen koşullar ve Konsey'in herhangi bir kararının başarısızlığından kaynaklanan zorunlu hallerde, üye devletler ortak eylemin genel hedeflerini göz önüne alarak, acil önlemler hazırlayabileceklerdir. Ancak bu önlemlere ilişkin bilgiler, derhal Konsey'e iletilecektir.

- Herhangi bir üye devletin ortak eyleme katılmasını zorlayacak engeller varsa, üye devlet bunu Konsey'e havale edecek ve konu tartışılarak, uygun çözümler aranacaktır.

Antlaşma metninde yer almış önemli bir husus da, Konsey Başkanlığına tanınan yetkidir. Buna göre, Başkanlık ortak güvenlik ve dış politika çerçevesi içindeki konularda AB'ni her platformda temsil edecektir. İhtiyaç duyulduğu takdirde, Başkanlığa daha önceki ve daha sonraki başkanlar yardım edebileceklerdir.⁴⁰

Ayrıca, özellikle Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri olan AB'ne taraf devletler, kendi görevlerini yerine getirirlerken, Birliğin çıkarlarının ve ortak politikanın savunulmasını sağlayacaktır.⁴¹

Avrupa Topluluğu'nun, Maastricht (Birlik) Antlaşması ile düzenlediği bir diğer önemli konu da, Topluluğun ortak güvenlik politikasının en önemli unsuru olan "savunma" boyutudur. Antlaşma'nın J-4, J-6, J-7, J-8 ve J-9 no'lu maddelerinde, özellikle vurgulanan birtakım hükümler, Topluluğun savunma konusunda üyelerarası işbirliğini sağlaması ve ortak bir politikayı benimsemesini öngörmüştür.

Ancak, AB 'nin ortak bir savunma kimliği oluşturmasına ilişkin olarak alınan en önemli karar, Maastricht (Birlik) Antlaşması'nın 5. no'lu ekini oluşturan deklarasyondur. Buna göre BAB örgütü, AB 'nin yeni savunma kimliğinin kurumsal

⁴⁰ Ibid., Article J.5.

⁴¹ Ibid.

temelini oluşturacaktır. Deklarasyon'un 1. maddesi, üye devletlerin güvenlik ve savunma konularında gerçek bir Avrupa kimliğine sahip olacakları ve bu konularda sorumluluğun Avrupa'da olduğu kararını benimsemiştir. Öte yandan, BAB ile AB arasındaki ilişkiler de bütünleştirilmiş, her iki örgüt arasındaki yakın temas olanakları arttırılmıştır.

BAB bundan böyle NATO içinde bir blok oluşturacak ve BAB üyesi ülkeler grup olarak hareket edecektir. Ayrıca NATO 'nun alacağı kararlar öncesinde, BAB grubunun kendi görüşünü belirlemek için sıkı bir işbirliği yapacağı öngörölmüştür. Deklarasyon'un 4. maddesinde yer alan bu hükümlerin yanı sıra BAB Sekreteryasının, NATO Sekreteryası ile yakın işbirliği halinde çalışacağı belirtilmiştir. Deklarasyonun 5. maddesi ile BAB'ne operasyonel görevler de verilmiştir. Bu çerçeve içinde BAB, üye devletler arasında askeri manevralar, lojistik destek ve stratejik gözetim gerçekleştirecek; Genel Kurmay Başkanları sık sık biraraya gelecek ve ortak stratejiler belirlenecektir. Bu arada silahlanma konusunda bir "Avrupa Ajansı" kurulacak ve tüm bu operasyonel görevler, üyelerin "kollektif savunma" gereklerini karşılayacaktır.

7. madde ile de üye devlet temsilcileri "iki şapkalı" bir görev üstlenmişler, yani ülkelerini BAB ve NATO nezdinde aynı anda temsil edecek bir yapı kazanmışlardır. Deklarasyona göre bu hükümler 1996 yılında, BAB ve NATO arasındaki ilişkilerde elde edilecek deneyimler işığında yeniden gözden geçirilecektir.

Aynı deklarasyonun ikinci bölümünde ise, AB'ne üye olan ve fakat BAB'ne henüz üye olmayan ülkelerin "tam üyelik"e, buna karşılık NATO'ya üye olan ancak AB'ne üye olmayan Avrupa ülkelerinin de "ortak üyelik"e davet edilmesi kararlaştırılmıştır. Deklarasyona göre, bu üyelikleri düzenleyecek antlaşmalar, 31 Aralık 1992 tarihinden önce tamamlanmış olacaktır.

Bu arada bir diğ er önemli konu da; 1 Şubat 1993'te Brüksel'de resmen başlamış olan ve Haziran 1991'de Lizbon'da kabul edilen prosedür çerçevesinde yürütölen, AB'ne yeni katılmak isteyen Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın üyeliklerine ilişkin durumdur. Yeni üyelerin, güvenlik ve dış politika alanında "tarafsızlık politikası"na sahip olması nedeniyle, Maastricht Antlaşması'nın ne şekilde bağdaştırılacağı konusu kaygı uyandırmıştır. Ancak, 1 Şubat'taki Bakanlar Konseyi toplantısında AB'nin bütün yükümlölüklerini kabul ettiklerini belirtmişlerdir. İsveç, "Ortak Güvenlik (Savunma) ve Dış Politika'da tam olarak yer almak istediğini ve askeri ittifaklara katılmama politikası değişmeyecek olmakla birlikte, söz konusu ortak politikanın bir savunma politikasının saptanmasına yol açabileceğini" kabul etmiştir. Avusturya ise, "Avrupa Birlik Antlaşması'na tamamen bağlı olduklarını ve güvenlik politikası yapılarının geliştirilmesi konusunda ilgilendiklerini" belirtmiştir. Ortak Güvenlik ve Dış Politikasının geliştirilmesine "aktif olarak" katılmayı vaadeden bir diğ er devlet de Finlandiya olmuş, "Avrupa Birliği'nin savunma boyutunun geliştirilmesine yapıcı katkı sağlayacağını" dile getirmiştir.⁴²

Avrupa Topluluğu'nun, Avrupa Birliği'ne dönüşme süreci, Avrupa'da ortak bir güvenlik ve dış politika anlayışı ile bu anlayışı destekleyecek kurumsal mekanizmaların geleceği hakkında önemli ipuçları verecek niteliktedir. Bu bağlamda, yukarıda kronolojik bir yöntemle anlatılmaya çalışılan Avrupa siyasi bütünleşme sürecinin tez kapsamına alınması kaçınılmaz olmuştur. Birliğin geliştirmek istediği ortak bir güvenlik ve dış politika yaklaşımı herşeyden önce üye devletlerin ulusal güvenlik ve dış politikalarının birbiriyle uyumlu olmasına bağlıdır. Dolayısıyla, Topluluğun uluslararası sistemde ortak bir siyasi irade gösterip, otonom güvenlik-savunma stratejileri hazırlayabilmesi, söz konusu uyumun sağlanmasına bağlı olacaktır.

⁴² Avrupa Toplulukları Komisyonu Türkiye Temsilciliği, *E.C. News*, Yıl:7, Sayı:7, 26 Şubat 1993.

3. AT ÜYESİ ÜÇ BÜYÜK ÜLKENİN GÜVENLİK VE DIŞ POLİTİKASI

AT-ABD arası güvenlik ve dış politika ilişkilerinin Topluluğun "Siyasi" niteliğe sahip bir AB'ne dönüşmesinden önemli ölçüde etkileneceği açıktır. Bu nedenle üye ülkelerin Topluluğun siyasi bütünleşme sürecine yönelik tutumları ve özellikle bu tutumlarda ABD'nin de etkisini içeren ulusal güvenlik ve dış politika doktrinleri, bu gerekçeyle tez kapsamında genel olarak irdelenmiştir. Bu bağlamda, ASİ'ye yön veren üç üye ülkenin, Avrupa Siyasal Bütünleşme süreci ile ilişkili olarak, güvenlik ve dış politikalarının temel özelliklerini ve günümüzde bu politikalara yön veren değişkenlerin etkilerini daha iyi anlayabilmek, gelişmelerin tarihsel bir perspektif içinde değerlendirilmesiyle mümkün olacaktır.

3.1. Fransa Güvenlik ve Dış Politikası

Fransa'nın güvenlik ve dış politikasına tarih boyunca yön vermiş önemli birkaç ilke bulunduğu söylenebilir. Her devlet gibi Fransa'nın da temel politikası tam bağımsızlık ilkesine dayanmaktadır. Ancak, elbetteki AT'nun kurulması ve uluslar-üstü dinamik yapısı, her üye devlet gibi Fransa'nın da ulusal egemenlik yetkilerinin kısmen sınırlanmasına neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı ertesi oluşan uluslararası ortam, Avrupa entegrasyon hareketine Fransa'nın katılmasını gerekli kılmıştır. Bu gerekliliğin en önemli nedeni de Fransa'nın bir başka temel güvenlik ve dış politika ilkesi olan, komşusu Almanya'nın sürekli kontrolünün sağlanmasıdır.

Esasen Fransa'nın Almanya'ya karşı hissettiği güvensizlik pek de temelsiz değildir. Fransa bir "kıyı devleti" olarak Atlas okyanusu ile batısından, Pirene dağları dolayısıyla güneyinden ve İsviçre Alpleri ile de güneydoğusundan bir dereceye kadar sınırlarının topografik yapısı nedeniyle 20. yüzyıla değin askeri

teknoloji itibariyle kendini güvende hissetmiştir. Saldırına açık bölgesi sadece kuzeyde Flander düzlükleri ve Almanya sınırındadır. Tarih boyunca, özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşları'nda, Batı Avrupa'da Fransa'ya yönelik saldırıların büyük çoğunluğu bu coğrafi konumun doğal sonucu olarak, Almanya'dan kaynaklanmıştır. Bu açıdan Almanya'nın kontrol altına alınması ki; bu "ya Almanya' ya karşı, ya da Almanya ile birlikte" diye formüle edebileceğimiz bir yöntemle gerçekleştirilebilirdi, Fransız güvenlik ve dış politikasına yön veren diğer temel ilkelere de kaynaklık etmiştir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Almanya'ya karşı ittifaklara giren Fransa, Soğuk Savaş yıllarında bu politikasını değiştirerek Almanya ile işbirliği stratejisini benimsemiştir. Böylece bir yandan Almanya'nın savaş sonrası bölünmüşlüğü desteklenirken, diğer yandan Avrupa içi bir bütünleşme sürecinde Almanya'nın pasifizasyonu hedeflenmiştir.¹ Bu nedenle, bizce Fransa'nın Avrupa entegrasyon süreci ve işbirliğini desteklemesi, daha uzun vadeli bir kontrol ve Avrupa liderliği politikasına dayanmıştır. Ancak, bu liderlik anlayışı aşırıya kaçmadan değerlendirilmelidir. AT sisteminde varolan "yetki geçirimi" esası, Avrupa'da liderliğin, bir devletin diğer devleti hegemonyası altına almasına izin vermemektedir. Fransa'nın da liderlik arayışı yalnızca, kendi çıkarları çerçevesinde oluşturmak istediği bir Avrupa içi güç dengesi sistemi çerçevesinde algılanmalıdır.

2. Dünya Savaşı yıllarında yaşanan bazı olaylar Fransız dış politikasında uzun yıllar etkili olacak derin bir Anglo-Amerikan güvensizliği yaratmıştır.² Bu

¹ Ronald Tiersky, "France in the New Europe", *Foreign Affairs*, Vol. 71, No. 2 (Spring 1992), ss. 131-146.

² Fransa güvenlik ve dış politikasının önmeli bir özelliği olan, Anglo-Amerikan bloğa yönelik duyduğu güvensizlik somut birtakım gelişmelerden kaynaklanmaktadır:

a. İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Fransa'yı işgali başladığında, Fransa toprakları üzerinde konuşlandırılmış İngiliz askerleri, kıtadan çekilmiş ve Fransızları yalnız bırakmışlardır.

b. Yine savaş esnasında, Fransız donanmasının Almanya tarafından kullanılmasından korkan ve Fransa'nın bu konudaki direnme gücüne güvenmeyen İngiltere, 3 Temmuz 1940'ta İngiliz limanlarındaki Fransız savaş gemilerine el koymuş ve daha da ileri giderek, Cezayir'in "Mers-el-Kebir" üssünde bulunan Fransız donanmasını batırmışlardır. Olayda 1300 Fransız denizcisi ölmüştür.

bakımdan Fransa liderliği altında sağlanacak bir Avrupa entegrasyon sürecinin ABD ve onun "Truva Atı" olarak görülen İngiltere'yi kesinlikle dışlaması gereği, Fransız güvenlik ve dış politikasına yön veren bir diğer temel ilke olmuştur. Bu bağlamda Fransa, İngiltere'nin AT'na iki üyelik başvurusunu da reddetmiş, ancak De Gaulle'ün siyaset sahnesinden çekilmesinden sonra yönetime gelen daha ılımlı bir politikacı olan Pompidu ile İngiltere'nin üçüncü başvurusu 1969 yılında kabul edilmiştir.

Fransa'nın İkinci Dünya Savaşı sonrası, başlatılan Avrupa bütünleşme süreci ile bir yandan Almanya'yı kontrol altında tutmaya çalışması, diğer yandan Avrupa'da Anglo-Amerikan etkisini engelleme arzusu ve bu arada da ulusal egemenliğinden mümkün olduğunca az taviz verme gayretleri, Fransa'yı çelişik politikalar izlemeye yöneltmiştir. Fransa parlamentosunun 1954 yılında reddettiği "Avrupa Savunma Ortaklığı Sözleşmesi" bu bağlamda değerlendirilebilir.³

Fransız güvenlik ve dış politikalarına yansıyan çelişkilerin kaynağını oluşturan bir diğer etken de, ülke içindeki farklı iki yaklaşımın Avrupa entegrasyonuna ilişkin fikirleridir. Federalist grubun etkisiyle hız kazanan bütünleşmeciler ve Avrupa Topluluklarının vücuda getirilmesi, 1958 yılında De Gaulle'ün Fransa'da iktidara gelmesiyle karşı grupların konfederalist baskılarına maruz kalmaya başlamıştır. De Gaulle, 5 Eylül 1960 tarihli basın toplantısında açıkladığı "Vatanlar Avrupası" fikri ile, geleceğin Avrupa düzeninin federasyona dayalı olmayan, işbirliği temelli bir yapı olması gerektiğini açıklamıştır. De Gaulle'e göre; "federal bir Avrupa rüyadır ve Avrupa fikrini başarısızlığa uğratmaktan başka bir işe yaramayacaktır. Devletlerin egemenlik yetkilerini terketmesi söz konusu bile değildir."⁴

c. Ayrıca gerek savaş yıllarında, gerekse savaş sonrasındaki müttefikler arası pazarlıklarda De Gaulle'ün varlığına isteksiz bakılması, daha sonra Fransa güvenlik ve dış politikasına yön verecek bu devlet adamının Anglo-Amerikan ittifaka uzak durmasına yol açmıştır.

³ Jean-Claude Masclet, *Avrupa Siyasal Birliği*, İstanbul: Reklam Yayınları, No.37, 1973, s. 16.

⁴ Ibid., s. 21.

Bu arada meydana gelen bir başka olay da, günümüz Fransa güvenlik ve dış politikasına dahi etkide bulunan ve Fransa'nın geleneksel "tam egemenlik" ilkesini kuvvetlendiren bir gelişmenin doğmasına yol açmıştır. 1957 yılında Sovyetler Birliği'nin, yapay uydu Sputnik'i uzayda yörüngeye başarıyla oturtmasından sonra, ABD'de büyük bir huzursuzluk doğmuş ve ABD kıtası nükleer silahlara açık bir hale gelmiştir. Bunun üzerine ABD, Avrupa'daki müttefiklerinin topraklarına Orta Menzilli Güzümlü Füze yerleştirmek için girişimlerde bulunarak, kaybettiği üstünlüğü onarmaya çalışmıştır. Ayrıca "sınırlı nükleer savaş" adı altında yeni bir strateji belirleyerek, gelecek bir nükleer savaşın ABD topraklarından çok, Avrupada yapılması fikrini benimsemiştir. Bu durumda zaten derin bir Anglo-Amerikan güvensizliği duyan Fransa NATO'nun askeri kanadından ayrılmıştır. Fransa bu tarihten sonra Batı Bloğu içinde daha bağımsız politikalar izleyen bir devlet görünümü kazanmış ve bugün bir hayli problem çıkaran kendi nükleer programını başlatmıştır. Fransa'nın bu davranışı aynı zamanda Batı Bloğu içindeki ilk "çatlağı" oluşturmuştur.⁵

De Gaulle'ün iktidardan uzaklaşmasından sonra Fransa, Avrupa siyasi bütünleşme sürecine daha ılımlı bakmakla beraber özellikle güvenlik ve savunma alanında kendi ulusal politikalarını izlemede kararlı olmuştur. Bu şartlar altında 1973 sonrası Fransa'nın çabaları, bir yandan Topluluk içinde İngiltere'nin Avrupa entegrasyon sürecine yönelik engellemelerini karşılarken, diğer yandan ABD'ye karşı siyasi ve ekonomik rekabet politikası uygulama doğrultusunda olmuştur.

Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'nde komünist yönetimlerin çökmesi ile başlayan yeni dönemde, Fransız güvenlik ve dış politikasının ciddi bir dar boğaza girdiği söylenebilir. Soğuk Savaş döneminde oldukça başarılı ve özerk politikalar izleme şansını bulmuş olan Fransa, bu yeni dönemde, yukarıda değinilen gele-

⁵ Oral Sander, *Siyasi (1918-1990)*, (2. baskı), Ankara: İmge Kitabevi, Şubat 1991, ss. 168-272.

neksel güvenlik ve dış politika ilkeleri yanında, Soğuk Savaş yılları için öngördüğü stratejiyi de revize etmek zorunda kalmaktadır.

Almanya'nın tekrar birleşmesi, AT sürecinin geleceğindeki belirsizlikler, Doğu Bloğundan kaynaklanan askeri tehdidin ortadan kalkması... vb. gibi nedenlerle ABD'nin Avrupa'daki askeri varlığını azaltmaya başlaması, Fransa'yı yeni arayışlara yönelten gelişmeler olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası "Tek Almanya" olgusu, Fransa'nın Avrupa'ya yönelik güvenlik ve dış politikasında üstü örtülü bir tehdit olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu nedenle, Fransa'nın Soğuk Savaş yıllarında "iki ayrı Almanya" formülü ile bu ülkeyi kontrol altında tutma gayretleri yeni dönemde, özellikle Fransa'nın da etkin olduğu, mümkünse ikili yada bu sağlanamazsa çok-terafli, ama Avrupa merkezli bir güvenlik ittifakının kurulması yönünde güçlenmiştir. Avrupa Birliği'nin ortak güvenlik ve dış politikası kapsamında oluşturulan danışma mekanizmaları ve dış politikaların uyumlaştırılması gayretleri, bu yönde bir gelişmenin varlığını doğrulamaktadır. Ayrıca, 22 Mayıs 1992 tarihinde, La Rochelle'de yapılmış olan Fransa-Alman Zirvesi ile oluşturulan "Avrupa Tugayı" ve BAB çevresinde yoğunlaşan girişimler, Fransa'nın Avrupa güvenlik politikası için önemli kilometre taşları olarak değerlendirilmelidir. Bu arada, BAB içinde ciddi bir liderlik arayışı ve mücadelesi olduğu görülmektedir. Böylece ortaya çıkan durum Fransa'yı tekrar, tutarsız politikalar izleyen bir devlet konumuna getirmiştir. Çünkü Fransa bir yandan topraklarına yabancı asker ya da üs yerleştirilmesini reddeden katı bir güvenlik stratejisi izlerken, diğer yandan BAB çerçevesinde çok terafli bir ittifak programını oluşturmaya çalışmaktadır.

Ayrıca, Fransa'nın Avrupa'da yeni bir savunma kimliği oluşturulmasına ilişkin görüşleri de tartışma konusu olmaktadır. Soğuk Savaş sonrasında, Doğu Bloku'ndan kaynaklanan tehdidin yok olması ve AT entegrasyon hareketinin hız kazanması, Avrupa devletlerinin ABD güvenlik şemsiyesine olan ihtiyacını

azaltmıştır. Bu bağlamda Fransa, Avrupa'da bağımsız bir savunma kimliğinin oluşturulması ve BAB'ne öncelik verilmesini savunmaktadır. Oysa ABD, BAB'ni yalnızca, NATO'nun Avrupa ayağı olarak algılamakta ve ittifakın artan mali yükünü paylaşacağı bir ortak olarak değerlendirmektedir. Gerçi Fransa da, aksi yöndeki tüm çabalarına karşın, Avrupa'da halen süren "belirsizlik" ortamı içinde ABD güvencesini arzulamaktadır; ancak bunun Fransa-Almanya eksenli bir bağımsız Avrupa savunma kimliğini engellememesi gerektiğini düşünmektedir.

Fransa'nın söz konusu yeni dönem içinde, güvenlik ve dış politika alanında yaşadığı açmazlardan biri de izlediği nükleer stratejidir. Soğuk Savaş yıllarında savunduğu geleneksel dış politikası Fransa'yı, bağımsız olmanın temel koşulu olarak nükleer güce sahip olma fikrine yöneltmiştir. Bu doğrultuda Fransa ulusal nükleer programını başlatmış ve Avrupa'daki diğer devletlerin aksine ABD nükleer stratejisine bağlı olmayı reddetmiştir. Gerçi ABD'nin, Avrupa'ya Doğu Bloku tehdidi için verdiği güvencenin Fransa topraklarını kapsadığının farkındadır ancak, Fransız güvenlik ve dış politikasının temel yaklaşımı başta da belirttiğimiz gibi koşulsuz-bağımsız bir Fransadır. Fransa'nın yeni dönemde dile getirdiği bir diğer seçenek de, istendiği takdirde Fransa ulusal nükleer şemsiyesinin tüm Avrupa'yı kapsayacak şekilde genişletilmesidir. Böylece, Fransa'nın temel dış politika arzularından Avrupa liderliği mutlak olarak onaylanmış olacaktır. Ancak tüm bu yaklaşımlar ne Avrupa devletleri tarafından desteklenmekte, ne gelişen ABD-Sovyetler Birliği, dolayısıyla Rusya Federasyonu nükleer silah indirim antlaşmaları ile uyuşmakta, ne de AB sisteminin özü olan egemenlik devri prensibine uygun düşmektedir. Nükleer politikalar konusundaki uluslararası konjonktürün aksine Fransa, ısrarla nükleer silahlara sahip olmaya devam edeceğini ve yeni nükleer denemeler yapacağını ifade etmektedir. Nükleer modernizasyonun durdurulması ve özellikle Rusya ile imzalanması olası bir "Nükleer Denemelerin Durdurulması Antlaşması", Fransız karar vericiler için önemli

bir sorun olacaktır.⁶

Sonuç olarak bugün, Fransa güvenlik ve dış politikasının temelinde halen geleneksel yaklaşımların bulunduğu söylenebilir. Buna göre, herşeyden evvel Fransa, ABD'nin liderliğinde çok taraflı bir güvenlik sistemine katılmak istemekte ve BAB ile NATO arasında organik bir bağın olmayacağı ancak kimi konular için "operasyonel işbirliği"ne gidileceği bir yapıyı benimsemektedir. Bununla beraber, herhangi bir eylemden önce NATO'ya da ABD'ye "danışma" fikri, Fransızlarca reddedilmektedir.

3.2. Almanya Güvenlik ve Dış Politikası

2. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve Almanya'nın iki farklı ideolojiye sahip devletler olarak ayrılması, Avrupa'da Soğuk Savaş dengelerinin de başlamasının simgesi olmuştur. Federal Almanya Cumhuriyeti adı altında Batı Bloğu'na dahil edilen bölge, tez çalışmasının konusu itibariyle, güvenlik ve dış politikasını irdeleneceğimiz taraf olacaktır.

AT'nun kurulması ve gelişimi, konumuzun dışına taşan pek çok içsel ve dışsal faktörün etkisi yanında, büyük oranda Avrupalı devletlerin potansiyel bir Alman tehdidini engelleme, dolayısıyla Avrupa'da yeni bir savaşı önleme ve Sovyetler Birliği'nin sınırlanması kaygısı ile şekillenmiştir. İkinci Dünya Savaşı ardından tüm Avrupa ile birlikte Almanya'nın da, tahrip olmuş ekonomik ve siyasi yapısının onarımı, Alman güvenlik ve dış politikalarının tamamen ABD güdümlü bir hal almasına yol açmıştır. Zaten savaş sonunda imzaladığı teslim antlaşmasıyla, silahsızlandırılan ve güvenliğini tamamen ABD ve müttefiklerine havale etmiş olan Almanya, o yıllarda dikkatini dış politikaya yöneltmekten öte, iç ekonomik ve siyasi yapılanması üzerinde yoğunlaştırmıştır.

⁶ David S. Yost, "France and West European Defence Identity", *Survival*, Vol. XXXIII, No. 4, July/August, ss. 327-351.

Almanya'nun özellikle, Avrupa'da kurulan üç Topluluğun etkisi ile ekonomik açıdan büyük bir hamle yaparak, ülkenin refah seviyesini yükseltmesi, beraberinde iç dinamiklerin de dengeyi sağlamasını ve Alman çok partili sisteminde istikrarlı koalisyonların kurulması dönemini getirmiştir. 1966 da kurulan Hristiyan Demokratik-Hristiyan Sosyal Birlik bloğu ile Sosyal Demokrat Parti'nin oluşturduğu koalisyon, Dışişleri Bakanı Willy Brandt'ın da gayretleriyle, "**Ost-politik**" (**Doğu Politikası**) adı altında yeni bir strateji çerçevesinde Doğu Bloku ile ilişkileri tekrar başlatmıştır. Demokratik Alman Cumhuriyeti adı altında oluşturulan diğer taraf ile de "birleşmenin" ilk girişimleri olarak değerlendirilebilecek bu politika, ileride yol açacağı "Tek Almanya" ideali ve güçlü bir AT olasılığı çerçevesinde ABD ve Sovyetler Birliği'nin çıkarlarına ters düşebilecek bir sürecin de başlangıcını oluşturmuştur.

Bu arada, özellikle Soğuk Savaş'ın yoğun olarak hissedildiği 1940'lı yılların sonu ile 1950'li yıllarda, artan Doğu Bloku tehdidine karşı yeniden silahlandırılması ve aktif olarak Batı savunma sistemine dahil edilmesi gereken Almanya, 1954 'te BAB'ne ve 5 Mayıs 1955 tarihinde resmen NATO'ya katılmıştır. Böylece daha evvel A.K.Ç.T'nun yarattığı bağlar, organik olarak BAB ve diğer iki Topluluğun kurulması ile daha da güçlenmiş ve Almanya Batı Avrupa entegrasyon sürecinde önemli bir unsur haline gelmiştir. Bu bakımdan, yukarıda değinildiği biçimde, Almanya'nın oluşturduğu "Doğu Politikası", AT açısından önemli sonuçlar doğurduğu gibi, aşağıda da değineceğimiz üzere uluslararası konjonktür bakımından da yeni gelişmelere yol açmıştır. Bu bağlamda, her şeyden önce Almanya'nın bu girişimi ile AT'nun, ABD'den daha bağımsız politikalar belirlemesi ve 1970'lerle başlayıp hız kazanacak ASİ hareketinin gelişmesi mümkün olmuştur. Fransız güvenlik ve dış politikası ile de örtüşen, daha bağımsız bir Avrupa kimliği ve Almanya -Fransa işbirliğinin güçlendirilmesi yaklaşımı, 22 Ocak 1963 tarihli

Fransız-Alman Antlaşması ile önemli bir temel de bulmuştur.⁷ Diğer yandan, benimsenen bu özerk "Doğu politikası"nın 1970 Ağustosunda Federal Alman-Sovyet, Aralıkta Federal Alman-Polonya, 1972 Aralık'ta Federal-Demokratik Alman ve 1973 Aralık'ta Federal Alman-Çekoslovak antlaşmaları ile sonuçlanması, Almanya'nın aşağıda belirlenecek iki önemli geleneksel güvenlik ve dış politika arayışını, üstü örtülü ve göreceli de olsa, güvence altına almıştır. Diğer bir deyişle, 1871'de Alman Birliğinin sağlanması sonrasında Alman güvenlik ve dış politikasında beliren "iki cephe savaş" endişesinin batı boyutu AT'nun kurulması çözümlenmiş; doğu boyutu ise, uygulanan "Doğu Politikası" ile bir ölçüde yumuşatılmıştır. Ayrıca, söz konusu politika ile İkinci Dünya Savaşı yıllarında ismi konan ve Doğu Avrupa'yı ekonomik ve siyasi "hayat sahası" olarak gören politika, güce dayalı olma yerine ekonomik ve siyasi perspektifi öne çıkaran bir işbirliği anlayışıyla yeniden gündeme gelmiştir.⁸ Ancak bundan da öte Almanya'nın bu yeni politikası, her ne kadar biçimsel olarak Almanya'nın bölünmüşlüğüne simgelese de, 1990'da "Tek Almanya" yı oluşturacak ilk somut girişimleri başlatan sürecin önemli unsurlarını da içinde taşımıştır.

1970'ler Alman ekonomisi ve bununla bağlantılı olarak, dış politik gücünün denendiği yıllar olmuştur. Bu yıllar ve ardından gelen 80'li yıllar, aynı zamanda Almanya'nın ABD ile olan rekabetinin oldukça belirginleştiği; ABD'nin, NATO ve

⁷ Bu antlaşma ile esasen yapılan Fouchet Planı'nın ikili seviyede tekrarı olmuştur. Dış siyaset, savunma ve kültür alanlarında işbirliği sağlanmış, ancak ortak bir kurum oluşturulmamıştır. Amaçlanan, Fransız-Alman önderliğinde federal bir Avrupa'nın teşkilini güçlendirilmesiydi. Ancak bu antlaşma başarıya ulaşamamış, daha sonra Almanya tarafından Avrupa ve ABD ile olan bağların sıklaştırılması ile savunmanın NATO içinde örgütlenmenin devamı kararını açıklamıştır. Bununla, ortaklardan biri, daha baştan, tümüyle Fransız-Alman önderliği fikrini reddetmiştir.

⁸ "Lebensraum" (Hayat Sahası) politikası esasen Hitler'in Alman güvenlik ve dış politikasına kazandırdığı bir kavram olup, o zamanki anlamı ile askeri bir yayılmayı öngörmektedir. Ancak bugün sözkonusu olan yayılma daha çok ekonomik ve siyasi etki sahasının genişletilmesi anlamındadır. Gerçi bu politikanın sınırları hiç bir zaman tam olarak açıklığa kavuşmamıştır ama, Almanya'nın coğrafi ve demografik "hinterland"ı olarak görülen Doğu Avrupa'nın bu alanı oluşturduğu söylenebilir. Kuşkusuz bu saha Almanya'yı, tarih boyunca Fransa ve Rusya arasında kalarak taşıdığı iki cephe savaş korkusuna karşı da (en azından bir tarafta olmak üzere) "tampon bölge" olarak koruyacak bir stratejik öneme sahiptir.

Almanya içindeki siyasi etkisine rağmen, Almanya'nın ekonomik ve siyasi gücünü arttırdığı yıllar olmuştur. 1973 petrol şokunun yarattığı krizi beklenilenden erken atlatan Almanya, AT içindeki etkisini göstermiş ve Avrupa siyasal bütünleşme sürecindeki belirleyiciliğini arttırmıştır. Almanya'nın AT içinde artan rolü, 1990 sonrası kendisine, Avrupa entegrasyon sürecinde "öncü" rolünün atfedilmesini sağlamıştır.⁹ Bu arada Almanya'nın, ABD ile girdiği rekabet 1980'lerde Almanya'nın Sovyetler Birliği'nden doğal gaz alma kararı ile daha da artmış; Almanya dış politikası ABD'ye rağmen değiştirilmemiştir. Gerçi Almanya'nın birleşme süreci ABD tarafından desteklenmiştir; ancak bunun yorumu bizce, kaçınılmaz sonu engelleyemeyeceğini anlamış olması şeklinde yapılmalıdır.

3 Ekim 1990 tarihinde, İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşturulan iki Almanya resmen "Tek Almanya" haline gelmiştir. Bu durum AT içindeki "kuvvetler dengesi"ni kaçınılmaz bir biçimde Birleşik Almanya lehinde bozmuştur. AT organlarına yansıyan Almanya, Fransa, İngiltere ve hatta İtalya arasındaki hukuksal ve siyasal denge, artık Almanya'yı AT'nun "ekonomik patronu" olmaktan öte "siyasi patronu" haline getirmiştir.¹⁰ Özellikle Sovyetler Birliği'nin, Doğu Avrupa'da bıraktığı boşluk da düşünüldüğünde, "Yeni Dünya Düzeni" çerçevesinde yeni bir süper gücün doğmakta olduğu yolunda tartışmalar başlatmıştır.¹¹ Almanya'nın gerek AT içindeki gücü, gerekse Doğu Avrupa üzerindeki etkisinin, güvenlik ve dış politikasına yerleştirdiği "sorumluluk politikası" (Verantwortung politik) çerçevesinde, kendisine bir "köprü" rolü yüklediği görülmektedir.¹²

Almanya'nın güvenlik ve savunma politikalarında da, giderek AB oluşumu

⁹ Hüseyin Bağcı, "Almanya ve Avrupa Bütünlüğü", Ankara: *Uluslararası İlişkilerde Olaylar ve Yorumlar*, Sayı:6, Mayıs 1992, ss. 29-32.

¹⁰ Haluk Günöğür, "Almanya'da Tarihi Gün: 3 Ekim 1990", *Türkiye İktisat Gazetesi*, 22 Ekim 1990.

¹¹ Thomas Kielinger and Max Otte, "Germany: The Pressured Power", *Foreign Policy*, No: 91, Summer 1993, ss. 44-62.

¹² Bağcı, loc. cit.

altında ya da ikili olarak, ABD'den bağımsız politikalar izlemeye başlamış olması ve örneğin Hırvatistan ve Slovenya'nın tanınması gibi girişimlerle kimi zaman Topluluğa dahi uyma zorunluluğu hissetmemesi dikkat çekicidir. Bununla beraber, Almanya bugün Avrupa Birliğini destekleyen ve Avrupa bütünleşme süreci dahilinde ortak bir güvenlik ve dış politika yürütülmesini en çok isteyen ülkelerden biridir. Çünkü İkinci Dünya Savaşı sonrası bir anlamda Almanya'yı da kontrol etmek amacıyla oluşturulan Avrupa entegrasyon süreci, artık Almanyanın kontrolünde gelişen bir oluşum haline almıştır

Almanya, AB içindeki artan gücünü farketdiği ve üye devletler açısından artık potansiyel bir tehdit olmadığını kanıtlamak için, güvenlik ve savunma yapısının BAB kapsamında yer almasını desteklemektedir. NATO ve ABD nükleer şemsiyesini kaybetme endişesi ile ABD'ne karşı radikal çıkışlar yapmayan Almanya'nın, Atlantik ilişkilerinde daha çok "**partnership in leadership**" (**liderlikte ortaklık**) prensibini hedeflediği söylenebilir.¹³ Bu tür bir stratejinin Fransa'yı tedirgin edecek ve dolayısıyla A.B'ni zedeleyecek yansımaları olmaması için de, yukarıda değinildiği gibi ikili güvenlik ve savunma girişimlerine -örneğin; "**Eurocorps**" (**Avrupa Ordusu**)- ağırlık verdiği yorumu yapılabilir.

Sonuç olarak; Almanya, Soğuk Savaş sonrası uluslararası sisteme etkin bir siyasi ve ekonomik güç olarak girmiştir. Avrupa bütünleşmesi ve Doğu Avrupa'yı da içine alacak bir şekilde genişlemesi, Almanya'nın birleşme sonrası temel güvenlik ve dış politika hedefi haline gelmiştir. Günümüzde, artık AB adını almış AT içinde değişmiş olan dengeler Almanya'nın hassas bir politika izlemesini gerekli kılmaktadır. Diğer bir deyişle, Almanya'nın, Avrupa'nın birbiri ile rekabet eden ulusal devlet yapısına dönmesini önleyici tedbirler alması zorunludur. Aksi takdirde supranasyonal yapıların çökmesi, Almanya'nın bir "tehdit" olarak algılanmasına yol açacaktır.¹⁴

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

3.3. İngiltere Güvenlik ve Dış Politikası

İngiltere, AT kuruluş aşamalarında, mümkün olduğu kadar gelişmeleri engellemeye çalışmış; eski sömürgelerinden oluşan "Common wealth" devletleri ve üyesi olduğu "Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi" (EFTA) ile olan bağlarının, kendisine yeterli üretim ve pazar olanakları ile siyasi etkinliği sağlayacağını düşünmüştür.

Bunun yanında, ABD ile olan yakın siyasi ilişkileri, İngiltere'nin Avrupa entegrasyon hareketinden uzak durmasında bir diğer etken olmuş; Fransız-Alman ekseninde gelişen AT oluşumu, herşeyden önce ABD'nin Avrupa üzerindeki etkisini azaltmak için, İngiltere'yi dışlamak durumunda kalmıştır. Kaldı ki; İngiltere'nin "ulusal egemenlik" temelinde oluşturduğu ve uluslar-üstü yapılanmaları reddeden kendi güvenlik ve dış politikası da AT ile bütünleşme sürecini daha baştan reddederek, NATO gibi uluslararası bir örgüt içinde bir yapılanmayı desteklemiştir.

Bununla beraber, AT hareketini fazlasıyla federalist bir eğilim olarak gören İngiltere, herşeye rağmen Avrupa'da şekillenen bu bütünleşme sürecine ilgisiz kalamamıştır. Gerek Avrupa'nın güvenliği ve bu hususta Almanya'nın kontrol altında tutulma kaygısı gerekse giderek ağırlaşan iç ekonomik zorluklar ve EFTA'nın yetersiz kalması, İngiltere'yi AT'na 1961 ve 1967'de, iki kez üyelik başvurusu yapmaya "mecbur bırakmıştır".

İngiltere'nin AT'na iki başvurusu da Fransa tarafından veto edilmiştir. Ancak 1973 yılında Topluluğa tam üye olan İngiltere, bu tarihten itibaren tüm enerjisiyle Avrupa siyasal bütünleşme sürecinin yavaşlatılmasına ve AT'nun hiç olmazsa "konfederal" bir zemine oturmasını sağlayarak, ulusal egemenlik kavramının aşındırılmasını engellemeye çalışmıştır. Bu bağlamda, Avrupa'da ortak bir güvenlik ve dış politika geliştirilmesi fikrini de onaylamamış; özellikle güvenliğin

ve savunmanın, uluslararası (uluslar-üstü değil) bir yapılanma ile planlanması politikasını benimsemiştir.

Sovyetler Birliği'nin komünizmi yayma gayretlerini ve Almanya'nın yeniden militer bir saldırganlık politikasına dönme ihtimalini, Batı ideolojisine ve Avrupa güvenliğine yönelen en büyük tehdit olarak algılayan İngiltere ayrıca, Avrupa'daki ABD askeri varlığı ve nükleer şemsiyesinin de en güçlü destekleyicilerinden biri olmuştur.

1960-1962 yılları arasında gündeme gelen "Fouchet Planı" ile, İngiltere'nin Topluluğa katılma yönündeki görüşlerinde birtakım değişiklikler olmaya başlamıştır. Ayrıntılarına, çalışmanın Avrupa siyasal bütünleşme süreci başlıklı bölümünde değinilen bu plan, Avrupa'da "konfederal" bir yapının uygulanması fikrini öne sürmüştür. Fransa'nın o dönemde De Gaulle'ün etkisi ile, daha önceden bağıtlı olduğu AT antlaşmalarından bir kaçış yolu olarak benimsediği bu plan, Topluluk içinde ciddi tartışmalara yol açmıştır. Topluluğun gösterdiği bu dinamik ortam ve tartışmalar esnasında İngiltere'nin tam üye olabilme imkanının ortaya çıkması, İngiliz hükümetini katılma kararını düşünmeye itmiştir. Topluluğun göstermekte olduğu gelişme ve İngiltere'nin ABD ile "**Common wealth**" (**İngiliz Uluslar Topluluğu**)'na yönelik siyasetinin doğruluğundan kuşku duyması, AT'na başvuru yapmasına neden olmuştur. Diğer bir deyişle, ABD desteğinin kayıtsız ve şartsız olduğunu, "**Commonwealth**"in uluslararası sisteme etki yapamayacağını gören İngiltere, gelecekte kendisini yalıtacak ve ekonomik olduğu kadar siyasal yalnızlığa da mahkum edecek bir örgütün dışında kalmamayı tercih etmiştir.¹⁵

Aslında, Avrupa Birliği'nin önemli teorisyenlerinden biri olan Churchill, İkinci Dünya Savaşı sonrası, 1946'da Zürih ve bir yıl sonra Londra'da yaptığı bir dizi konuşma ile Birleşmiş Avrupa Hareketinin gerekirliği üzerinde durmuştur.

¹⁵ Masolet, op. cit., ss. 28-38.

Bu açıdan bakıldığında İngiltere'nin, Churchill'in kişiliğinde, savaş sonrası bölgesel güvenliği ve istikrarı sağlayacak bir örgütlenmeye karşı çıkmadığı ve 1949'da Avrupa Konseyi'nin kuruluşunu desteklediği görülmüştür. O yıllarda, İngiltere'nin ilk amacı Fransa ve Almanya arasında bir ortaklığı teşvik etmek olmuştur. Ancak bu ortaklık fikri hiç bir zaman AT'nun kurucusu Jean Monnet'in önerdiği tarzda bir formasyon ile paralellik göstermemiştir. Monnet, daha sıkı bir entegrasyon için yeni kurumlar oluşturulmasını önerirken; Churchill, daha farklı bir vizyonla gevşek, zamanla gelişecek bir ekonomik, askeri, ve siyasi birliği vurgulamıştır. Bu yaklaşım her ne kadar İngiltere'nin politikalarına istenilen esnekliği kazandırmış gibi görünse de, uzun dönemde diğer Avrupalı devletler ile İngiltere arasındaki uyumsuzluğun temelini oluşturmuştur.¹⁶

Söz konusu dönemde, İngiltere'nin desteklediği bir yapılanma da 1954'de BAB'ın kurulması olmuştur. Bu bağlamda, İngiltere'nin ortak bir "Avrupa Ordusu" fikrini desteklediği anlaşılmaktadır. Batı Avrupa'da etkin bir rol oynamak isteyen İngiltere'nin, 1951'de AKÇT'nun kurulmasına uzak kalışı ve doğan açığı kapatmak istemesi, BAB'nin geliştirilmesine İngiliz desteğini sağlayan bir diğer gerekçe olmuştur.

1973'te İngiltere'nin tam üyeliğinden, Margaret Thatcher'ın iktidara geldiği döneme değin geçen süreç, genel olarak Topluluğun geleceğine ilişkin tartışmaların yer aldığı bir yapı göstermiştir. Ancak, Margaret Thatcher ve ardından Soğuk Savaş sonrası dönemde İngiltere'de iktidarı temsil eden John Major, esasen İngiltere'nin AT olgusuna geleneksel yaklaşımı olan, ama o ana değin ağırlık verilmeyen kimi ilkeleri yürürlüğe koymuştur. Buna göre, bütçenin onaylanması ve Topluluk harcamalarının dışında Avrupa Parlamentosu'na yeni yetkiler tanınmasına şiddetle karşı çıkılacak, İngiliz demokrasisi ne pahasına olursa

¹⁶ Geoffrey Smith, "Britain in the New Europe", *Foreign Affairs*, Vol. 71, No. 4 (Fall 1992), ss. 156-170.

olsun başka bir parlamentonun güdümüne sokulmayacaktır. Öte yandan, Avrupa Adalet Divanı'nın gücü artırılarak, "sübsidiarite" prensibinin Birlik Antlaşması'nda yer alması fikri savunulacaktır.

Ayrıca İngiltere, Fransa ve Almanya gibi ülkelerin çizgisinden açık şekilde ayrılarak "savunma" ve "güvenliğin" farklı olduğuna dikkat çekmiş, AB'nin güvenlik alanında (silahların kontrolü, silahsızlanma AGİK, barışın korunması, silah üretiminde ekonomik ve teknolojik işbirliği, silah ihracat politikalarının koordinasyonu... vb.) rol oynayabileceğini; ancak savunma boyutu için bunun söz konusu olamayacağını özellikle dile getirmiştir.¹⁷

¹⁷ Tansu Okandan, "Batı Avrupa Bütünleşmesi Ders Notları", (A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1991).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

NATO KAPSAMINDA AT-ABD ARASI GÜVENLİK VE DIŞ POLİTİKA İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

ABD ve AT arası güvenlik ve dış politika ilişkileri değerlendirildiğinde, NATO'nun, çalışmanın teorik dayanağını oluşturan "Tehdit Dengesi" teoremine somut bir çerçeve oluşturduğu görülmektedir. Soğuk Savaş ve ertesinde, Doğu ve Batı blokları arasındaki ilişkileri anlamamızda en önemli unsurlardan biri olan NATO, yukarıda değinilen niteliği ile, Batı'nın kendi içindeki işbirliği ve/veya rekabet koşullarını değerlendirmemizde de açıklayıcı olmaktadır. Bununla beraber NATO'nun sadece askeri bir ittifak olmaktan öte, üyeleri arasında siyasi, sosyal ve kültürel işbirliğini sağlamayı amaçlamış olması,¹ ABD ve AT arası ilişkilerin hem güvenlik, hem de dış politika açısından değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır.

Bu bölümde, Soğuk Savaş sonrası ABD ve AT güvenlik ve dış politika ilişkileri NATO örgütü temel alınarak incelenirken, örgütün kurumsal yapısı ve işleyişi gibi konulara, çok zorunlu olmadıkça değinilmeyecektir. Burada tüm amaç, Kuzey Atlantik bölgesinde yer alan bir ittifak yapısını oluşturan nedenlerin ve devamını sağlayan öğelerin sorgulanmasıdır. Ancak bu şekilde örgütün, yeni dönemin koşullarına ne şekilde uyum sağlayacağı ve dolayısıyla, ABD ve AT güvenlik ve dış politika ilişkilerinin ne yönde gelişeceği anlaşılabilir. Aynı zamanda ulaşılabilecek sonuçların, somut örneklerle ve geleceğe yönelik tasarımlarla desteklenmesi, bizim, soyut irdellemelere dayalı tahminlerden öte, gerçekçi öngörülere sahip bir genel değerlendirme yapmamızı mümkün kılacaktır.

¹ Bülend Ulusu, "NATO: Barış İçin Ortak Savunma", *NATO'da 30 Yıl*, Ankara:Türk Atlantik Andlaşması Derneği Yayını, 1982, s.6.

Yukarıdaki saptamalar çerçevesinde NATO'nun ve ABD-AT arasında kurulmuş olan yakın güvenlik ve dış politika ilişkilerinin, Soğuk Savaş sonrasında alacağı düşünülen yeni formasyon belirlenmeden önce, genel olarak bu örgüt ve ilişkilerin kuruluş dönemine bakmak doğru olacaktır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Avrupa içi güç dengelerinin oldukça değiştiği, Batı Avrupa merkezli güç sisteminin, gücün giderek kanatlardaki ABD ve Sovyetler Birliğine kayması ile değiştiği ve Komünist ideolojinin savaşın getirdiği ekonomik yetersizlikler nedeniyle hız kazanarak yayıldığı bir ortamda, NATO örgütü 4 Nisan 1949 yılında kurulmuştur. Esasen kökeni Marshall Planı ve Truman Doktrini ile belirlenen ve Komünist-Sovyet ideolojisinin yayılmasını önlemeyi hedefleyen ABD'nin "**containment**" (**durdurma**) politikasının, yeni bir yansıması olan NATO, 1948 yılındaki Çekoslovak darbesi ve Berlin Bunalımı ile güç kazanan fikri temeller üzerinde vücut bulmuştur. Sovyet askeri ve ideolojik tehdidinin çok güçlenmeden durdurulmasını arzulayan Batı Avrupalı devletlerin yardım talebi ve kendi siyasi-ekonomik sistemine alternatif istemeyen ABD'nin etkinlik alanını arttırma hedefi ile ortak çıkar bilincini oluşturan "Batı", NATO sayesinde kurumlaşmış bir ittifak yapısına kavuşmuştur.

Gerçi Sovyetler Birliği tehdidini, coğrafi yakınlıkları nedeniyle çok daha önce hisseden Batı Avrupalı devletler 17 Mart 1948'de Brüksel'de imzaladıkları antlaşma ile Avrupa içi ortak bir savunma sistemi kurmayı, ekonomik ve kültürel ilişkilerini güçlendirmeyi kararlaştırmışlardır; ancak, tehdidin dayandığı gücün büyüklüğü, bu dayanışma girişimini yetersiz kılmıştır. Dolayısıyla, Brüksel Antlaşmasını imzalayan devletlerin, böyle bir antlaşmayı, sağlayacağı savunma gücüne inandıkları için değil, konuyu ciddiye aldıklarını göstererek, ABD'ni bir ittifak içine çekmek için imzaladıkları anlaşılmaktadır.² Çünkü Amerika'nın askeri ve mali desteği olmazsa bu ittifakın Sovyet emperyalizmine karşı etkin bir engel

² Oral Sander, *Siyasi Tarih (1918-1990)*, 2.b., Ankara:İmge Kitabevi, Şubat 1991, s.208.

oluşturmasının mümkün olmadığı düşünülmektedir.³

Bu noktada, ortaya çıkan önemli bir husus da, "Batı" olgusunun, doğal ve olagelmış bir yapı olarak düşünülmemesi gereğidir. "Doğu"nun tehdidine karşı geliştirilen siyasi "Batı" olgusu tamamen yapay bir süreç içinde oluşmuştur.⁴ Bununla beraber, Kuzey Atlantik bölgesinde işbirliğini tanımlayan bu olgu ile Batı Avrupa'nın da yeni arayışlara girmesi söz konusu olmuştur. Diğer bir deyişle, NATO'nun varlığı, Batı Avrupa'da bütünleşme ve egemenliğin yumuşatılmasına dayalı yeni bir Avrupa yaratılmasına vesile olmuştur.⁵ Ancak unutulmaması gereken konu, NATO'nun AT bütünleşme sürecine etki eden unsurlardan yalnızca biri olduğudur.

Esasen, ABD ve AT'nun güvenlik ve dış politika ilişkilerinin ortak zeminini oluşturan NATO'dan önce, bu ilişkilerin gelişmesine kaynaklık eden başka bir olgu, yukarıda değinildiği üzere gündeme gelmiştir. 2. Dünya Savaşı'nın biti-miyle özellikle ekonomileri çöken Batı Avrupalı devletlere, "Marshall Planı" adı altında, mali yardım programları hazırlayan ABD, bu girişimi ile gerek Kuzey Atlantik İttifakının, gerekse Batı Avrupa bütünleşme sürecinin doğmasına sebep olmuştur. ABD bu dış yardım programı ile 1948-1952 yılları arasında, Batı Avrupa ülkelerine, 12. 817 milyon dolar tutarında katkıda bulunmuş;⁶ ardından bu yardımı akılcı bir biçimde kullanmak ve Avrupa'da kendi ayakları üzerinde duran bir ekonomik yapı oluşturmak gayesiyle 16 Nisan 1948 tarihinde "Avrupa Ekonomik İşbirliği Komitesi (O.E.E.C)" kurulmuştur.⁷

³ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, 3.b Ankara:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, No.252, s.448.

⁴ Owen Harries, "The Collapse of The West", *Foreign Affairs*, Vol.72, No.4 (September/October 1993), ss.41-53.

⁵ Johan Jorgen Holst, "Soğuk Savaştan Sonra Kalıcı Bir Barış Arayışı", *NATO Dergisi*, No.3 (1992), s.9.

⁶ Rıdvan Karluk, *Uluslararası Ekonomik Kuruluş ve Birleşmeler*, İstanbul:Bilim Teknik Yayınevi, Mayıs 1990, s.2.

⁷ O.E.E.C'nin amacı, Avrupa'daki üye devletler arasında güçlü bir Avrupa yaratmak için ekonomik bir işbirliği sağlamaktır.

"Marshall Planı" ile başlayan dış yardım programının, ABD ve AT arası güvenlik ve dış politika ilişkilerinde, en azından söz konusu ilişkilerin başlangıç yıllarında, önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Daha sonraları karşılıklı ekonomik çıkarları gözetilen bir yapı kazanan bu etkileşimi, NATO'nun kuruluş aktinde de görmekteyiz. NATO antlaşması 2. md. 'de, "... Taraflar, beynelmilel iktisadi siyasetlerindeki bütün aykırılıkları izaleye çalışacaklar ve içlerinden her biri veya hepsi arasında iktisadi işbirliğini teşvik eyleyeceklerdir. " hükmü yer almaktadır.⁸

Bununla beraber NATO, ilk kurulduğu anlarda geleneksel ittifaklardan ayrı bir özellik göstermemiştir. Bu geleneksel anlayışın değişmesinde önemli rolü 1950' yılında Kore Savaşının başlaması oynamıştır. NATO bu andan başlayarak, geleneksel ittifaklardan uzaklaşmış, organik bağları olan askeri bir kuruluş şekline girmiştir. Diğer bir deyişle, Kore Savaşının patlaması ile, NATO, çok taraflı bir teminat paktından yarı entegre ve Kıta'daki askeri dengesizliği düzeltecek bir kurum durumuna geçişini tamamlamıştır.⁹

Ancak bu gelişme, aynı zamanda, ittifak üyesi ülkeler arasındaki dengenin bozulmasına ve elde edilen ile elde edilenin maliyetinin dağılımının değişimine yol açtığı gibi, stratejik işbirliğini de güçleştirmiştir. Çünkü koşulların değişmesi ile ortaya çıkan, daha yüksek oranda katkı ve taahütlere uygun düşecek yeni işbirliği şartları, ABD'nin Avrupa'daki müttefiklerine yardımı arttırmasına, NATO'ya bir merkezden komuta etme görevini üstüne almasına ve kıtaya yeni asker göndermesine yol açmıştır. "**detant**" (**yumuşama**) döneminin başlamasıyla Batı Avrupa'lı devletlerin savunmalarına daha az önem vermeleri, ABD'nin bu dönemde yükümlülüklerini azaltacağına daha da arttırmış ve bunun sonucunda

⁸ *NATO Antlaşması*, 2.md., NATO'da 30..., Op.cit., ss.93-98.

⁹ William ve Annette Fox, *NATO and The Range of American Choice*, New York: Columbia University Press, 1967, s.14' den İlder Turan, *NATO İttifakının Stratejik ve Siyasi Sorunları*, İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, 1971, s.11.

Avrupa üzerindeki Amerikan etkisi giderek yoğunlaşmıştır.¹⁰

ABD'nin ekonomik ve askeri varlığının, Batı Avrupa'da her geçen gün artması, NATO'nun oluşma sürecindeki nüfuz ilişkilerini de tersine çevirmiştir. NATO'nun kurulmasına öncülük eden devlet adamları, yeni kuruluşun savaş sonrasında ortaya çıkan Avrupa'daki güç dengesizliğini değiştiremeyeceğini bildiklerinden, ABD'nin taahhüdünü sağlamaya çalışmışlardır.¹¹ Bu yönde etkin bir şekilde çalışan ve ABD kamuoyu ile devlet adamlarını etkilemeyi başaran Batı Avrupa ülkeleri, ABD'nin ilk defa barış zamanı Avrupa ile askeri bir ittifaka girmesini sağlamışlardır.¹² Ancak, ABD'nin, NATO içindeki artan gücüne paralel olarak, AT üzerindeki nüfuzu da artmıştır. Soğuk Savaş döneminin getirdiği iki kutuplu uluslararası sistem ile örtüşen bu yapı, Fransa'nın NATO'nun askeri kanadından ayrılmasına dek sürmüştür. Bu gelişme ve ardından Federal Almanya'nın "**Ostpolitik**" (**Doğu Politikası**)'nı izlemeye başlaması ile ABD'nin AT üyesi devletler üzerindeki etkisinin nispeten aşınmasına neden olmuştur. Diğer bir deyişle, ABD'nin, AT ülkelerine nüfuz etme yeteneğinde 1960'lar ile başlayan ve günümüze dek süren bir gerileme mevcuttur.

AT'nun ekonomik gücünü ve siyasal birlik eğilimini arttırmasına paralel olarak ABD aleyhine işleyen bu süreç, Soğuk Savaş sonrasında daha da açığa çıkmıştır. Bu noktada bizce önemle belirtilmesi gereken bir olgu da, ABD'nin NATO üyesi ülkelerin asker-sivil kurumları içinde örgütlediği ve Soğuk Savaşın bitimiyle tek tek ortaya çıkarılan kontra-gerilla gruplarıdır. Her ülkede ayrı adlar altında örgütlenmiş bu gruplar, ABD'nin kendi ulusal çıkarları doğrultusunda, üye ülkelerin iç siyasi sistemlerini manüpile etme faaliyetlerinde kullanılmıştır. Hedefleri ve kullandığı araçlar ile, Walt'ın teorisindeki nüfuz politikaları

¹⁰ Ibid., ss.12-13.

¹¹ Ibid., s.11.

¹² Sander, Op.cit., s.213.

önergelerini aşsa da; bu yaklaşım, bizce ittifakların oluşumunda ve işleyişinde legal ya da illegal olarak, nüfuz etme mekanizmalarının ne denli önemli olduğunu göstermesi açısından ilginçtir.

Yukarıda genel olarak değinilen politik, ekonomik ve askeri unsurlar ile NATO'nun kuruluş aşaması ve hemen sonrasında geçirdiği süreçler dikkate alındığında, örgüt içinde uzun yıllara dayalı bir ABD-Avrupa rekabeti olduğu görülür. İttifakın organik yapısı nedeni ile kamçılanan ABD'nin müdahaleci eğilimleri ve AT üyesi NATO ülkelerinin uluslararası politikada söz sahibi olma istekleri,¹³ geçmişte olduğu gibi, Soğuk Savaş sonrasında da NATO'nun ve dolayısıyla ABD-AT arası güvenlik ve dış politika ilişkilerinin önemli bir kriz sebebinin oluşturmaktadır. Bununla beraber yeni dönemde, NATO'yu bekleyen yeni kriz, diğerlerinden daha ciddi görünmektedir. Gerçi NATO, her zaman bir buhran içinde bulunmuştur; kurulduğu anlar dahil, hiç bir zaman, NATO alanı içinde veya dışında izlenecek bir siyaset için bütün üyelerin ortak bir görüşe sahip olması sağlanamamıştır, ama şu an olduğu gibi varlık sebebinin ortadan kalktığı bir an hiç olmamıştır. Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla kaybolan tehdit ortamı, ironik bir biçimde, NATO için yeni ve çok daha yıkıcı bir tehdit olgusu doğurmuştur.

Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku'nun ortadan kalkması ile NATO'nun Avrupa'daki rolü ve ABD'nin NATO içindeki rolü hakkında kapsamlı tartışmalar başlamıştır. Soğuk Savaştan sonra kalıcı bir barış arayışı ve AT'nun siyasi bütünleşme hareketinin hız kazanarak, "Maastricht Antlaşması" sonrası güvenlik ve dış politika alanlarını ayrıntılı bir biçimde ele alması, ABD-AT arası güvenlik ve dış politika ilişkilerini de esaslı bir biçimde etkilemiştir.

Gerçi, NATO'yu AT bütünleşme sürecinde yaşamsal bir güvenlik kalkanı olarak algılamanın yetersiz ve yanıltıcı olduğu iddia edilerek, tehdit ortamı

¹³ Turan, Op.cit., s.96.

kalktıktan sonra da NATO'nun varlığını eskisi gibi sürdüreceği iddia edilmektedir;¹⁴ ancak teoride belirlenen indikatörler sınandığında, bu iddianın bizce, iyimser bir temenniden öteye gidemeyeceği görülmektedir. Bugün NATO içinde teknolojik ve operasyonel işbirliği son derece gelişmiş olmasına rağmen, ABD ve AT arasında zaruri bir yardım ilişkisi yoktur Sovyetler Birliği tehdidinin ortadan kalktığı bizzat NATO tarafından kabul edilirken; örgüt zaten baştan beri "ortak çıkar" prensibine göre oluşturulduğundan, ideolojik bir bağın da olduğu söylememekte; ve ABD'nin AT üzerindeki nüfuzu, ulusal çıkarları örtüşen az sayıdaki AT üyesi ülke ile olan ilişkisinden öteye gidememektedir. Kaldı ki, ABD yetkililerince yukarıda dile getirilen iddialar AT tarafından çok daha farklı şekilde değerlendirilmekte ve NATO'nun yaşabilmesi için, risklerin paylaşıldığı oranda, elde edilecek kazanımlarında paylaşılması gereği vurgulanmaktadır. Diğer bir deyişle, AT artık, ABD ile NATO içinde, "eşitler arası" bir ortaklık talep etmektedir.¹⁵

AT'nun, gündeme getirdiği bir diğer olgu da, kendi siyasi işbirliği ve ortak dış politikasına paralel olarak geliştirmek istediği, ve tez çalışmasının ikinci bölümünde üzerinde durulan, bağımsız bir "Avrupa Güvenlik Kimliği"dir. Farklı boyutlarda gelişse de, "çok kutuplu" bir sistem haline gelmekte olan global yapının, uluslararası tehlike ve riskler karşısında eyleme geçebilecek aktörler gerektirdiğini iddia eden AT yetkilileri, bu rolün ulus-devletlerce üstlenilmesinin mümkün olmadığını, çok sayıda uluslararası örgüte gereksinim duyulduğunu söylemektedirler.¹⁶ Bu kapsamda, BAB ve "Eurocorps" (Avrupa Ordusu) gibi kuruluşların, belirsizlikler ve çeşitlilik gösteren tehlikelerle dolu olan Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde, istikrar kaynağı olacağı belirtilmekte; böyle bir

¹⁴ William H.Taft,IV, "NATO'nun Avrupa'daki Rolü ve ABD nin NATO İçindeki Rolü", *NATO Dergisi*, No.3 (1992), ss.14-19.

¹⁵ Volker Rühle, "Shaping Euro-Atlantic Policies: A Grand Strategy for a New Era", *Survival*, Vol.35, No.2 (Summer 1993), ss.129-137.

¹⁶ Ibid.

gelişmenin Kuzey Atlantik Bölgesi ilişkilerini etkilemeyeceği vurgulanmaktadır.¹⁷ AT'nun "Maastricht Antlaşması" ile BAB'ni, bir nevi AT'nun güvenlik örgütü olarak değerlendirmesi, AT'nun NATO ilişkilerini, yalnızca ABD'nin nükleer şemsiyesine duyduğu ihtiyaç ve zaman kazanma arzusu ile ele aldığını göstermektedir.

AT'nun bağımsız bir "Avrupa Güvenlik Kimliği" oluşturmasını savunan üye devletlere göre, 1989'a kadar Avrupa'nın güvenlik yapısı tek boyutlu idi ve yalnızca NATO'ya dayanıyordu. Oysa gelecekte, bu durumun devam etmesi olası görünmemektedir. Avrupa'nın güvenlik yapısı çok boyutlu olacak ve bu yapı asıl olarak birbirini tamamlayan üç temelde örgütlenecektir:¹⁸

- Merkez, Avrupa Topluluğu ile BAB'nin ayrılmaz bir bütün olduğu, Avrupa Birliği olacak;
- NATO, Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK) ile genişleyerek Doğu Avrupa ve Asya'ya uzanacak;
- Ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konseyi (AGİK) ile 52 üyeli geniş bir güvenlik sistemi oluşturulacaktır.

Bu gelişmeler karşısında ABD'nin tepkisi, oluşturulması düşünülen bir Avrupa güvenlik örgütünün NATO ile rekabet değil, işbirliği içinde olan bir anlayışla geliştirilmesi doğrultusundadır. BAB, NATO'nun Avrupa dayanağı olmaktan öteye bir işlev yüklenmemelidir.¹⁹ ABD yetkililerine göre NATO'nun herhangi bir şekilde dejenere edilmesi, uluslararası sistemin belirsizlikler içinde bulunduğu bir ortamda, ciddi çatışma riskleri doğuracaktır. NATO ile ulusallıktan arındırılmış ve "kıtasal perspektif" kazandırılmış güvenlik politikalarının, tekrar milliyetçi ve dar çıkarlara dayalı bir yapı kazanması, Avrupa'da istikrarı ve dolayısıyla, AT

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Klaus Kinkel, "Avrupa Güvenliğinde NATO'nun Kalıcı Rolü", *NATO Dergisi*, No.4 (1992), ss.9-13.

¹⁹ Manfred Woerner, "NATO's New Role", *World Link*, Vol.4, No.4 (July/August 1991), s.9.

bütünleşme sürecini olumsuz etkileyecektir. Avrupa bütünleşmesinin başarılı olmak için dışa dönük bir gelişme göstermek zorunda olması, AT'nun uluslararası sistemde etkin bir rol oynaması gereğini gündeme getirmekte ve Topluluğun, böyle bir rol oynaması halinde ittifak vasıtasıyla kurulan Atlantik ötesi ortaklığın bunun ana unsurlarından birisi olacağı iddia edilmektedir.²⁰

Esasen, AT'nun NATO içinde daha fazla yetki talebinde bulunması ABD açısından çok fazla bir sorun çıkartmamaktadır. Çünkü daha fazla yetki beraberinde, daha fazla sorumluluk ve mali yükün paylaşılması gereğini doğuracaktır. Bu da, ABD'nin ulusal güvenlik ve dış politikası ile örtüşen bir gelişmedir. ABD'nin, Soğuk Savaş sonrasında, askeri masrafları ve özellikle Avrupa'da güvenliğin sağlanmasından kaynaklanan ekonomik zararları düşünüldüğünde, bu tür bir AT politikasına karşı çıkmayacağı söylenebilir. Ancak ABD'nin çekincesi, BAB'ın giderek NATO'dan bağımsızlaşarak, eski Sovyet Cumhuriyetleri ve Doğu Avrupa ile, ABD'nin dışta kalacağı organik ilişkiler kurma ihtimalidir. Bu bakımdan NATO'nun Avrupa güvenliğini düzenleyen temel örgüt olarak kalması, ABD ulusal güvenlik ve dış politikası için vazgeçilmez bir talep olarak görülmektedir.

NATO'nun şu an sahip olduğu güç yapısı ve idari organizasyon ile, Soğuk Savaş sonrası yoğunluk kazanan ve NATO alanı dışında kalan bölgesel krizler karşısında ne tür bir tepki vereceği, ABD ve AT'nun üzerinde tartıştıkları bir başka konudur. Aynı şekilde, NATO'nun Doğu Avrupa ülkeleri ve dağılan Sovyet Cumhuriyetleri ile ne tür ilişkiler kuracağına açıklığa kavuşmadığı görülmektedir. ABD kaynaklarına göre, bu yüzyıl içinde Avrupa'nın üçüncü bir yıkım yaşamaması ve yerel çatışmaların bölgesel savaflara dönüşmemesi için, NATO kap-

²⁰ Taft, Op.cit., s.16.

samında yeni bir Avrupa-ABD stratejik pazarlığı gerekmektedir.²¹ Soğuk Savaşın sona ermesi ile, Avrupa'nın merkeziyle çevresi arasındaki stratejik ayırım ortadan kalkmıştır. Avrupa'nın yeni stratejik tehlikeleri, artık, özellikle iki bunalım yayı üzerinde yoğunlaşmaktadır: Yaylardan biri, Almanya ile Rusya arasında, Kuzey Avrupa'dan Türkiye, Kafkasya ve Orta Asya'ya inerken; diğeri, Kuzey Afrika ve Akdenizden geçerek, Ortadoğu ve Güneydoğu Asya'ya uzanmaktadır.²² Dolayısıyla artık yalnızca NATO sahası içindeki gelişmelerle ilgilenmenin son derece yanıltıcı olacağı vurgulanmakta ve söz konusu pazarlık ile, NATO'nun stratejik ufuklarının coğrafi olarak genişletilmesi ve sorumlulukların ve yüklerin paylaşımında yeni yollar bulunması gerekliliği üzerinde durulmaktadır.²³ ABD'li araştırmacılara göre, politik olarak yeni bir pazarlık kısaca, aşağıdaki hususları kapsamalıdır:²⁴

1) NATO, belirli bir tehdide karşı kollektif savunma temelinde bir ittifak olmaktan çıkarak, daha geniş bir stratejik çerçevede istikrar ve kriz yönetimini üstlenmelidir.

2) ABD ile AT çıkarlarını uyumlaştıran yeni bir anlayış geliştirmelidirler. NATO'nun Avrupalılaşması, AT'nun olduğu kadar ABD'nin de çıkarıdır. ABD için can alıcı nokta, Avrupa üzerinde egemenlik kurmaktan çok, ileride karşılıklı güvenlik ve dış politika ilişkilerinin ABD'yi tam olarak kapsayan bir ortaklık olarak kalıp kalmayacağıdır. Bu süreçte, Fransa'nın abartılı boyutlara varan, ABD karşıtlığı sona erdirilmelidir.

3) İttifak içinde Almanya'ya daha etkin bir rol kazandırılması; diğeri bir deyişle, Almanya'nın stratejik açıdan özgürleştirilmesi, Avrupa'nın istikrarını ve

²¹ Ronald Asmus, Richard Kugler ve Stephen Larrabee, "Building A New NATO", *Foreign Affairs*, Vol.72, No.4 (September/October 1993), ss.28-40.

²² Ibid.

²³ Ibid.

²⁴ Ibid.

NATO'nun stratejik dönüşümünü kolaylaştıracaktır. Çünkü Almanya'nın Doğu Avrupa ile coğrafi ve tarihi bağları vardır.

4) Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya'nın hem AT, hem de NATO ile bütünleşmesi, ve bu doğrultuda uyumlu bir stratejinin izlenmesi gereklidir.

5) Batı, Orta ve Doğu Avrupa'yla ilişkilerini dönüştürerek, genişletirken; Rusya ile olan güvenlik diyalogunu arttırmalıdır.

6) Batı'nın yapıcı bir Ukrayna projesi geliştirmesi gereklidir. Bağımsız bir Ukrayna, Avrupa ile Rusya arasında önemli bir stratejik tampon işlevi görecektir. Ukrayna'nın Rusya'nın önderliğindeki bir konfederasyona katılması, Avrupa'daki jeostratejik dengeyi baştan aşağı değiştirecek bir tehlikedir

7) NATO'nun askeri olarak yeniden örgütlenmesi gerekmektedir. Örgütün artık bölgesel savunma lüksünde yoğunlaşması mümkün değildir. NATO'nun kendi sınırları dışında operasyonlara katılma yeteneği, büyük ölçüde arttırılmalıdır.

Yukarıdaki öneriler değerlendirildiğinde, ABD'nin NATO'yu dünyanın yeni jandarması olarak gördüğü ve bu görevi kendi üzerinden atmaya çalıştığı söylenebilir. Bununla beraber ABD'nin, ortaklık ilişkilerine değinirken, NATO'nun Avrupalılaşmasında ne kadar samimi olduğu da kuşkuludur. Bir yandan Fransa uyarılırken, diğer yandan Almanya öne çıkarılmakta ve AT içindeki bu iki ülkenin rekabeti körüklenmektedir. Kaldı ki; bu önerilerin genel olarak, ne kadar uygulanabilir olduğu da tartışmalıdır. Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Boris Yeltsin, 1993 yılı Ekim ayında yaptığı açıklama ile, NATO'nun Doğu Avrupa ülkelerini içine alarak genişlemesine karşı olduğunu bildirmiştir. Yeltsin, bunun yerine Rusya ile NATO'nun Doğu Avrupa'da güvenliği birlikte sağlamalarını

önermiştir.²⁵ Ne var ki, yalnızca ABD tarafından değil, AT'nca da desteklenen, NATO'nun Doğu Avrupa yönünde genişletilmesi konusundaki en büyük tutukluk, Rusya'nın tepkisinden değil, örgüt içinde çıkabilecek sorunlardan kaynaklanmaktadır. NATO'nun Yugoslavya türü bunalımlara çekilmesinden korkan üye ülkeler "Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK)"nin güçlendirilmesinin yeterli olacağını söylemektedirler.²⁶

Bizce önemli olan bir konu da, NATO'nun genişlemesi ve AT ile Doğu Avrupa arası işbirliğinin genişletilmesi doğrultusundaki ABD güvenlik ve dış politikasının görüldüğü kadar samimi olmadığıdır. NATO içinde, giderek AT lehine gelişen güç dengeleri, Batı'nın Rusya ve Doğu Avrupa ile olan ilişkilerinde ABD'nin dışarıda bırakılacağı kaygısını güçlendirmektedir. Bu nedenle ABD, NATO içinde, bu ülkelerin üyelikleri konusunda, temennilerden öteye gitmeyen politikalar ile yavaş davranırken, ikili ilişkilerinin geliştirilmesi yolunda hızla ilerlemektedir. ABD, Rusya ile ortak bir barış gücü oluşturma ve bunun için ortak askeri tatbikat hazırlıkları yapmaktadır.²⁷ İki ülkenin savunma bakanlıkları arasında "kırmızı telefon hattı", 1994'ten itibaren askeri personel değişimi ve her yıl iki genelkurmay başkanının karşılıklı ziyaretleri gibi çalışmaların yapılması;²⁸ ABD'nin Doğu Avrupa ve özellikle Rusya'ya yönelik, AT'nu dışlayan bir güvenlik ve dış politika zemini oluşturduğunu göstermektedir.

Söz konusu gelişmeler hususunda AT'nun görüşleri dikkate alındığında, ABD kaynaklı öneriler ile AT'nun yaklaşımları (İngiltere dışında) arasındaki uyumsuzluk açıkça görülebilmektedir. Her şeyden önce AT, NATO'nun dünyanın yeni jandarması olarak algılanmasına ve çok gerekmedikçe güç kullanımına

²⁵ "Yeltsin'den NATO'ya Uyarı", *Cumhuriyet*, 2 Ekim 1993, s.8.

²⁶ Yuriy Kavalenko, "NATO Kapılarını Eski Düşmanlarına Araladı", *İzvestiya*'dan çev., *Cumhuriyet*, 17 Eylül 1993, s.7.

²⁷ Edip Emil Öymen, "Amerika ile Rusya Ortak Tatbikat Yapıyor", *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1993, s.9.

²⁸ Ibid.

kesinlikle karşı çıkmaktadır. Soğuk Savaş sonrası, kriz yönetiminde, "önleyici diplomasi" adı verilen bir politika ile çözümlere ulaşılabileceğini savunmakta,²⁹ siyasi hedefleri açıkça belirlenmemiş askeri hareketlerin, bir yarar getirmeyeceği vurgulamaktadır. Bununla birlikte AT görüşlerindeki esas ikilem NATO'nun genişlemesi konusunda görülmektedir. Her üye ülke Doğu Avrupa ve Rusya'ya, geçiş dönemi zarfında yardım edilmesinin ve işbirliğinin gerekliliğini kabul ederken, NATO'nun genişlemesi söz konusu olduğunda İngiltere şiddetle karşı çıkmaktadır. Daha geniş bir NATO'nun, çözeceğinden fazla sorun yaratacağına inanan İngiltere, bunun nedenlerini şöyle sıralamaktadır:³⁰

- Herşeyden önce, Doğu Avrupa ülkelerinin NATO'ya girişi Rusya'yı kızdıracaktır,

- Ayrıca NATO'nun alt yapısı yeni ülkeleri kabul etmek için yetersizdir; böyle bir girişim ittifakın mekanizmaları üzerinde bozucu etki yapacaktır,

- NATO'da "ortak üyelik" diye bir kavram yoktur; ayrıca yeni üyeler bütçeye ek bir yük getirecektir,

- Üyeliğin tartışılması bile, oybirliği mekanizmasının varlığı yüzünden, ittifakı bölebilecek bir tehlike arz etmektedir,

- NATO kendini, bu tür bir gelişme sonunda gücünü aşan etik anlaşmazlıklar içinde bulabilme riski ile karşı karşıyadır,

- Ve bugün Doğu Avrupa'lı devletler, acil bir müdahale gerektirecek görünür bir tehlike ile karşı karşıya değildirler.

Oysa tüm bu gerekçelere rağmen Alman güvenlik ve dış politika kuruluşları, Doğu Avrupa ile derhal ve çok yakın ilişkiler kurulmasını savunmaktadırlar. Doğu'daki komşularının Avrupa-Atlantik güvenlik yapılarından kesinlikle dışlan-

²⁹ Rühe, Op.Cit., s.136.

³⁰ Trevor Taylor, "NATO ve Orta Avrupa", *NATO Dergisi*, No.4 (1991), ss.15-20.

maması gerektiğini ileri süren Alman teorisyenler, bu bağlamda iki önemli unsuru biraraya getiren bir politika geliştirilmesini istemektedirler. Buna göre:³¹

- Bir yandan bu ülkelerin Avrupa'daki güvenlik çıkarları ittifak tarafından benimsenirken,

- Diğer yandan, yeni üyelerle oluşan kurumsal genişlemenin tüm Euro-Atlantik sahası üzerinde istikrarı bozucu herhangi bir etki yapması önlenecektir.

Kısacası, "dengeli" bir yaklaşım izlenerek, ne Doğu Avrupalı devletler ittifakı dışında bırakılacak, ne de ittifak bu devletlerin dar çıkar çatışmaları içine itilecektir.

Yukarıdaki açıklamalardan ve somut örneklerden de anlaşılacağı üzere, Soğuk Savaş sonrasında NATO ciddi bir kimlik arayışı içine girmiştir. İttifakın içinde, kurulduğu andan itibaren görülen üyeler arası çıkar çatışmaları daha fazla hissedilir olmuştur. İdeolojik tabana hiç bir zaman dayanmamış, yalnızca benimsenen birtakım ortak değerler (demokrasi, insan hakları, serbest piyasa... vb. gibi) çevresinde biraraya gelmiş olan Batı ittifakı, bu değerlerin sınınmaya başlaması ile birlikte zayıf yapısını gözler önüne sermiştir. Yugoslavya'da yaşanan gelişmeler bunun en açık göstergesidir. Aralarındaki ekonomik rekabetin her geçen gün arttığı ABD ve AT, uzun süreli bir ittifakın en önemli unsurlarından biri olan ve üyeleri bir arada tutan çıkarların çeşitlendirilmesi olgusunu da artık gerçekleştirememektedirler. Bu bağlamda, NATO'nun daha ne kadar süre ile varlığını devam ettirebileceği tartışmaya açılmıştır.

³¹ Rühe, Op.cit., s.134.

SONUÇ

"Yeni Dünya Düzeni"nde ABD - AT arası güvenlik ve dış politika ilişkileri başlığı altında incelediğim, Soğuk Savaş sonrası Kuzey Atlantik sistemi ve geleceği konulu çalışmamda aşağıdaki bulguları elde ettim:

1) Sovyetler Birliği ve Doğu Bloğu'nun çökmesi ile birlikte, Avrupa'da "tehdit" ortamı kalkmış ve değerlendirmeler "risk" olgusu üzerinden yapılmaya başlanmıştır. Bu gelişme bizzat NATO tarafından kabul edilmektedir.

2) Uluslararası sistemi ve özellikle Kuzey Atlantik bölgesini son derece önemli bir şekilde etkileyen bu durum, Avrupa'da yeni bir transformasyon sürecine neden olmuştur. Bu kapsamda Almanya birleşmiş, Doğu Avrupa ülkeleri liberal ekonomiye ve demokrasiye yönelmişlerdir. Ancak söz konusu süreç beraberinde etnik çatışma ve istikrarsızlıkları da getirmiş, "mikro-milliyetçilik" hareketleri hız kazanmıştır. Diğer bir deyişle, şu an uluslararası sistem ve tüm Avrasya'da, "bütünleşme" ve "çözülme" şeklinde tanımlanabilecek iki zıt eğilimin varlığı, belirsizlik içeren bir gelecek sunmaktadır.

3) Bu belirsizliğin bir düzen olmadığı kesindir. Dolayısı ile bugün "Yeni Dünya Düzeni" şeklinde yapılan kavramsallaştırma, salt ABD güvenlik ve dış politika teorisyenleri tarafından gündeme getirilen ve Soğuk Savaş sonrası ABD politikalarına (müdahalelerine) "meşru" bir zemin hazırlama kaygısı taşıyan bir önerme olarak algılanmalıdır. Şu an uluslararası sistem bağlamında söylenecek ve kesin olan tek şey, Sovyet komünizminin sona erdiği ve Doğu Bloğu'nun çökerek, Soğuk Savaşın ortadan kalktığıdır.

4) Uluslararası sistemde doğan bu belirsizlik ortamında, geleceğe dönük yapılabilecek bir diğer öngörü de, sistemin giderek birbirine bağımlı çok-kutuplu bir yapıya doğru kaymakta olduğudur. Diğer bir deyişle, 2. Dünya savaşı sonra-

sında sistemdeki merkezi konumunu görece kaybetmiş Avrupa, AT vasıtasıyla yeni bir güç odağı olarak uluslararası politikada etkinlik kazanma savaşımına girmiştir.

5) Bu dönemde AT'nun uluslararası alanda hızlanan faaliyetleri ve nüfuz arayışları, beraberinde AT entegrasyon sürecini de etkileyen gelişmeleri gündeme getirmiştir. Sistemde meydana gelen güç boşluğunu doldurmak ve yeni istikrarsızlıklara sebep olmamak için siyasal bütünleşme sürecini geliştirmek zorunda olduğunu hisseden AT, ortak bir güvenlik ve dış politika anlayışına işlerlik kazandırmaya çalışmaktadır. "Tek Senet" ve daha sonra imzalanan "Maastricht Antlaşması" ile dış politika sahasında uyumlaşmayı hedefleyen Topluluk, aynı zamanda BAB'ni AT'nun güvenlik örgütü olarak geliştirmekte ve Topluluk içi ikili girişimlerle bir "Eurocorps" (Avrupa Ordusu) kurmayı arzulamaktadır.

6) Uluslararası sistemde meydana gelen yeni siyasi ve ekonomik gelişmeler yalnızca AT'nun yapısı ve politikalarını etkilememiş, ABD güvenlik ve dış politikalarında da önemli değişimlere zemin hazırlamıştır. Uzun yıllar boyunca yüksek maliyetli, büyük bir askeri güç bulundurmuş olan ABD, içsel ve dışsal nedenlerle rekabet gücünü arttırmak kaygısıyla, gerek güvenlik politikasında, gerekse spesifik bir dış politika aracı olarak askeri stratejisinde nicel ve niteliksel değişimlere gitmek zorunda kalmıştır. Yeni tehdit algılamasının Doğu Avrupa'dan çok Asya'dan kaynaklanması ve ekonomik bir içerik taşıması; ABD'yi, Soğuk Savaş sonrasında, AT ile olan bağlarına ikincil bir önem atfetmeye ve yeni güvenlik ve dış politikasını (istisna teşkil eden Orta Amerika ve Ortadoğu dışında) Asya üzerinde yoğunlaştırmaya yöneltmektedir.

7) Kuzey Atlantik bölgesinin her iki yakasında da meydana gelen bu değişimler, Batı bloğunun temelini oluşturan NATO içindeki ilişkileri ve örgütün etkinliğini zedelemektedir. Walt zihniyetinde, kuruluş aşamasında dahi ideolojik bir zemini bulunmayan ve salt "tehdit" ve "dış yardım" olgularına dayanarak

varlığını sürdüren ittifak, bu desteklerin ortadan kalkmasıyla, çözülme sürecine girmiştir. Bugün NATO içinde yeni arayışlara girilmesi ve Avrupa'nın ittifak içinde daha etkin bir rol talep etmesi, hep bu sürecin yansımalarıdır. Ayrıca, bu değişimlerin NATO'yu tekrar canlandıracağına öne sürülmesi bizce, yanlısımdan öte bir anlam taşımamaktadır. NATO artık uzun dönemli bir çözülme sürecine girmiştir.

8) Bu çözülme sürecinin sürati önemli ölçüde, AT entegrasyon süreci ve yeni "risk"lerin bir "tehdit" özelliği kazanıp, kazanmaması ile bağımlı olacaktır. AT'nun ortak bir güvenlik ve dış politika ve bunu yürütecek kurumları oluşturduğu ölçüde NATO ve dolayısıyla ABD-AT arası güvenlik ve dış politika bağlarının çözülmesi hızlanacaktır.

9) Bununla birlikte, geçmişi uzun yıllara dayanmasına rağmen, AT siyasal bütünleşme sürecinin kısa vadede başarıya ulaşması son derece zor görünmektedir. "ASİ" ve "Maastricht Antlaşması" ile getirilen hükümler, bir çerçeve çizmekten öteye gidememiştir. Özellikle AT'na yön veren üç büyük ülkenin, birbirinden oldukça farklı ulusal çıkarları ve güvenlik ve dış politikaları ile ortak bir hedefe nasıl ulaşabilecekleri ve söz konusu çerçevenin içini ne şekilde doldurabilecekleri şüphelidir. Körfez Savaşı ve Yugoslavya İç Savaşı karşısında, AT'nun yürüttüğü tutarsız ve başarısız politika, bu şüpheye somut bir kanıt olarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda, NATO'nun ve dolayısıyla ABD-AT arası güvenlik ve dış politika ilişkilerinin çözülmesinin, uluslararası sistemde yeni gelişmeler olmadığı takdirde, uzun bir süre alacağı söylenebilir.

10) Sonuç olarak; edindiğim bulgular ile Stephan Walt'ın "Tehdit Dengesi" teoreminde dile getirdiği önermelerin büyük ölçüde doğrulandığını gördüm. "Tehdit" ortamının kaybolduğu bir ortamda, ilişkilerinin fikri temeli, "ideoloji" bir yana "ortak değerler" den öteye gidememiş ve hiç bir zaman ulusal çıkarların önüne geçememiş bir takım ilkelere dayalı bir ittifakın varlığını ve etkinliğini

sürdürmesi çok zor görünmektedir. Bu bakımdan NATO'nun, güçlü bir savunma örgütü olarak kalması ve güvence vermesi söz konusu olmayacaktır.

11) Genel olarak Walt'ın teorisinde ortaya attığı önermelerle örtüşen bulgularım, "dış yardımların ittifaklar üzerindeki etkisi" konusunda farklılıklar göstermektedir. Bizce, dış yardımların ittifakların oluşumu ve devamı üzerindeki etkisi, Walt'ın atfettiği gibi sınırlı değil, oldukça fazladır. ABD'nin, 2.Dünya Savaşı sonrası Batı Avrupa'ya yaptığı kaynak transferi ve askeri yardım ile Soğuk Savaş sonrası önemli gelişmelerden biri olan ABD'nin Avrupa'daki askeri varlığını azaltma girişimi ve ABD-AT ekonomik rekabeti, birarada düşünüldüğünde bu ilişki somut olarak görülebilmektedir. Ayrıca, dış yardım olgusu geniş anlamda değerlendirildiğinde, NATO faaliyetleri içinde yer alan ve üyelerarası ekonomik bağımlılığı simgeleyen silahların standartlaştırılması konusu, ittifak içinde birleştirici bir unsur olarak önemli bir yer tutmaktadır. Walt'ın önermesi bu yönüyle değerlendirildiğinde de, getirdiği yaklaşımın eksik olduğu ve çalışmada yer verilen bulgulara uymadığı görülmektedir.

12) Bu arada tüm bu gelişmelere paralel olarak, Walt'ın bir başka önermesi olan "ittifaklar ve nüfuz ilişkileri arasındaki bağ" konusunun da doğrulandığı görülmüştür. Bugün AT entegrasyon sürecini güçlendirdiği ölçüde, ABD'nin Avrupa yöneticileri ve kamuoyu üzerindeki nüfuzu ve dolayısıyla, ittifakın varlık sebeplerinden bir diğeri ortadan kalkmaktadır. AT içinde istisna teşkil eden ülkelerin varlığı ise, bu önermeyi yalanlamamakta, aksine NATO'nun çözüleceğini ancak bunun hemen olmayıp, uzun bir zaman diliminde, yavaş yavaş olacağına ilişkin hipotezimizi güçlendirmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- AKYOL, Taha: "Tarihin Sonu mu?", *Tarihin Sonu mu?*, Kayseri: Rey Yayınları No.7.
- AMBROSE, Stephen E.: *Dünyaya Açılım (1938'den Günümüze Amerikan Dış Politikası*, çev. Ruhican Tul, Ankara: Dış Politika Enstitüsü Yayını, 1992.
- ARMAOĞLU, Fahir: *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, 3.b Ankara:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, No.252.
- ASMUS, Ronald D.: "Germany and America: partners in leadership," *Survival*, Vol.XXXIII, No.6 (November/December 1991).
- ASMUS, Ronald D.: Richard Kugler ve Stephen Larrabee, "Building A New NATO", *Foreign Affairs*, Vol.72, No.4 (September/October 1993).
- BAĞCI, Hüseyin: "Almanya ve Avrupa Bütünlüğü", Ankara: *Uluslararası İlişkilerde Olaylar ve Yorumlar*, Sayı:6, Mayıs 1992, ss. 29-32.
- BRZEZINSKI, Zbigniew: "Yalnız Süper Güç," *NPQ Türkiye*, çev. Zeynep Sirer, Cilt.1, No.1 (Yaz 1991), s.72.
- BRZEZINSKI, Zbigniew: "Öncelikli Taahütler," *NPQ Türkiye*, çev. Vehbi Sargın, Cilt.2, No.5, 1993, s. 29.
- BRZEZINSKI, Zbigniew: "The Cold War and Its Aftermath", *Foreign Affairs*, Vol.71, No.4 (Fall 1992), s.31.
- BULAÇ, Ali: "Tarihin İkinci Vaktinde Modernizmin Sonu", *Tarihin Sonu mu?*, Kayseri: Rey Yayınları No.7, ss.81-118.
- DAVUTOĞLU, Ahmet: "Kriz İçindeki Batı", *Tarihin sonu mu?*, Kayseri: Rey Yayınları No.7, ss.119-134.
- DHOMBRES, Dominique: "Pentagon Aynı Anda 2.5 Savaş Kazanmak İstiyor", *Le Monde*'dan çev., *Cumhuriyet*, 4 Eylül 1993, s.7.
- DRUCKER, Peter F.: *Yeni Gerçekler*, çev. Birtane Karanakçı, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları No.315, 1991.

- FOX, William ve Annette: *NATO and The Range of American Choice*, New York: Columbia University Press, 1967, s.14' den İter Turan, *NATO İttifakının Staratejik ve Siyasi Sorunları*, İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, 1971.
- FREEDMAN, Lawrence: "Order and Disorder in The New World", *Foreign Affairs*, Vol.71, No.2 (Spring 1992).
- FUKUYAMA, Francis: "Tarihin sonu mu?", *Tarihin Sonu mu?*, çev. Yusuf Kaplan, Kayseri:Rey Yayınları No.7.
- GADDIS, John Lewis: "Toward The Post-Cold War World", *Foreign Affairs*, Vol.71, No.1 (1990/1991), ss.102-122.
- GENÇ, Mehmet: *Avrupa Toplulukları'nın Kurumsal ve Hukuksal Yapısı*, Bursa: Uludağ Üniversitesi-İ.İ.B.F. İşletme İktisadi ve Muhasebe Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayın No:73, 1993.
- GENÇ, Mehmet: "II. Dünya Savaşı Sonrası Uluslararası Sistemdeki Gelişmeler ve Güncel Belirsizlikler", *Dış Politika*, Cilt IV, Sayı 2, Ankara: Dış politika Enstitüsü Yayını, Temmuz 1993, ss. 53-72.
- GERGER, Haluk: *Soğuk Savaştan Yumuşamaya*, Işık Yayıncılık.
- GÖNLÜBOL, Mehmet: *Uluslararası Politika*, 3.b., Ankara: A.Ü Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını No.546, 1985.
- GÜNUĞUR, Haluk: "Almanya'da Tarihi Gün: 3 Ekim 1990", *Türkiye İktisat Gazetesi*, 22 Ekim 1990.
- HAMILTON, Lee H.: "A Democrat Looks Foreign Policy," *Foreign Affairs*, Vol.71, No.3 (Summer 1992), ss.32-51.
- HARRIES, Owen: "The Collapse of The West", *Foreign Affairs*, Vol.72, No.4 (September/October 1993), ss.41-53.
- HOLST, Johan Jorgen: "Soğuk Savaştan Sonra Kalıcı Bir Barış Arayışı", *NATO Dergisi*, No.3 (1992), s.9.
- HUNTINGTON, Samuel P.: "America's Changing Strategic Interests," *Survival*, Vol.XXXIII, No.1 (January/February 1991), ss. 3-17.
- KARLUK, Rıdvan: *Uluslararası Ekonomik Kuruluş ve Birleşmeler*, İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, Mayıs 1990.

- KAVALENKO, Yuriy: "NATO Kapılarını Eski Düşmanlarına Araladı", *İzvestiya*'dan çev., *Cumhuriyet*, 17 Eylül 1993.
- KIELINGER, Thomas and OTTE, Max. "Germany: The Pressured Power", *Foreign Policy*, No: 91, Summer 1993, ss. 44-62.
- KINKEL, Klaus: "Avrupa Güvenliğinde NATO'nun Kalıcı Rolü", *NATO Dergisi*, No.4 (1992), ss.9-13.
- KISSENGER, Henry A.: "Clinton and The World," *Newsweek*, Vol.CXXXI, No.5 (Feb. 1, 1993), s.13.
- KRAUTHAMMER, Charles: "Moscow Must Come First," *The Guardian Weekly*, Vol.148, No.12 (March 1993), s.18
- LEACH, James A.: "A Republican Looks at Foreign Policy," *Foreign Affairs*, Vol.71, No.3 (Summer 1992), ss.17-31.
- LEVINSON, Macha: "New Security Realities", *World Link, The Magazine of the World Economic Forum*, Vol.4, No.4 (July/ August 1991), s.6.
- LOPEZ George A. and STOHL, Michael S.: *International Relations (Contemporary Theory and Practice)*, Washington: Congressional Quarterly Inc., 1989, ss.367-370.
- MASCLET, Jean-Claude: *Avrupa Siyasal Birliği*, çev. Süheyl Gürbaşkan, İstanbul: Reklam Yayınları No:37, 1974.
- MOENS, Alexander: "American Diplomacy and German Unification," *Survival*, Vol.XXXIII, No.6 (November/December 1991), ss.531-545.
- MORGENTHAU, Hans J.: *Uluslararası Politika (Cilt 1)*, çev. Baskın Oran ve Ünsal Oskay, 4.b., Ankara:Türk Siyasi İlim ler Derneği Yayını, 1970.
- MÜNİF, Abdurrahman: "Yeni Dünya Düzeni", *Yeni Dünya Düzeni* çev. Kadir Çağlayan, 4.b., Alternatif Üniversite Serisi, İstanbul: Ağaç Yayınları, Temmuz 1992.
- NAKASONE, Yasuhiro: "Pax Americana değil, Pax Concorcium," *NPQ Türkiye*, çev. Zeynep Sirer, Cilt.1, No.1 (Yaz 1991), ss.73-74.
- NYE, Joseph S. Jr.: "What New World Order?", *Foreign Affairs*, Vol.71, No.2 (Spring 1992), s.84.
- OKANDAN, Tansu: "Batı Avrupa Bütünleşmesi Ders Notları", (A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1991).

- ORNSTEIN, Norman J.: "Foreign Policy and The 1992 Election," *Foreign Affairs*, Vol.71, No.3 (Summer 1992), ss.1-16.
- ÖYMEN, Edip Emil: "Amerika ile Rusya Ortak Tatbikat Yapıyor", *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1993.
- ÖZÜLKER, Uluç: *Türkiye-AT İlişkileri Üzerinde Düşünceler*, Ankara: Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi, 1989.
- PARKINSON, C. Northcote: *Siyasal Düşüncenin Evrimi*, Çev. Mehmet Harmancı, Remzi Kitabevi, 2. Basım, İstanbul, 1984.
- ROBERTS, Adam: "A New Age In International Relations", *International Affairs*, Vol.67, No.3 (1991).
- RÜHE, Volker: "Shaping Euro-Atlantic Policies: A Grand Strategy for a New Era", *Survival*, Vol.35, No.2 (Summer 1993).
- RUSSETT, Bruce and STARR, Harvey: *World Politics (The Menu for Choice)*, 3rd ed., New York: W.H. Freeman and Company, 1989.
- SANDER, Oral: *Siyasi Tarih (İlkçağlardan - 1918'e kadar)*, İmge Kitabevi, Ekim 1989.
- SANDER, Oral: *Siyasi Tarih (1918-1990)*, 2.b., Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, Şubat 1991.
- SAVRAN, Sungur: "Globalizm, Milliyetçilik, Enternasyonalizm", *Onbirinci Tez*, Belge-Uluslararası Yayıncılık, Sayı: 1992/1, İstanbul, s. 76.
- SCHLESINGER, James: "New Instabilities, New Priorities", *Foreign Policy*, Winter 91/92, s.3.
- SHEINBAUM, Stanley K.: "Pax Americana Çözüm Değildir," *NPQ Türkiye*, Cilt.1, No.1 (Yaz 1991), s.80.
- SMITH, Gaddis: "What Role for America?," *Current History*, Vol.92, No.573 (April 1993), ss.150-154.
- SMITH, Geoffrey: "Britain in the New Europe", *Foreign Affairs*, Vol. 71, No. 4 (Fall 1992), ss. 156-170.
- SNYDER, Glenn H.: "Alliance Theory:A Neorealist First Cut", *The Evolution of Theory in International Relations*, ed. Robert L. Rothstein, Columbia: University of South Carolina Press, 1991, s.83.

- SÖNMEZOĞLU, Faruk: "Sunuş", *Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye*, haz. Sabahattin Şen, 2.b., Bağlam Yayınları No. 54, İstanbul, Kasım 1992, s.12.
- TAFT, William H. IV.: "NATO'nun Avrupa'daki Rolü ve ABD nin NATO İçindeki Rolü", *NATO Dergisi*, No.3 (1992), ss.14-19.
- TAYLOR, Trevor: "NATO ve Orta Avrupa", *NATO Dergisi*, No.4 (1991), ss.15-20.
- TIERSKY, Ronald: "France in the New Europe", *Foreign Affairs*, Vol. 71, No. 2 (Spring 1992), ss. 131-146.
- ULUSU, Bülend: "NATO: Barış İçin Ortak Savunma", *NATO'da 30 Yıl*, Ankara:Türk Atlantik Andlaşması Derneği Yayını, 1982, s.6.
- WARD, Michael Don: "Research Gaps in Alliance Dynamics", *Monograph Series in World Affairs*, Graduate School of International Studies, University of Denver, 19, No.1 (1982)' den Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances*, New York: Cornell University Press, 1987, s.6.
- WOERNER, Manfred: "NATO's New Role", *World Link*, Vol.4, No.4 (July/August 1991), s.9.
- YANKELOVICH, Daniel: "Foreign Policy After the Election," *Foreign Affairs*, Vol.71, No.4 (Fall 1992), ss.1-12.
- YILDIZOĞLU, Ergin: "Bill Clinton Yönetiminin Dış Politika Açmazı", *Cumhuriyet*, 20 Eylül 1993.
- YILDIZOĞLU, Ergin: "ABD'nin Yeni Dış Politikası?", *Cumhuriyet*, 25 Ekim 1993.
- YOST, David S. "France and West European Defence Identity", *Survival*, Vol. XXXIII, No. 4, July/August, ss. 327-351.
- : "ABD Jandarmalıkta Zorlanıyor", *Cumhuriyet*, 26 Ekim 1993.
- : Avrupa Toplulukları Komisyonu Türkiye Temsilciliği, *E.C. News*, Yıl:7, Sayı:7, 26 Şubat 1993.
- : "How to Steal an Atom Bomb", *The Economist*, Vol. 327, No: 7814, (June 5th. 1995), ss. 13-14.
- Kuzey Atlantik Konseyi'nin 7-8 Kasım 1991 tarihli, Barış ve İşbirliği Hakkında Roma Bildirgesi (*NATO Dergisi*, S.4, 1991, ss.30-33).
- Maastricht Treaty*, Article J.1 (1,3,4).

NATO Antlaşması, 2.md., NATO'da 30..., Op.cit., ss.93-98.

The Collins Pocket Reference Thesaurus, 3rd ed., Glasgow: HarperCollins Publishers, 1990.

Rules of Engagement, **The Economist**, Vol.329, No.7831 (October 2nd. 1993).

Single European Act, Article 30 (4,5).

—————: Yarattığım Bunalım ya Başkasına Yararsa!, **The New York Times**'dan çev., **Cumhuriyet**, 4 Eylül 1993.

—————: "Yeltsin'den NATO'ya Uyarı", **Cumhuriyet**, 2 Ekim 1993.

